

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXV

Ravne na Koroškem, 25. april 1985

Št. 2

ŽAGARJEVA
NAGRADA
ZA
ŽELEZARNO
RAVNE

Čestitamo za 27. april in 1. maj

Poljana

POLJANA 1945 - 1985

Poznejši opazovalec zunanjepolitičnega dogajanja je že nekaj časa lahko opazoval, da se ves svobodoljubni svet pripravlja na praznovanje 40. obletnice zmage v drugi svetovni vojni. Seveda so te priprave v različnih deželah različne; pretkane so z nitmi vpliva današnje politične stvarnosti. Praznovanje bo drugačno v deželah na Zahodu od tistega na Vzhodu, drugače bo dogodek zabeležen v deželi poraženki drugače zopet v deželi zmagovalki. Zlasti na Zahodu so zaradi teh stvari močno previdni, s praznovanjem nočejo prizadeti nekdanjih poražencev, današnjih zaveznikov; pri njih še zlasti pride do izraza vpliv današnje politične stvarnosti.

Očitno je, da se zavzetost za priprave na proslavljanje tega dogodka iz dežele v deželo razlikuje po tem, kakšen je bil vpliv (in žrtev) posamezne dežele na zmago — več kot je bilo žrtev, večja je zagnanost. Če je bila zmaga prinesena s tujim orožjem, le pomembnost zmage nekoliko manj poudarjajo.

Jugoslovanski narodi smo za zmago nad mračnimi silami dali enega največjih prispevkov. To je zgodovinska resnica, ki jo nekateri poskušajo zaradi potrebe dnevne politike zanikati. To zanikanje ima predvsem dve pojavnosti — ignoriranje tega našega prispevka in direktno zanikanje. Junaški boj jugoslovanskih narodov v 2. svetovni vojni je nekaterim odveč — buji jim slabo vest, ker so bili v času boja predolgo na napačni strani, ali pa so čakali, da jim bodo svobodo prinesli na pladnju. Drugi so zopet prepričani, da so v vojni naredili vse sami, da so vsem drugim narodom prinesli zmago (pa imajo zato sedaj neke posebne pravice). Takšnih ocen nismo v Jugoslaviji nikoli priznali. Predobro se zavedamo žrtev, ki smo jih dali za svobodo in iz tega zavedanja izhaja tudi naša samostojna politika. Mi ne priznamo nobenega patronata in to smo v povojnem času že velikokrat povedali.

Zaradi spoštovanja zmage, zaradi zavesti o našem prispevku zmagi v 2. svetovni vojni bomo tudi v Jugoslaviji 40. obletnico tega dogodka dostojno proslavili. Ni mogoče naštetih vseh dogodkov, ki se bodo odvijali v naši domovini v počastitev zmage in osvoboditve, poseben zvezni odbor za proslavo tega dogodka pa je 22. februarja letos odločil, da bodo imele zvezni pomen tri spominske prireditve: parada enot JLA in TO na dan zmage v Beogradu, obletnica preboja Sremske fronte in proslava zaključnih bojev 18. 5. 1985 na naši Poljani.

Predlog, da bi se ob 40. obletnici osvoboditve ponovno dobili na Poljani, je nastal že ob proslavi pred desetimi leti. Bolj stvarno podoba je ta želja začela dobivati v letu 1979. Iz tega časa izvira tudi ideja o ureditvi spominskega parka na Poljani,

ki je dobila svojo končno podobo v sklepu skupščine občine Ravne na Koroškem leta 1983 o ustanovitvi spominskega parka svobodi in miru na Poljani. Vsebina in zahteva tega sklepa je, da se zaščiti širše območje Poljane in uredi tako, da bo trajno nosilo sporočilo o svojem zgodovinskem pomenu. Pri nastajanju predloga tega sklepa so sodelovale naše domače institucije: muzej NOV v Slovenj Gradcu, Zavod za spomeniško varstvo v Mariboru pa tudi mnogi posamezniki.

Izvršni svet skupščine občine Ravne na Koroškem je imenoval organizacijski komite, ki je zadolžen za ureditev spominskega parka pa tudi za letošnjo proslavo osvoboditve. Organizacijskemu komiteju pomaga cela vrsta odborov, ki so zadolženi za posamezne dele tega projekta. Eno pomembnih vodil pri delu organizacijskega komiteja je, da je treba izvedbo projekta organizirati tako, da bo prilagojena našim možnostim. To seveda pomeni odmik od prvotnega projekta in zaradi tega ob letošnji proslavi spominski park ne bo urejen tako, kot so prvotno načrtovali. Predvsem še ne bo urejen Muzej 15. maj, ki naj bi bil v adaptirani in obnovljeni Hrastovi hiši. Odbor za muzej je odločil da moramo letos ta del projekta ponovno obravnavati. Ta obravnavo mora odgovoriti na vprašanje, ali zmoremo financirati ureditev in delovanje takšnega muzeja in kakšen obseg lahko ima. Razprava mora potekati v kulturni skupnosti občine in republike. Od odgovorov bo odvisno uresničevanje tega dela projekta. Ocenjeno je, da bi lahko Hrastovo hišo adaptirali šele po letu 1987.

Pomemben dosežek pri urejanju spominskega parka svobodi in miru je takšna ureditev okolice križišča na Poljani, ki se nam je ni treba več sramovati. Po izgradnji križišča pred leti je okolica ostala popolnoma neurejena, pri gradnji ceste so razgalili nahajališče peska, nastal je ilegalen peskokop, ki se je počasi prelevil v ilegalno odlagališče smeti. Skratka, podoba, ki jo je uzrl popotnik, ko je vstopal v Jugoslavijo, nam ni bila v ponos. Lanski poseg — zemeljska dela pri urejanju ožjega območja spominskega parka, je podobo temeljito spremenil. Pogled, ki se nam na tem križišču odpira sedaj, nas prepričuje, da bi prostor morali tako urediti že prej. Vsekakor je ta ureditev primeren center prihodnje končne podobe spominskega parka.

Stari spomenik zmagi na Poljani, katerega podoba se je že trdno vrisala v našo zavest o podobi Poljane, bo letos dobil svojega brata. Zlasti v organizacijah ZB v naši občini je prevladalo prepričanje, da je treba ponovno obeležiti pomembnost dogajanja v maju 1985 na Poljani in hkrati naš 40-letni razvoj. Menimo, da bo

skulptura akademskega kiparja Stojana Batiča, ki bo od maja naprej stala v na novo urejeni okolici križišča, dostojen in primeren prikaz te pomembnosti. Bralci Fužinarja so že imeli priložnost spoznati zunanjo podobo nove skulpture in izreči o njej svoje mnenje, zato menim, da mi o tem ni treba več govoriti.

Poleg omenjenega bo na Poljani letos narejenih nekaj manjših — lahko bi rekli kozmetičnih — potez, vse skupaj pa še ne pomeni dokončne ureditve spominskega parka. V prihodnjih letih nas čaka precej dela. Treba bo urediti zunanjo okolico kmetijskega gospodarstva na Poljani tako, da bo dajala vtis reda, čaka pa nas tudi obnova starega hleva (projekt predvideva gradnjo stanovanjskega objekta v identični podobi z današnjim skednjem) in ureditev cerkvice.

Pomemben del proslavljanja 40. obletnice osvoboditve predstavljajo tudi kulturne in telesnokulturne aktivnosti, ki potekajo vse letošnje leto in imajo skupno sporočilo Svobodi in miru. Te prireditve so zbrane v posebnem koledarju prireditve, ki ga je sprejela in potrdila občinska skupščina in nad njimi sprejela tudi pokroviteljstvo. Celoten splet prireditve predstavlja mogočno manifestacijo in zaradi mladine, ki v njem sodeluje, na poseben način obeležuje uspehe, ki smo jih dosegli v našem štiridesetletnem povojnem razvoju.

Narobe bi bilo in ta zapis bi bil nepopoln, če ob aktivnostih za počastitev jubileja ne bi omenil tudi prispevka naše osrednje kulturne ustanove — knjižnice »Dr. Franc Sušnik«. Dve stvari nastajata v okviru tega jubileja — zbornik Zgodovina NOV v Mežiški dolini in Bibliografija NOV na Koroškem. Da bo prispevek delavcem naše kulturne ustanove zaokroženo podan, naj povem, da je ravnatelj knjižnice prof. Janez Mrdavšič avtor scenarija osrednje prireditve 18. 5. na Poljani.

Organizacijski komite za ureditev spominskega parka svobodi in miru na Poljani ima široko razpredeno dejavnost. Letos je delo organizacijskega komiteja posebej usmerjeno v pripravo zaključne prireditve 18. maja, kot vrhunec proslavljanja osvoboditve in zmage pred štiridesetimi leti. Pri svojem delu je organizacijski komite odvisen od pripravljenosti za sodelovanje celotne naše družbenopolitične skupnosti. Letos je nemara zaradi jubileja te pripravljenosti več, če pa bomo hoteli projekt urejanja spominskega parka v okviru, ki ga je načrtal sklep skupščine občine Ravne, zaključiti, bomo to pripravljenost potrebovali tudi v prihodnje.

Predsednik
skupščine občine
Ravne na Koroškem
Maks Večko

Janez Pačnik

Gospodariti bolje in uspešneje in na tej osnovi bolje živeti

Smo v obdobju, ko posebej intenzivno analiziramo družbenoekonomski položaj in hkrati iščemo tudi usmeritve za naprej. Naša skupna želja je izražena z eno samo mislijo, kako gospodariti bolje in uspešneje in kako zagotoviti, da bomo na tej osnovi bolje živeli.

Ravno zato je praznik dela priložnost, da si vsak pri sebi in vsi skupaj zastavimo cilj, kako to doseči. Še vedno namreč velja osnovno pravilo, ki se je že ničkolikokrat potrdilo, da to lahko dosežemo le z boljšim delom. Moti se tisti, ki meni, da lahko uspemo z raznimi predpisi, notranjimi spremembami med panogami, grožnjami, raznimi pritiski in izsiljevanjem med OZD ali s čim podobnim. Mogoče se to kje izjemoma lahko celo posreči. Vendar dolgočasno nikoli! Za to nam niso potrebne analize. To nam z vso resnostjo potrjuje tudi težak gospodarski položaj v naši družbi, ki je tudi posledica takšnih zgrešenih misljenj. Vsak ekonomski sistem ima namreč eno osnovno pomanjkljivost. V glavnem moreš izločiti širših vplivov, ki delujejo nanj. Tu je kemikom, metalurgom bistveno lažje, pa še njim se to v celoti ne posreči.

Ravno zato je včasih kar malo smešno, ko trdimo, kako bomo pustili, da bodo ekonomske zakonitosti bolj delovale. Dejstvo je namreč v tem, da delujejo, če mi to hočemo ali ne. Lahko jih sicer omejimo, usmerimo, trenutno zavremo, vendar v večini primerov te zakonitosti pridrejo na dan z vsemi posledicami, z večjo močjo in na žalost navadno v najbolj neugodnem trenutku.

Ob tem pa v tistem času, ko je njihovo delovanje prtajeno, v večini primerov sprejemamo pomembne odločitve na zgrešeni oceni ekonomskih in drugih razmer. Če primer intenzivnosti razvoja, ki je temeljil na prevelikem deležu kreditov ob nizkih obrestnih merah in deviznem zadolževanju ob precenjenem dinarju, nam to potrjuje.

In če mimo dejstva, da na gospodarstvo deluje vrsta vplivov, ki so le delno obvladljivi, upoštevamo dejstvo, da moramo pri srečevanju z drugimi ekonomskimi sistemi upoštevati njihovo produktivnost, ekonomičnost in druge gospodarske pogoje, potem nam ne preostane drugega, kot da si postavimo resno vprašanje, kaj storiti, da bo naš gospodarski položaj čim boljši. Ob tem moramo brez dvoma najti vse tiste možnosti, na katere lahko sami vplivamo. Teh pa ni malo.

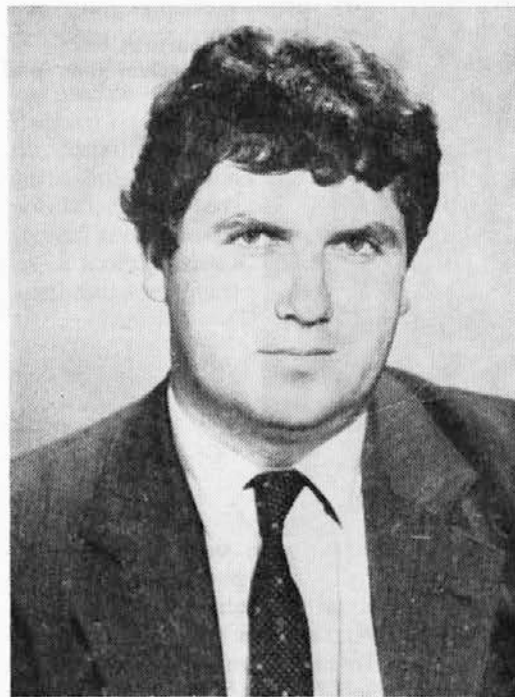
Zdaj torej sploh ne gre več za dilemo, ali bi to želeli, temveč za oceno, kaj naj spremenimo in izboljšamo in kako bomo to čim prej storili.

Ob tem seveda ne gre dajati receptov za posamezne OZD. V vsaki organizaciji je namreč dovolj posebnosti, ki vplivajo na te odločitve. Zato bi opozoril le na nekaj

skupnih izhodišč in dilem, ki se bolj ali manj pojavljajo v vsaki OZD ali pa veljajo za občino kot celoto.

KAKŠNA JE GOSPODARSKA MOČ OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM

Statistiki ugotavljajo, da se nam položaj slabša. Po njihovih podatkih smo v letu 1983 padli po doseženem narodnem dohodku na prebivalca na 37. mesto med 65 občinami v Sloveniji. Dokler je vzrok takšnega padca le spremenjena metodolo-

Janez Pačnik, predsednik IS SO Ravne na Koroškem

gija spremljanja narodnega dohodka, sploh ne bi bilo vzroka za razburjanje. Na žalost pa je to le delno res. Dejstvo je, da nam v primerjavi z drugimi narodni dohodek pada. To smo delno tudi pričakovali. Za tiste panoge (kot je v primeru črne in barvne metalurgije), ki imajo v strukturi stroškov tako velik delež energije, je to skoraj normalno. V tem primeru ne gre za nobeno valjenje krivde na splošne gospodarske razmere, vendar mimo tega dejstva ne moremo. Poleg tega pa se postavlja ob tem tudi drugo vprašanje. Namreč, kako je mogoče, da so v nekaterih občinah povečali dohodek kar za sto in več odstotkov. Če to temelji na povečani produktivnosti, pomembnem aktiviranju investicij, potem verjetno tu ne bi bilo priporočljivo. Vsak drug argument pa je zelo vprašljiv, in vprašljiva je ob tem vrsta stvari. Menim, da je treba tisto OZD, ki je brez velikega aktiviranja investicij povečala fizično produktivnost čez 30% in več, vprašati, kaj so delali doslej. Če pa so takšen dohodek dosegli s cenami, še posebej, če so bile izven sprejete projekcije, pa bi jih bilo treba verjetno opozoriti, da

na tak način ne bomo dosegli stabilizacije in zmanjšali inflacije.

Za nas je predvsem pomembno, ali smo v tem času naredili pri gospodarjenju pomembne premike, in tudi to, kje te možnosti še imamo.

Ko smo pred časom v občini sprejeli program stabilizacije, smo si zastavili predvsem naloge na tistih področjih našega dela, kjer smo ocenjevali, da imamo še pomembne rezerve. V vsakem delovnem kolektivu naj bi na osnovi te akcije preverili, ali nimamo preveč izmečka, ali nam in zakaj nam produktivnost pada, ali ustrezno nagrajujemo težko in ustvarjalno delo, ali imamo zmogljivosti optimalno zasidene.

Želeli smo torej izrabiti vse tiste možnosti za povečanje dohodka, ki jih lahko dosežemo brez povečanja cen.

Dve leti intenzivnega izpolnjevanja teh ukrepov je za nami, in po tem obdobju je tudi čas, da analiziramo, kaj smo dosegli, kaj nas ovira pri tem prizadevanju in predvsem, kako naprej.

Najprej nekaj osnovnih ugotovitev, ki kažejo:

— da je bilo in je še zdaj težko uskladiti nerealne zahteve po porabi sredstev z realnimi možnostmi ustvarjenega dohodka

— da je ocena prioritet velikokrat subjektivna in večkrat ne upošteva skupno sprejetih usmeritev

— da je bila intenzivnost akcij v posameznih OZD zelo različna in jo je velikokrat oviralo tudi pomanjkanje strokovnjakov, ki bi obvladovali posamezna področja

— da akcije niso bile vezane na ožek krog delavcev in da so te naloge sprejeli kot nujo celotni kolektivi

— da so posamezniki, ki se niso želeli podrežati nalogam v OZD, ostajali vedno bolj sami.

Želeli bi preveč, če bi pričakovali, da bomo dosegli popolne uspehe na vseh področjih. Izredno težko je tudi popolnoma natančno ocenjevati uspeh opravljenih nalog. Predvsem je to težko na ravni občine. Vrsta podatkov pa takšne ocene brez dvoma omogoča.

V tem času se nam proizvodnja v nobeni organizaciji ni ustavila, bili smo sposobni odplačevati vse obveznosti. Hkrati smo v vrstah organizacij izboljšali strukturo virov financiranja, v tem obdobju smo izvedli pomembne investicije in si s tem ustvarili boljše pogoje za prihodnost. Izgube so se nam zmanjšale, zaloge gotovih izdelkov se nam v celoti niso bistveno povečale, zmanjšali smo delež dohodka za porabo, ki jo financiramo v občini. Kljub vedno manj ugodnim pogojem pri razpolaganju z devizami smo še uspeli z izvozom in združevanjem deviz uvoziti potrebne surovine, izboljšali smo preskrbo.

Če torej pri oceni gospodarskega položaja ne izhajamo le iz indeksov rasti in upoštevamo tudi oceno vsebine gospodar-

Viharniki
v Mrzlem dolu pod
Olševo

jenja in razmer, dobimo popolnoma drugo vrednost.

Predvsem je to pomembno tudi zaradi tega, kar v nobenem primeru ne smemo pristati na malodušje.

Tako kot moramo biti kritični do neizpolnjevanja sprejetih obveznosti, je naša dolžnost, da tudi damo priznanje tistim, ki so prispevali, da smo ublažili pričakovane težave.

Če torej združimo različne ocene uspešnosti gospodarjenja občine, lahko ugotovimo naslednje:

Pri strukturi gospodarstva, ki ga ima občina Ravne, je očiten razkorak med rasto celotnega prihodka in stroški. Predvsem stroški energije in nekaterih osnovnih surovin v proizvodnem procesu resno ogrožajo prizadevanja za izboljšanje gospodarjenja.

Kljub vsemu pa je gospodarstvo v občini zdravo in ob ustrezni razvojni usmeritvi v posodobitev tehnologije, ob vedno večji vlogi znanja, tudi perspektivno.

Seveda pa bo v prihodnje treba nadaljevati začete akcije za izboljšanje poslovanja ob vključitvi novih nalog, ki jih zahtevajo nove razmere gospodarjenja.

Kam torej še posebej usmeriti prizadevanja?

Znani smo po tem, da smo v obvladovanju tehnologije in kvalitete marsikje pred drugimi. To mora biti tudi danes in v prihodnje naša osnovna kvaliteta in prvi pogoj za uspešen nastop na katerem koli trgu. Toda to že dalj časa ni edina zahteva. Ob spremenjenih, bolj zaostrenih za-

htevah financiranja in velikih obremenitvah zaradi porasta potrebnih obratnih sredstev, težavah pri nabavi surovin, predvsem s konvertibilnega trga, prihaja vedno bolj do izraza potreba po usklajenem delovanju vseh funkcij v OZD. Če smo se včasih spomnili na finančne pogoje šele takrat, ko so bili vsi drugi že določeni, pa danes ni več tako. Gospodarski sistem lahko učinkovito deluje le ob pogojih, da je zagotovljena tudi optimalna usklajenost njegovih posameznih faz. To pa hkrati pomeni ne le priznanje delovanja vseh potrebnih elementov v organizaciji, temveč tudi nalogo, da jih usposobimo za opravljanje vseh njihovih funkcij. Tu pa že prihaja do vrste praktičnih težav. Težko je namreč zamujeno nadomestiti v kratkem času, še posebej, če so v organizaciji vrsto let privilegirano obravnavali le posamezno področje. Največkrat je bila to proizvodnja. Razmere so se namreč predvsem pri plasmaju proizvodnje in storitev zaradi prej navedenih razlogov tako hitro spremenile, da s temi dejavnostmi ne smemo odlašati:

— Kako bomo učinkoviti pri pridobivanju poslov, če smo na primer z našo ponudbo s kalkulacijo v velikem časovnem zaostanku v primerjavi s konkurenco?

— Kako lahko konkuriramo s ponudbo, če nismo sposobni v celoti prevzeti vseh obveznosti razpisa?

— Kako ponuditi konkurenčne finančne pogoje, če nimamo raziskanega finančnega trga in temu problemu tudi doslej v OZD nismo posvečali dovolj pozornosti?

— Kako zagotoviti zmanjšanje vedno večjih obrestnih obremenitev, če prodajna politika ne gre v korak s proizvodnjo?

To je le nekaj primerov iz vrste medsebojnih povezav, ki vplivajo na neustrezno učinkovitost in s tem na vedno večje težave pri poslovanju.

Večje organizacije, ki imajo praviloma tudi več strokovnih kadrov, te probleme sicer dokaj učinkovito rešujejo. Pri manjših OZD pa to povzroča vedno večje težave, posebno, ker jim učinkovitejše OZD vedno bolj prevzemajo delo. Pri manjši izrabi zmogljivosti pa se težave vedno bolj kopičijo, kar zmanjšuje možnosti enakovrednega nastopa na trgu.

Kje je rešitev? Poleg sprememb v organizaciji in predvsem v kadrih z ustrezno strokovno podlago tudi v medsebojnem povezovanju organizacij. Ni nujno, da vedno spreminjamo organizacijo. Predvsem moramo zagotoviti skupne nastope, manjše rizike pri sprejemanju večjih del, bistveno večje možnosti pri nudenju boljših pogojev za prevzem del itd.

MOTIVACIJA ZA DOSEGANJE BOLJŠIH REZULTATOV

Neposredno povezavo med proizvodnjo in doseganjem boljših rezultatov vidimo navadno v višjem osebni dohodku delavcev. To je do določene mere seveda res in je tudi popolnoma normalno. Osebnost pa sem prepričan, da pri tem premalo upoštevamo tudi tiste interese delavcev za boljše delo in širitev proizvodnje, ki imajo globlje in bolj dolgoročne učinke.

Verjetno ni očeta ali matere, ki svojim otrokom ne bi želeli, da bi se izšolali in dobili svoji izobrazbi primerno zaposlitev. In če je tako, potem morajo biti pri razporejanju dohodka poleg osebnega dohodka ustrezno upoštevana tudi sredstva akumulacije in sredstva za vzgojo in izobraževanje. Le na ta način bomo s širitvijo proizvodnje in odpiranjem novih delovnih mest skupaj z izobraževalnim procesom sposobni ta cilj doseči. Takšnih neposrednih in posrednih povezav je veliko še pri družbenem standardu, v komunalni sferi, uporabi sredstev skupne porabe v OZD, v družbenih dejavnostih in še kje.

Če smo objektivni, moramo priznati, da nam šele ocena možnosti uporabe teh dejavnosti da oceno kvalitete življenja in bivanja v določenem okolju. Te porabe pa praviloma, vsaj sedaj, ne temeljijo na ekonomskih kriterijih. Če bi pri odločitvah o razporejanju dohodka za vse te namene, vključno s sredstvi za OD, upoštevali najbolj optimalna razmerja za njihovo realizacijo, nam za urejanje teh razmerij ne bi bil več potreben noben družbeni dogovor. Ravno tako tudi za vrednotenje posameznega dela ne bi potrebovali širših družbenih usmeritev. Tudi če bi upoštevali lastne kriterije, bi namreč ugotovili, da moramo posebej nagradjevati težko in ustvarjalno delo.

Zakaj nam predvsem nagradjevanje znanja in s tem strokovnjakov, ki lahko v sedanjih gospodarskih razmerah poleg prizadevanj v neposredni proizvodnji bistveno prispevajo k boljšim gospodarskim rezultatom, v nekaterih okoljih ne uspe? Predvsem zato ne, ker v OZD, ki tega dela ne vrednotijo ustrezno, večina delavcev ne upošteva vpliva teh delavcev na perspektivo.

ivni tehnološki razvoj, učinkovito reševanje operativnih problemov in sploh njihovega pomena v gospodarjenju. Če bi bili ugotovljeni učinki dela posameznega strokovnjaka ali tima vezani na življenjska vprašanja prodora na trg ali na nujnost spremembe proizvodnega programa, bi seveda ustrezni sistem nagrajevanja kaj hitro izpeljali. Ker pa te povezave v večini primerov niso tako neposredne, se stvari premikajo bistveno počasneje. Zato bomo tem in podobnim nalogam pri nagrajevanju dela morali še naprej posvečati posebno pozornost.

Rast sredstev za OD je seveda povezana z ustvarjenim dohodkom, z upoštevanjem tudi drugih elementov, ki jih moramo pri razporejanju dohodka zagotoviti. Od tega osnovnega pravila ne moremo odstopiti niti v primeru pospešene rasti cen, ki je značilna za sedanje razmere. Naša osnovna naloga pri tem je predvsem, da obdržimo rast cen v predvidenih projekcijah.

PROJEKCIJA CEN

S tem sestavkom ne mislim načenjati širšega problema cen v naši družbi. Kljub temu pa je seveda jasno, da je del politike cen diktiran in v neposredni zvezi z devizno-bilančnim položajem v naši družbi. Ker smo zaradi vrste razlogov morali sprejeti prilagajanje tečaja dinarja konvertibilnim valutam, iz tega izhajajočo politiko obrestnih mer in usklajevanje cen energetskih surovin, smo s tem tudi pristali na rast cen, kakršna iz takih osnov izhaja. Ob tem pa smo sprejeli tudi usmeritev, da se mora 50 % cen prosto oblikovati na trgu. Večina cen se torej oblikuje v okviru reprodukcijskih celot in združenj, del v pristojnosti federacije in del v pristojnosti republike.

V pristojnosti izvršnega sveta občinske skupščine so v letu 1985 cene komunalnih storitev, ogrevanja, stanarin, primestnega prometa in kruha. Tako so pri celotnem obsegu proizvodov in storitev cene le v manjšem delu v pristojnosti občine. Težava pa je predvsem v tem, da se najprej povečajo cene v okviru drugih pristojnosti. Tako vzbudijo največ negotovanja prav povišanja, ki jih glede na razkorak med stroški in končnimi cenami moramo sprejeti v občini. Tu je treba posebej opozoriti, da obstajajo tudi pri teh podražitvah skupna izhodišča in normativi enotno za Slovenijo. Osnovo predstavlja posebni dogovor o usklajevanju cen s področja pristojnosti občine.

Gotovo bi bilo najlepše, če cen sploh ne bi povečevali. To pa bi seveda pomenilo, da bi morali določene dejavnosti ustaviti.

Pri spremembah cen iz pristojnosti občine za sedaj ne upoštevamo zahtev, ki izhajajo iz dejanskih kalkulacij. To bi namreč pomenilo, da bi morali večino stvari podražiti za 100, 150 ali celo več odstotkov. Posledica tega je, da se nam sposobnost izvajalskih organizacij, predvsem v SIS materialne proizvodnje, iz dneva v dan slabša. Takšna politika cen v tej sferi povzroča, da se nam razkorak med dejanskimi stroški in končno ceno stalno povečuje. Ker pa moramo razliko med plačilom koristnikov in dejansko ceno seveda plačati iz sredstev, ki se zberejo za izvedbo celotnih programov v SIS, se nam stalno manjša investicijska sposobnost in pri finan-

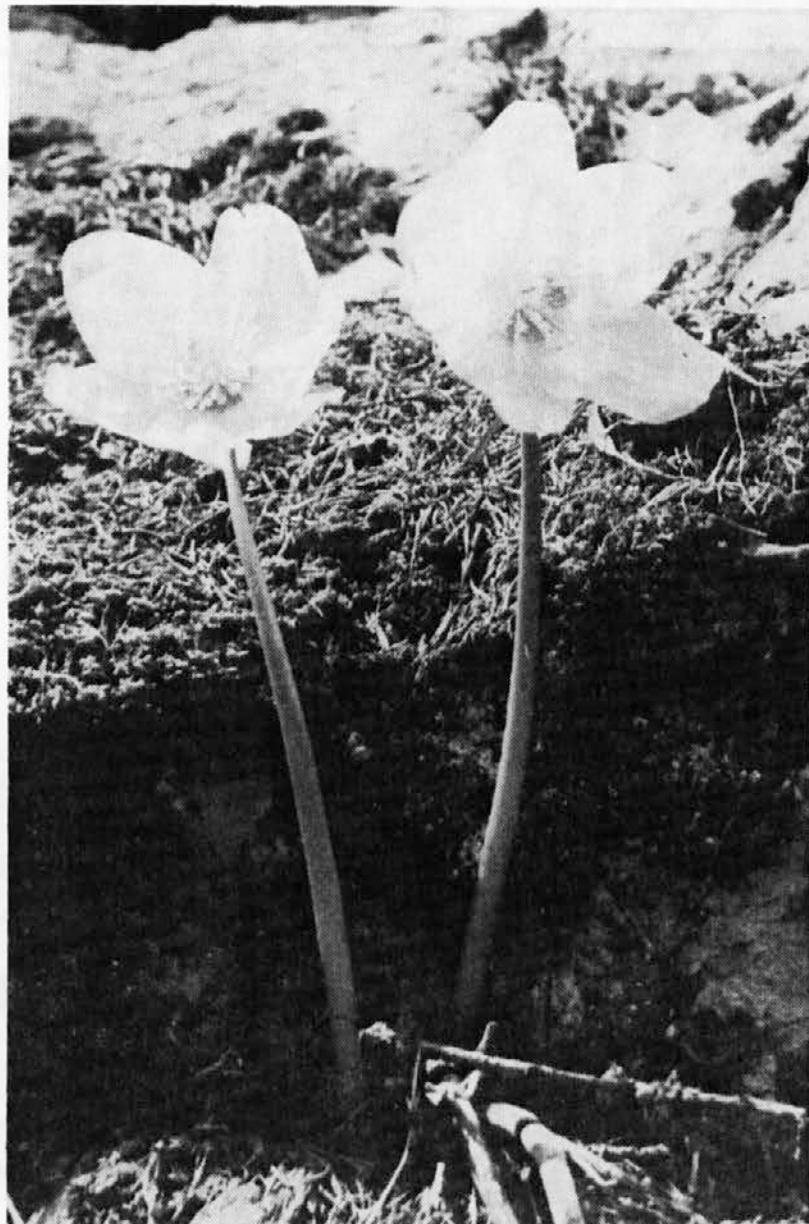
ciranju vzdrževanja. Zato seveda ne moremo zahtevati, da cen ne povišujemo skladno z rastjo posameznih elementov, ki vplivajo na njihovo višino, hkrati pa zahtevati, da se vsa druga področja urejajo, kot so se v razmerah pred tem. Seveda ne smemo mimo možnosti in rezerv, ki jih imajo tudi izvajalci pri zniževanju stroškov v komunalnem in stanovanjskem gospodarstvu. Vedno bolj dosledno bomo od njih zahtevali racionalno gospodarjenje in organiziranost. Končno pa na nekatere konkretne vzroke, ki dražijo njihove storitve, vedno bolj opozarjajo tudi občani, uporabniki uslug.

Kljub vsenu pa smo občani pri presoji cen in njihovega povišanja včasih neobjektivni. Tak primer je cena ogrevanja v občini. Večina slovenskih občin je ceno ogrevanja v letu 1985 že dvakrat povečala v skladu z dogovorom o politiki cen. V občini smo se opredelili za drugo povečanje s 1. julijem, in sicer na osnovi konkretnih izračunov stroškov ogrevanja. Kljub naraščanju razkoraka med stroški in plačilom storitev cen nismo povečali 1. marca kot večina občin. V občinah z enakim sistemom ogrevanja je treba za m² ogrevalne površine plačati dvakratni znesek, ki ga plačujemo pri nas. Res je, da bomo pri politiki cen na tem področju v občini upoštevali tudi ekološke razmere, kljub temu pa bi morali vsi uporabniki stvari bolj objektivno ocenjevati.

Poleg tega, da pri rasti cen ne odstopamo od projekcije in skupno sprejetih izhodišč, smo v zadnjih letih, posebej še leta 1984, poleg stalnih oblik socialnih pomoči uvedli še dodatne. Dobro se zavedamo, da to ni prava rešitev in da moramo vsi skupaj predvsem ustvariti pogoje za dvig osebnih dohodkov in pokojnin. V sedanjih razmerah je socialna pomoč za nekatere naše občane nujna. Pri tem pa moramo biti posebej pozorni, da te pomoči dobijo res najbolj ogroženi občani. Vsako preseganje teh okvirov bo destimulativno delovalo na izboljšanje dela in povečanje proizvodnje.

Pri dodeljevanju socialnih pomoči sicer izhajamo iz enotne evidence prihodkov občanov, dodatno upoštevamo tudi poznavanje njihovih dejanskih razmer. Pri tem nam bodo v veliko pomoč socialne komisije pri KS, organizacije rdečega križa in druge organizacije, ki v svojem okolju poznajo najbolj ogrožene družine.

Nemogoče je in tudi ni moj namen v tem sestavku obravnavati vsa področja, ki bi v sedanjih razmerah zahtevala posebno pozornost. Za to imamo že zastavljene naloge, ali bi jih vsaj morali imeti, v vsaki OZD. Ne potrebujemo torej novih programov, temveč dopolnjevanje sedanjih na osnovi novih potreb in spremenjenih razmer. Naša naloga je predvsem ureničitev že sprejetih usmeritev.

Znanilca pomladi

RAZVOJNI NAČRT

Pomembno je tudi, kako si bomo začrtali naše usmeritve v prihodnje. Ravno zdaj pripravljamo srednjeročne in dolgoročne planske akte, in tu moramo biti stvarni.

Iz dosedanjih analiz in usmeritev lahko zgoščeno povzamemo naslednje:

1. Naša perspektiva je razvoj tehnologije in čim večja vloga in prispevek znanja pri tem.

2. Položaj naše občine in tradicija nam narekujejo kapitalno intenziven razvoj z vedno manjšim deležem surovin.

3. Dolgoročni razvoj nam mora zagotavljati, da bomo sposobni predvidene kadrovske potrebe strokovno in produktivno zagospodovati.

4. Še naprej bo naš glavni potencial temeljil na črni in barvni metalurgiji, lesni industriji in predelavi. Pri tem pa bomo tudi v okviru teh panog stalno pospešeno razvijali tehnologijo.

5. Možnosti imamo tudi v razvoju papirne in grafične industrije, kjer obstajajo

realni programi za vedno večji delež te panoge v občini.

6. Osnovna usmeritev pri razvoju kmetijstva je govedoreja in pridelovanje mleka. Ta gospodarska panoga naj bi predvsem učinkovito reševala našo preskrbo. Pomembno pa je, da temelji na pridelavi lastne krme.

7. Ustrezno mesto v razvoju občine moramo zagotoviti turizmu, gostinstvu in obrti. S tem bomo omogočili reševanje problema zaposlovanja in čim večjo disperzijo panog. Ugotavljamo, da imamo za razvoj teh dejavnosti v občini dovolj naravnih in drugih pogojev.

8. Ob vsem tem razvoju, z upoštevanjem strukture industrije in zaprtosti Mežiške doline, moramo najti ustrezne rešitve tudi za ekološke razmere v občini.

9. Ustrezno s potrebami gospodarskega razvoja moramo razvijati izobraževanje, zdravstvo in druge družbene dejavnosti. Njihov razvoj mora zagotavljati tudi ustrezen delež in prispevek k uresničitvi zastavljenih ciljev.

10. V infrastrukturi in sploh v SIS materialne proizvodnje moramo v prvi vrsti

uresničiti tiste programe, ki so osnovnega pomena za izboljšanje dejavnosti in življenja v občini. Vse dodatne naloge se bodo morale prilagajati dohodkovnim možnostim OZD.

ZAKLJUČEK

Gospodarjenje ne pozna nobene sentimentalnosti. Zato je treba sprejeti boj, in v tem boju zmaga sposobnejši. Sposobnejši pa je tisti, ki je pred drugimi: v znanju, hitrosti prilagajanju razmeram, boljšem in učinkovitejšem delu ter sploh v vseh elementih proizvodnje in gospodarjenja.

Minili so časi, ko smo menili, da bo velike gospodarske sisteme v težavah že kdo zaščitil. Ne tolažimo se s tem, ker tega ne bo. Zdaj je torej čas za akcijo in usposobitev.

V tem boju nam bo lažje, če bomo sposobni izkoristiti naš dosedanji razvoj, naše kadre in naše znanje. Vse to imamo, in ob pravilnih razvojnih načrtih in prizadevanjih vseh bomo in moramo doseči zastavljeni cilj.

Franjo Hovnik

MAJ JE TITOV MAJ

Tito v Velenju 19. avgusta 1958, od koder je nato prišel tudi v Ravne na Koroškem

Čeprav sicer vemo, da je Tito umrl, da bo v teh dneh poteklo že polnih pet let, odkar ga ni več med nami, pa se pravzaprav predobro zavedamo, da tak človek ne more nikdar umreti. Tito je človek stoletja, so pravili širom po svetu, jaz pa sem prepričan, da je eden največjih ljudi človeške zgodovine.

In morda je pravzaprav ravno 19. avgust 1958. leta najlepši in najsrečnejši dan v mojem življenju, kajti tedaj sem ga prvič videl povsem od blizu, ga lahko v trenutku, ko je godba velenjskih rudarjev igrala državno himno, celo fotografiral in nihče me pri tem ni oviral. In kot vemo, je potem, ko si je ogledal velenjski rudnik, se ob velenjskem jezeru zadržal na kosilu, odšel s svojim spremstvom med koroške jeklarje in fužinarje, kjer je bil prav tako prisrčno sprejet, kot so ga nasploh sprejemali, kjerkoli se je pojavil in običajno se je vest med ljudmi kot blisk raznesla, vse ga je želelo videti, mu stisniti roko...

Letos bo že pet let od trenutka, ko je 4. maja 1980 ob petnajsti uri in pet minut v kliničnem centru v Ljubljani za vedno prenehalo biti njegovo srce. Oglasile se bodo sirene in delovni ljudje v tovarnah, kmetje na poljih se bodo za trenutek zvravnali, se v mislih spomnili na njegov lik, vsem nam tako dobro znan in poznan in še ne bomo mogli resnično verjeti, ni ga več, nikoli več ga ne bo, a vendar je v mislih med nami in v nas.

Z resničnostjo se moramo sprijazniti, kajti tudi geniji so fizično minljivi, vendar njihova dela, njih velike misli, besede ostajajo dragocena dediščina človeštvu. Ko razmišljam o Titu, priljubljenem vrhovnem poveljniku, predsedniku, humanistu in klenem vizionarju revolucije, se šele prav

Pregled zaključnih bojev 2. svetovne vojne na območju Mežiške doline

UVOD

Zaključni boji enot NOV in POJ, ki so se 4. marca 1945 preimenovali v Jugoslovansko armado (JA), so se začeli 12. aprila 1945, ko je 1. armada prebila Sremsko fronto. Cilj zaključnih operacij je bil osvoboditi celotno Jugoslavijo, prodreti na ozemlje Primorske in Koroške ter zajeti nemško armadno skupino E pod poveljstvom generalpolkovnika Aleksandra Löhra, ustaše, četnike, domobrance in druge izdajalce. Vse te sovražne formacije so štejele okrog 400.000 mož. Njihov cilj je bil prebiti se na ozemlje Avstrije in se predati britanski vojski, da jim ne bi bilo treba odgovarjati za zločine, ki so jih počenjali med vojno v Jugoslaviji.

S tem, ko je 4. armada skupaj z enotami 9. korpusa in komande mesta Trst osvobodila Trst in uničila nemški 97. armadni korpus pri Ilirski Bistrici, so se zaključne operacije za osvoboditev Jugoslavije prenesle na ozemlje Slovenije. Naloga 3. in 4. armade je bila, da s hitrim prodorom — prva z vzhodne strani, druga za zahodne — na Koroško skleneta obroč okrog nje. Kot sestavni del tega obroča, oziroma znotraj njega, pa naj bi delovale slovenske enote. Cilj teh enot pa je bil, da zasedejo Koroško pred britansko vojsko, jo skupaj s koroškimi partizani osvobodijo in preprečijo umik Nemcev in kvistlingov iz Jugoslavije. Tako je štab 4. armade 3. maja 1945 na Bazovici ustanovil poseben motorizirani odred, ki je po dolini Soče čez Vršič in Korensko sedlo, delno pa tudi skozi Trbiž in Megvarska vrata prodril na Koroško z zahodne strani, medtem ko je štab 3. armade poslal iz Maribora po dravski dolini v vzhodni del Koroške enote 36. in 51. divizije, 2. bataljon Prekmurske brigade, enote 12. in 16. divizije, iz Maribora je prišla tudi enota bolgarske armade s topništvom, iz celjske smeri je potiskala umikajočo se sovražno vojsko 17. divizija.*

Glavni štab JA za Slovenijo, katerega komandant je bil generallajtnant Dušan Kveder-Tomaž, je takoj, ko se je težišče zaključnih operacij preneslo na slovensko ozemlje, dal ukaz vsem partizanskim enotam, ki so bile najbližje Koroški, da nemudoma začnejo prodirati na Koroško in jo osvobajati. Z gorenjske strani sta začela izvajati nalogo Koroški odred (KO), ki je 8. maja kot prva jugoslovanska enota skupaj z britansko vojsko prodril v Celovec, in jeseniško-bohinjski odred, ki je skupaj z delom motoriziranega odreda 4. armade zasedel Zgornjesavsko dolino in tako preprečil umik sovražnim enotam proti Trbižu in skozi predor Področico, nato pa zasedel kraje v Ziljski dolini. Pomembno vlogo v osvobajanju Koroške — predvsem severno od Drave — so imeli borci Čezdravskega bataljona KO in gurski partizani, ki so še pred prihodom enot JA osvobodili ves severni del slovenskega narodnostnega ozemlja.

Posebno pomembno vlogo v zadnjih bojih 2. svetovne vojne na evropskih tleh so imele enote 4. operativne cone. Le-te so takrat štejele skupno okrog 10.000 borcev (z »zalednimi« ustanovami, kurirskimi postajami itd.), razdeljene pa so bile na 5 brigad (brez brigade KNOJ) in 5 odredov. Ravno tem enotam se je 9. maja vdala glavnina

nemške armadne skupine E skupaj z njenim poveljnikom Aleksandrom Löhrom, 15. maja pa ogromna skupina izdajalcev raznih barv na Libuški gmajni pri Pliberku. Ravno enote 4. operativne cone so ob koncu vojne zasedle največji del Koroške.

Zadnje velike bitke 2. svetovne vojne na Koroškem in Mislinjski dolini so se odvijale po naslednjem vrstnem redu:

12. maja:
1. pri Borovljah (Bračičeva brigada in del KO proti Nemcem, ustašem, četnikom itd.)
  2. pri Doliču (17. divizija III. JA proti ustašem)
  3. v Dravogradu (6. brigada 36. divizije, 7. in 8. brigada 51. divizije, 3. bataljon Tomšičeve brigade proti ustašem)
13. maja:
1. v Doliču (17. divizija proti ustašem in drugim izdajalcem)

* Milan Basta v svoji knjigi Rat posle rata (Zagreb, 1963) na strani 78 omenja tudi 40. (slavonsko) divizijo iz armijske rezerve 3. JA, ki naj bi bila poslana iz Maribora proti Dravogradu.

Franci Sterle je v svoji knjigi Veliki finale na Koroškem (Ljubljana, 1977) ne omenja.

Iz fotografij, ki jih je Muzej NO Makedonije poslal KPMP Slovenj Gradec, izhaja, da je bila v zaključnih bojih na območju Mežiške doline prisotna tudi 2. brigada 48. makedonske divizije, vendar je noben pisec ne omenja.

Del XIV. slovenske divizije 9. maja 1945 pri Žitari vasi

zavedam, da Tita ni več, mi pa vendar hodimo odločno še naprej po njegovi poti, kot da je Tito povsod z nami. To pa je tisto najdragocenejše, kar je Tito zapustil nam in sploh vsemu človeštvu.

Morda ni povsem slučajno, in to je dano redkim ljudem, da so se rodili v mesecu maju, maja pa tudi umrli, in Tito je umrl 88 let pozneje. Mesec maj je najlepši mesec v letu, mesec zelenja, cvetja, prešerne mladosti in sploh življenja. Zato lahko z vso upravičenostjo zapišemo, da je mesec maj Titov maj.

Količina vojaškega plena je dokaz, kakšnega sovražnika so strle enote IV. operativne cone in III. jugoslovanske armade v štajersko-koroškem kotu

2. v Dravogradu (enote 36. in 51. divizije, bolgarske enote)

3. na Poljani pri Prevaljah (1., 2., 3. bataljon Tomšičeve brigade in 2. bataljon 7. vojvodinske brigade 51. divizije proti 104. nemški lovski diviziji in mornariškim enotam)

14. maja:

1. v Doliču (17. divizija z ustaši, četniki itd.)

2. v Dravogradu (ustaši se izselijo, prehod v dolino Meže)

3. na Poljani pri Prevaljah (del Tomšičeve in Šlandrove brigade z ustaši, četniki itd.).

Pri vdaji glavnine ustašev 15. maja 1945, ki se je s Poljane uspela prebiti na Ljubuško gmajno, je spet prišlo do manjšega spopada.

Dne 17. maja je prišlo na Jezerskem vrhu do spopada med ustaši in 3. ter 4. bataljonom Tomšičeve brigade, ki sta peljala kolono ujetnikov na jugoslovansko ozemlje.

Kot zadnji spopad II. svetovne vojne na evropskih tleh se šteje spopad med večjo skupino ustašev in 11. dalmatinsko udarno brigado iz sestava motoriziranega odreda 4. armade 20. in 21. maja 1945 pri Borovljah.

BOJI BRIGAD 14. UDARNE DIVIZIJE V MEŽIŠKI DOLINI OD 3. DO 6. MAJA 1945

Glavni štab JA za Slovenijo je takoj po osvoboditvi Primorske v prvih dneh maja 1945 poslal štabu 4. operativne cone ukaz, naj njene enote takoj začnejo zasedati Koroško. Štab 4. operativne cone je odločil, da gredo na Koroško 1. SNOUB Toneta Tomšiča, 2. SNOUB Ljuba Šercerja, 13. SNOUB Miloša Bračiča, Kokrški in Koroški odred. Prve tri brigade naj bi spotoma zavzele nemške postojanke v Dravogradu, Črni in Žerjavu in s tem pridobile prevozna sredstva za prevoz borcev in težkega orožja. Štab cone pa ni računal na to,

da so te postojanke dokaj močne in dobro utrjene in da jih bo težko zavzeti. Brigade so operirale vsaka na svojem območju. Najbližja svoji nalogi je bila 2. SNOUB Ljuba Šercerja. Ukaz za zavzetje Dravograda jo je dosegel 3. maja v Pamečah pri Slovenj Gradcu. Še isti dan popoldne je z vsemi petimi bataljoni odšla proti Dravogradu in ob 19. uri zvečer prišla v Otiški vrh. Dravograd so še isti večer napadli prvi štirje bataljoni. Prvi bataljon je moral očistiti območje od Dravograda proti Slovenj Gradcu; pri tem se mu je nemška posadka v Otiškem vrhu predala brez boja. Drugi bataljon bi bil moral skrivoma priti čez železniški most na levi breg Drave. Obveščevalna služba pa je odpovedala, zato partizani niso vedeli, da so bunkerji na mostu v rokah Nemcev, ki so v njih zaspali. Tako se je zgodilo, da je polovica njegove 1. čete neovirano prešla čez most. Ko je nameravala priti čez še druga polovica, so se Nemci prebudili in začeli streljati. Tako je poskus, napasti Dravograd z levega brega Drave, propadel, polovica 1. čete pa se je komaj umaknila pred popolnim uničenjem. Nemci so bili zaspali tudi v okopih ob železniški progji, ki gre proti Ravnam. Tu jih je presenetil 1. bataljon, ki je pobil 14 sovražnih vojakov, jih 36 zajel, 22 pa ranil, pri tem pa zaplenil 3 puškomitraljeze in 40 pušk. Brigada je hitro očistila ves desni breg Drave v Dravogradu z železniško postajo. Pri tem je rešila 120 vojnih ujetnikov ruske in 40 angleške narodnosti. Toda čez dravograjski most ji ni uspelo priti. Borci so znova poskušali priti tudi čez železniški most, in sicer v kritju vagona, ki so ga obdali z vrečami peska in kamenja. Komaj pa se je vozilo pojavilo na mostu, so ga Nemci s protiletalskimi topovi dobesedno razcefrali. Že 4. maja popoldne so napadenim sovražnikom v Dravogradu prišli na pomoč iz Slovenj Gradca trije tovornjaki pehote in dva tanka, a so bili odločno zavrženi. Umakniti se je mo-

ral tudi oklopni vlak, ki je skušal posredovati iz smeri Guštanja (Ravne). Opoldne pa se je iz mariborske smeri pripeljalo 30 tovornjakov vojaštva. Nanje so začeli streljati borci 3. bataljona čez Dravo na razdalji od 150 do 200 metrov. Uničenih je bilo 21 tovornjakov in 1 osebni avtomobil, pobitih in ranjenih pa je bilo okrog 200 Nemcev. Tudi Šercerjeva brigada je imela v 24 urah 2 mrtva in 25 ranjenih. Ker spričo velikih kolon nemške vojske, ki so hitele po dolini Drave od Maribora proti Dravogradu s tanki in drugim težkim orožjem, ni bilo več upanja, da bi zavzeli še del mesta na levi strani Drave, je komandant brigade Jože Jakič-Dušan 4. maja pozno zvečer napad ustavil in brigado usmeril k počitku v Sele pri Slovenj Gradcu. Tja je prispela naslednji dan zjutraj.

Še istega dne, torej 5. maja zvečer, je Šercerjeva brigada napadla Kotlje, kjer so imeli Nemci močno postojanko in gestapovsko mučilnico. Ker je bila brigada od bojev pri Dravogradu zelo izmučena in je imela občutne izgube, sta bila za napad določena samo 4. ali jurišni bataljon in 5. ali madžarski bataljon, ki v bojih pri Dravogradu ni sodeloval. Tudi napad na Kotlje ni uspel, ker so Madžari pobegnili s položajev.

Naslednji dan, torej 6. maja zvečer, so borci Šercerjeve brigade mimogrede napadli Nemce še v Guštanju in na Prevaljah ter razstrelili železniško progo med Guštanjem in Dravogradom. 7. maja zjutraj je brigada krenila proti Žerjavu, kjer je prevzela zadnja tri letala zavezniške pošiljke, nato pa odšla proti izviru Meže in dalje na Koroško.

Tomšičeva brigada se je v noči po prevzemu povelja za pohod na Koroško premaknila na območje Raven nad Šoštanjem, tu pa je štab preučil možnost za napad na Črno na Koroškem. Tu je bilo takrat nastanjenih 170 sovražnikov, večinoma v šoli, na orožniški postaji in v nekaterih hišah. Postojanka je bila odlično utrjena z močnimi bunkerji, ki so bili povezani s podzemeljskimi rovi. Nemci so imeli tudi 3 manjše tanke in 1 oklepni avtomobil.

Štab brigade je sklenil, da bo 1. bataljon blokiral Žerjav in zavaroval napad iz te smeri, 2. bataljon naj bi napadel z jugozahoda od Božiča in Kogelnika čez pokopališče z dvema četama, od katerih naj bi prva uničila utrdbe pri gasilskem domu, tretja pa bunkerje med gasilskim domom in osnovno šolo. Četrty bataljon pa naj bi napadel z vzhoda in severozahoda. Tretji bataljon naj bi zavaroval napad iz smeri Šoštanja in Železne Kaple. Partizani so poslali v postojanko ultimatum za vdajo; ker je le-ta ostal brez odziva, je brigada začela z napadom. V noči na 5. maj so borci iskali vrzel v sovražnikovi obrambi, a je niso našli. Napad je bil slabo pripravljen, zato ni mogel uspeti. Iz Žerjava sta se skušala prebiti proti Črni dva nemška tanka, a ju je 1. bataljon zavrnil. Do noči na 6. maj so se partizani in Nemci obstreljevali le na daljavo. V tej noči pa se je začel resen boj za zavzetje postojanke. V boj so se vključili tudi deli 1. bataljona. Najhuje je pritiskal 2. bataljon. Minerici so pod ognjeno zaščito mitraljeza 3. čete dvakrat zamirali šolo, a se ni porušila. Komandant ba-

taljona Ludvik Boh-Stane je poskušal še z dvema splošnima jurišema, a so Nemci oba odbili. Bataljon je imel 1 mrtvega, 3 huje in 7 laže ranjenih. Z druge strani so v Črno vdirale bombaške skupine, večinoma sestavljene iz Rusov, in zavzemale bunkerje, ki pa so jih Nemci ponovno zasedli. Šele 6. maja zjutraj je skupini borcev iz 4. bataljona uspelo vdreti v neko hišo in se utrditi v njej, vendar je bil napad ob 10. uri zjutraj prekinjen, ker se je brigadi mudilo na Koroško. Brigada je ob napadu na Črno imela po nekaterih podatkih 18 mrtvih in mnogo ranjenih, postojanke pa ni mogla zavzeti, ker je štab podcenjeval sovražnika in upal, da bo postojanka zaradi bližajočega se konca vojne zavzeta brez boja. Zato napad na začetku ni bil dovolj odločen, in to je vplivalo na končni izid akcije.

Edina nemška postojanka v Mežiški dolini, ki je bila v teh dneh uničena, je bila postojanka v Žerjavu, ki jo je napadla Bračičeva brigada. Napad je bil dobro pripravljen in izveden, zato je tudi uspel.

Takrat, ko je prejela ukaz za napad na Žerjav in za odhod na Koroško, se je Bračičeva brigada zadrževala na vzhodnem Pohorju — torej najdlje od cilja. Dne 3. maja je prispela na Graško goro, nato pa krenila proti Žerjavu, kamor je prispela v noči od 5. na 6. maj. V Žerjavu je bilo takrat 170 mož vojaštva in policije, ki so bili razvrščeni v postojanki in v bunkerjih na pobočju. Glavna bunkerja sta bila nad trgovino, od koder so Nemci branili dostotrgovino, od Mežice in Jazbine, in nad topilnico, od koder so obvladovali dostope iz Črne in ves prostor okrog topilnice svinca. Vendar pa obrambni položaji niso bili tako zadržani kot v Črni. Komandant brigade Andrej Cetinski-Lev je odredil za neposredni napad dve četi 1. bataljona. Ena od teh naj bi napadla z mežiške strani, ena pa od vzhoda proti zahodu, medtem ko je nemška četa 4. bataljona napadala po cesti iz Mušenika proti Žerjavu. Po napadu 1. bataljona, ko so se borci približali bunkerjem in se zagostili v kritja med njimi, so Nemce pozvali k vdaji, kar pa so le-ti odklonili. Zato so napadalci uporabili mine. Ti so najprej razstrelili žične ovire, nato pa še bunker na vzpetinici nad topilnico. Miniranje je bilo uspešno. Po eksploziji je nemška posadka zapustila utrdbe ter se razbežala, zvečine pa se je umaknila po rudniškem rovu v Mežico. Postojanka je bila torej v peturnem boju uničena 6. maja ob 2. uri zjutraj. Mrtvi so bili 4 Nemci, zajeti tudi 4, ranjenih pa 12. Iz Bračičeve brigade sta padla 2, ranjeni pa so bili 4 borci. Obenem je brigada zasegla bogat vojni plen: 2 težka minometa z 78 minami, 2 lahka minometa s 660 minami, 3 težke mitraljeze, 1 puškomitraljez, 50 pušk, 37 protitankovskih pesti. Velik uspeh je dosegel tudi 2. bataljon Bračičeve brigade v zasedi na cesti od Mežice proti Žerjavu. Sovražnik je skušal razbremeniti napadeno postojanko v Žerjavu v treh navalih s tanki in pehoto, kar pa mu ni uspelo. Pehoto 150 do 200 mož, ki so jo sestavljali Nemci, Ukrajinci in Volkssturm so borci odločno odbijali z juriši. Sovražnik je hotel bataljon obkoliti, kar pa mu ni uspelo. Drugi bataljon je torej zdržal pritisk sovražnika vse do 14. ure, ko je bil ves plen

V Libučah pri Pliberku je dokončno kapitulirala ustaška vojska

iz Žerjava odpeljan na varno, in šele tedaj je dobil povelje za umik. Brigada je še istega dne proti večeru prišla v Javorje, nato nadaljevala pot mimo Črne, kjer je naletela na nemško zasedo, ki pa jo je 1. bataljon z odločnim jurišem takoj utišal. Nato je brigada odšla v Koprivno in 7. maja zjutraj prišla do kmeta Kebra. Tu si je vzela dan počitka, naslednji dan pa odšla na avstrijsko Koroško.

OSVOBODITEV DRAVOGRADA IN BOJI ZA DRAVOGRAJSKO VOZLIŠČE

Tomšičeva brigada, ki je od 6. do 9. maja zasedla Sinčo vas in Pliberk, je po ukazu štaba 4. operativne cone poslala 9. maja v Dravograd svoj 2. in 3. bataljon. Zasedla sta sotočje Mislinje in Meže z namenom, da številnim nemškim in kvizlinškim enotam, ki so se tedaj že valile od Celja proti Mislinjski in Mežiški dolini, prepreči prehod po najkrajši poti čez Dravo na avstrijsko ozemlje. Skupno z njima je prišel tudi štab Tomšičeve brigade. Komandant brigade Anton Godec-Tomaž je ukazal brigadnemu operativnemu oficirju v štabu 3. bataljona, da odideta čez most v Dravogradu, poiščeta nemško poveljstvo in ga pozoveta, da enote premagancev v Dravogradu in Mislinjski dolini položijo orožje. Reiter in Vedrenjak sta se odpravila v Dravograd s kolesi in po velikih mukah in težavah sta se med množico Nemcev, Madžarov in Kozakov, ki se je nabrala pred Dravogradom, končno uspela prebiti do komandanta 15. kozakškega korpusa Helmuta von Pannwitz. Prislila sta ga, da je v njuni prisotnosti ukazal Nemcem in Kozakom, naj položijo orožje, kar so le-ti tudi storili. Tako je bil 10. maja 1945 Dravograd začasno osvobojen, s tem pa je Tomšičeva brigada zaustavila umik sovražnih sil tudi čez Dravo proti Labotu. Seveda so tisti Nemci in Kozaki, ki so bili že na levem bregu Drave, pritiskali dalje proti Labotu, kjer pa jih je zaustavila Šlandrova brigada. Proti mostu čez Dravo v Dravograd in tudi po dolini Drave iz Maribora so še nadalje pritiskale

ogromne množice vojaštva. Navadni vojniki so urejeno odlagali orožje, SS-ovci so večinoma delali samomore. Kozaki, ki so bili zaostali pri Doliču in Konjicah, pa niso hoteli nič slišati o vdaji njihovega korpusa in so si hoteli izsiliti prehod čez dravski most ali v dolino Meže. Toda borci Tomšičeve brigade, čeprav jih je bilo malo, so čvrsto obvladovali položaj ob vstopu v Mežiško dolino pri Podklancu. Tako so sovražniku zaprli najpomembnejšo pot za umik iz Jugoslavije v Avstrijo.

Še istega dne, ko je bil Dravograd osvobojen in umik nemških enot ustavljen, je pozno zvečer prispel z vlakom iz Maribora 2. bataljon Prekmurske brigade, ki je štel 508 mož. Takoj je zasedel zasilne položaje na železniški postaji, nad postajo in ob železniškem nasipu med postajo in Dravo. Naslednji dan, torej 11. maja ob 2. uri zjutraj, je prišel po levi strani Drave v Dravograd 16. polk bolgarske vojske, za njim pa še 12. polk bolgarske vojske. Zarana tega dne je krenil iz Pliberka proti Dravogradu na tovornjakih tudi 1. bataljon Tomšičeve brigade, vendar je ostal v Guštanju in tam razoroževal Kozake. Položaj pri Črnečah, Podklancu in železniški postaji je držal 2. bataljon Tomšičeve brigade, 3. bataljon pa je imel eno četo v Podklancu, z dvema pa je držal Dravograd.

Od enot 3. JA je prišla prva v Dravograd 6. brigada 36. divizije, in sicer 12. maja zgodaj zjutraj. Takoj je zasedla položaje nad Otiškim vrhom. Dopoldne in popoldne 12. maja sta prišli iz Maribora še 7. in 8. brigada 51. divizije, ki sta v noči na 13. maj prevzeli položaje Tomšičeve brigade na Tolstem vrhu in dalje proti Prevaljam. To noč je prispela v Dravograd še 12. brigada 51. divizije, okrog poldneva pa še Topniške brigade. Skozi Dravograd so te dni šle tudi Zidanškova, Šlandrova brigada in 2. bataljon 3. brigade slovenske divizije KNOJ, vendar se niso ustavljale, ampak so šle dalje na Koroško.

Že 12. maja proti večeru se je 3. bataljon Tomšičeve brigade pri Podklancu za-

pletel v hud boj z ustaši, nakar se je odpeljal na Poljano. Ustašev je bilo na poti po Mislinjski dolini proti Dravogradu vedno več. Od zadaj je pritiskala nanje 17. divizija, ki je 12. maja bila hud boj z njimi v Doliču in Hudi luknji. V njihov štab v Šentjanžu je šlo več partizanskih poslanstev, ki so jih skušali prepričati o nesmiselnosti prelivanja krvi in jih odvrniti od namere, da si izsilijo prehod čez Dravo v Avstrijo. Vse to seveda ni nič pomagalo. Tudi ustaši so si 13. maja pri Dravogradu skušali izsiliti prehod s pogajanji in grožnjami. Zaradi pritiska 17. divizije so postajali vse bolj nestrpni. Ker se je bil 2. bataljon Prekmorske brigade prejšnji večer umaknil na levo stran Drave, so se čez noč natepli v prostor med železniško postajo in elektrarno. Poslali so tudi nekaj poslanstev k štabom partizanskih in celo bolgarskih enot. Toda že opoldne so pričeli s silovitim napadom po vsej dolžini od cestnega do železniškega mostu. Na napad je odgovorilo bolgarsko topništvo, razvrščeno na Viškem polju. Nastal je pravi pekel. Nad Dravo je legla gosta zavesa dima, ki je obljela tako napadalce kot branilce in jim zmanjševala vidljivost. V boj je posegla tudi Topniška brigada 51. divizije. Ustaši so se skušali najprej prebiti čez leseni most s tanki in oklopniki, a jih je topništvo onesposobilo. Nato je isto nekajkrat poskušala pehota, a ji je to preprečil 2. bataljon Prekmurske brigade. Topovi so proti večeru prenesli ogenj na ravnino pri Šentjanžu, kjer se je nakopičila ustaška vojska, ki je ob tem seveda utrpela hude izgube. Obenem je z grebenov Otiškega vrha udarila na ustaše 6. brigada 36. divizije, s položajem na Tolstem vrhu pa enote 51. divizije. Proti večeru 13. maja je ustaški pritisk proti dravograjskima mostovoma pojenjal. Poveljstvu v Šentjanžu je postalo jasno, da si ustaši ne bodo mogli izsiliti prehoda čez Dravo, zato je spremenilo načrt, skupaj s črnogorskimi četniki naj bi se ustaši prebili skozi Mežiško dolino do Pliberka. Poveljstvo je sestavilo močno udarno skupi-

no iz Paveličeve telesne straže in enot črne legije. Začeli so osvajati izhodiščne položaje za udar proti zahodu. Največ so si obetali od prodora po severnem pobočju Uršlje gore, mimo Sel na Guštanj. Za umik glavnine z vozili in vojno tehniko pa je bilo treba izsiliti prehod po Mežiški dolini. V ta namen so hoteli ustaši očistiti območje Tolstega vrha, ki ga je držala 8. brigada 51. divizije, ki si je pripravila zelo dobre obrambne položaje. Vedeli so, da s frontalnim bojem partizanov ne bo lahko pregnati. Zato so po stranski poti iz Slovenj Gradca čez Sele in mimo Kotelj proti Guštanju usmerili močno napadalno kolono, ki je po prestopu Meže hitela v hribe proti Strojni, da bi obvladala gorski hrbet med dolinama Meže in Drave. V mraku 13. maja je ta napadalna skupina zavila med položaje 8. in 7. vojvodinske brigade, ki je imela položaje nad Faro pri Prevaljah, in z močjo udarila glavnini 8. in delom 12. vojvodinske brigade v hrbet. Ustašem je uspelo pregnati Vojvodince s položajem na levi breg Drave, zmedo in praznino pa so takoj izrabili, prešli Dravo po železniškem mostu in na drugi strani Drave vzpostavili mostišče. Toda ustaško poveljstvo se je že pred tem odreklo preboju čez Dravo, zato tudi niso izrabili te nepričakovne zmage sebi v prid. Enote 51. divizije pa so si po splošnem presenečenju opomogle in 14. maja zjutraj uničile šibko ustaško mostišče. Pri tem je spet odigralo pomembno vlogo partizansko in bolgarsko topništvo. Deli 7. vojvodinske brigade pa so medtem zapustili položaje pri Fari in se umaknili proti Strojni in Jamnici. S tem, ko so ustaši pregnali Vojvodince s položajem na Tolstem vrhu, so si odprli pot po Mežiški dolini proti Poljani in Pliberku. Izkoristili so nastalo situacijo in se z vso silo zagnali po dolini Meže, misleč, da so sedaj rešeni in da se bodo lahko prebili do Britancev ter se jim predali. Del pa jih je še vedno pritiskal proti Dravogradu, hoteč ustvariti vtis, da se še vedno nameravajo prebiti čez

dravograjska mostova. Po nalogu generala Kosta Nađa, ki si je ogledal položaje pri Dravogradu, se je 14. maja začel s topniško pripravo splošen napad vseh partizanskih enot (tudi tistih z levega brega Drave) na kvizlinge, ki so se še vedno zadrževali na tem območju. Ujetih je bilo 20.000 ustašev, domobrancev, četnikov in beguncev. Predhodnice 51. divizije so se združile zvečer s predhodnicami 17. divizije pri Bukovi vasi, nato pa so vse enote složno potiskale sovražnika po dolini Meže proti Poljani. Glavnina teh sovražnih sil pa se je vendarle uspela umakniti proti Poljani in nato dalje proti Libučam.

BOJI Z NEMCI IN USTAŠI NA POLJANI PRI PREVALJAH 13. in 14. maja 1945

Tretji bataljon Tomšičeve brigade, ki je imel 12. maja pri Podklancu hud boj z ustaši, se je 13. maja zjutraj s tovornjaki pripeljal na Poljano pri Prevaljah. Že pred njim sta tam zavzela položaje 2. bataljon Tomšičeve brigade in obveščevalni vod z jurišniki.

V noči na 13. maj se je do Poljane prebila predhodnica nemške 104. lovske divizije. Levo krilo predhodnice je zasedlo pobočje Loma, da zavaruje prehod proti Avstriji. Medtem so mejno črto že zasedli Britanci s 15 tanki, ki so bili razvrščeni za boj. Desno krilo predhodnice pa se je začelo vkopavati pri križišču. Nemci so se hoteli prebiti proti Pliberku, kjer je bil že Löhrov štab, ki je prejšnji dan pobegnil iz Topolšice.

Tretji bataljon Tomšičeve brigade se je vrnil med četo nemške kolone in predhodnico proti Pliberku, ki je bila za Nemce še posebej pomembna. Drugi bataljon je zasedel križišče cest in desni breg Meže.

V prvem nadstropju Hrastove domačije na Poljani so potekala pogajanja med predstavniki štaba 14. divizije in Tomšičeve brigade in Nemci, ki so brezpogojno kapitulacijo odločno zavračali. Medtem je prišel Tomšičevi brigadi na pomoč še 2. bataljon 7. vojvodinske brigade 51. divizije z dvema protitankovskima topovoma, in se razvrstil po poti, ki vodi poševno po hribu izpod Kovška — okrog 600 metrov od čela nemške kolone. Borci, oboroženi s težkim orožjem, so se začeli vkopavati. Po dvanajsti uri je prispel iz Guštanja še 1. bataljon Tomšičeve brigade, prešel Mežo in se razvrstil po gozdnem grebenu vzdolž nemške kolone od Šurnika mimo Srotiča do Terčeve žage. Položaji 1. in 2. bataljona so bili oddaljeni od ceste največ 100 metrov. Na vsako nemško vozilo je bil naperjen najmanj en mitraljez, borci pa so imeli tudi precej protitankovskih pesti, granat in nabojev.

Končno je nemški polkovnik — rezervist — privolil v vdajo, s tem, da razorožena vojska odide čez mejo. Podpisali so tudi sporazum o vdaji v 12 točkah. Tedaj pa se je pojavil mornariški častnik (kapetan bojne ladje, kar je enakovreden čin polkovniku v kopenski vojski), prevzel poveljstvo nad nemško kolono in zavrnil vse točke sporazuma o vdaji. Začela se je bitka. Nemci so si hoteli izsiliti prehod proti Holmcu s tanki, toda kmalu sta bila dva onesposobljena, in tako je bila tudi ostalim zaprta pot. Dolina je bila vsa v ognju in

V Podklancu pri Dravogradu — uničena kolona sovražnih tovornjakov

dimu, ki so ga povzročale mine iz partizanskih minometov. Nemci so bili že kmalu potisnjeni v obrambo. Odpor, ki so ga dajali, je bil neurejen in neučinkovit. Kljub temu so močne udarne skupine Nemcev že takoj po prvih streljih krenile na juriši na drugo stran Meže, da bi pregnale borce Tomšičeve brigade. Vse to pa ni nič pomagalo, kajti borci so imeli dobre zaklone in tudi merili so odlično, tako da so bile nemške napadalne vrste zdesetkane. Po 40 minutah je bila bitka končana; Nemci so se bili prisiljeni predati. Na bojišču je obležalo več sto Nemcev, vdalo pa se jih je 11.250. Borcem 3. bataljona Tomšičeve brigade so predali orožje in vozila, ti so jih razvrščali v kolono, druge enote pa so za vsak primer še naprej ostale na položajih. Nato sta 2. in 3. bataljon odvažala plen: 400 tovornjakov, napolnjenih z najrazličnejšim naropanim blagom — celo zlato v palicah je bilo vmes. Ujete Nemce je 3. bataljon odgnal proti Pliberku in Sinči vasi, pozneje pa je skupaj s 4. bataljonom čez prelaz Jezersko odpeljal ujetnike na jugoslovansko ozemlje.

Sedaj je bilo pričakovati še naval ustašev, ki so si, potem ko jim je poskus preboja čez Dravo pri Dravogradu propadel in ko so jih od zadaj in iz bokov tolkle enote 3. armade, izbrali drugo smer umika pod okrilje Angležev — čez Guštanj, Prevalje in Poljano na prelaz Holmec in dalje proti Pliberku. Na Poljani so se sedaj razvrstile in pripravile na boj naslednje enote: 1. bataljon Tomšičeve brigade, ki je štel 300 mož in se je razvrstil po spodnjih pobočjih Loma in branil dostope do Poljane in Mežice ter golo pobočje proti Holmcu in Dolgim brdom; 2. bataljon Tomšičeve brigade, ki je bil s štirimi četami razvrščen na Poljani in okrog nje, ena četa pa je bila v rezervi in je pospravljala vojni plen; in končno je prišel na to območje še 1. bataljon Šlandrove brigade, ki je zasedel položaje po spodnjem pobočju Volinjaka na desnem bregu Meže. Na bojišču so bili razvrščeni tudi 1., 2. in 3. bataljon 7. vojvodinske brigade 51. divizije, ki pa so pred bitko iz neznanih razlogov zapustili položaje. Torej so ogromne množice ustašev in četnikov pričakali le trije bataljoni iz sestava 14. udarne divizije. Tudi Zidanškova in Šlandrova brigada sta bili namreč 8. maja 1945 vključeni v sestav 14. udarne divizije. Boj z ustaši na Poljani se je začel 14. maja 1945 okrog devete ure, ko se je po cesti proti Mežici napotila večja skupina do zob oboroženih ustašev. Pot jim je zaustavil 1. bataljon Šlandrove brigade. Začelo se je splošno streljanje. Ustaši so večkrat jurišali čez Mežo, da bi potisnili borce Šlandrove brigade s položajev in tako končno zavarovali glavnino svoje kolone. Vsi ustaški juriši pa so bili odbiti in ustaši so se morali vedno znova in znova z velikimi izgubami umakniti. Na ustaše so začele streljati še druge enote z mitraljezi in minometi. Vendar se je glavnina ustašev izmuznila po železniški progi in skozi oba predora proti Libučam; tega območja pa nobena partizanska enota ni branila. Bitka je trajala neprekinjeno vse do večera. Ustaši so se večkrat tako približali partizanskim položajem, da je bilo treba uporabljati ročne bombe in celo nože. Popoldne so se juriši ustašev še okrepili. Nekate-

rim partizanskim enotam, kot npr. 1. četi 1. bataljona Tomšičeve brigade, so ustaši prišli celo za hrbet in jo razbili na dva dela. Pobitih je bilo skupno 19 borcev te čete, 6 pa je bilo ranjenih. Končno se je ustašem posrečilo, da so se z ogromnimi izgubami izvlekli iz obroča in se prebili na Libuško gmajno pri Pliberku, kjer so se naslednji dan, torej 15. maja 1945, dokončno vdali našim enotam, potem ko so jih tudi Angleži, katerim so se nameravali vdati, pustili na cedilu.

DOGAJANJA V DRUGIH KRAJIH MEŽIŠKE DOLINE V ČASU ZAKLJUČNIH BOJEV

Dne 11. maja je iz Topolšice v Velikovec potoval skozi Črno na Koroškem širši štab in zaščitni bataljon 4. operativne cone. Naslednji dan, torej 12. maja, pa je iz Celja čez Sleme potovala skozi Črno Šlandrova brigada, ki je nato nadaljevala pot po Mežiški dolini do Labota. Po isti poti pa so istega dne potovale tudi nepokorne enote Löhrove vojske, ki so se 9. maja v Topolšici vdale, a so izkoristile šibkost partizanskih sil in se hotele prebiti do Avstrije. Končno je tu potoval s svojim štabom tudi sam general Löhr, ki je pobegnil iz Topolšice. Politkomisar 14. divizije Ivan Dolničar-Janošek, ga je šel iskat; ko je prišel v Črno, je bila le-ta že osvobodjena; oblast je imelo v rokah poveljstvo mesta, ki je imelo na razpolago kakšnih 30 partizanov. Povedal jim je, kakšna vojska se vali proti Črni in jim ukazal, naj postavijo barikado. To so tudi storili, vendar so jo morali pozneje odstraniti, spet na ukaz Ivana Dolničarja, ki so ga Nemci ujeli in prisilili, da je dal partizanom nasproten ukaz. Po bitki z Nemci na Poljani se je 13. maja v Črno premaknil štab Tomšičeve brigade, zvečer pa še 1. bataljon Šlandrove brigade, ki se je bil nekje zamudil z razoroževanjem Nemcev in ki je naslednji dan, 14. maja, odigral važno vlogo v bitki z ustaši na Po-

ljani. Tega dne se je iz bitke pri Poljani, kje je bil razbit na dva dela, umaknil v Črno 3. bataljon 7. vojvodinske brigade in se tu nastanil. Večje skupine ustašev, ki so igrale vlogo levih pobočnic, so se umikale po severnih obrobjih Uršlje gore, čez Sele, Kotlje, Podgoro, Podkraj in Leše. Pojavile so se na južnem pobočju Volinjaka v bližini Mežice. V tem mestu je bila takrat ena izmed čet 2. bataljona Tomšičeve brigade, ter pomožni in zaščitni deli štabov obeh bataljonov, ki sta se bojevala pri Poljani in ki so si še vedno dajali opravka s pospravljanjem vojnega plena. Ustaši so se usmerili proti Terčevi žagi, da bi tam šli čez Mežo in se čez Hamunov hrib prebili proti Gornjim Libučam. Med potjo so počenjali razna nasilstva, Tomšičevi brigadi pa so prizadejali tudi nekaj žrtev. Končno so se prebili skozi Mežico do zelenega cilja, toda tam so se priključili glavnini in bili skupno z njo zajeti. Bolje so naredile za sebe tiste ustaške skupine, ki so se izognile Mežici po vzhodnem obrobju ter z Leš prodirale na jug proti Jazbini in Javorju. Partizanom je primanjkovalo sil, da bi jim zaprli pot. Ti ustaši so se nenadoma pojavili na pobočju Kovšakovega vrha, vzhodno od Črne. Nanje je trčil 3. bataljon 7. vojvodinske brigade, ki se je umaknil z bojišča pri Poljani, vendar se je zaradi številčnosti ustašev pritažil, prav tako jim tudi ostali partizani, ki jih je bilo malo, niso delali ovir, ampak so jim pustili prosto pot proti izviru Meže in dalje proti Remšeniku. V zadnji večji bitki 2. svetovne vojne na Poljani je padlo okrog 200 ustašev, 150 pa je bilo ranjenih.

Naše enote so na Poljani 13. maja zajele 11.250 Nemcev; v Libučah se je vdalo 40.000 ustašev in članov njihovih družin ter 6000 črnogorskih četnikov. Zaplenjenih je bilo okrog 700 tovornih avtomobilov, enote 14. divizije pa so odpravile nazaj v Jugoslavijo za 17 vlakov orožja, streliva in vojaške opreme.

Po kapitulaciji ustašev in Nemcev v Šentjanžu pri Dravogradu

Bogdan Pogačnik

Trdo delo in domotožje

Po zastrtih sledih Prežihovega ilegalnega in literarnega delovanja v Parizu

Ker je spet minila ena izmed obletnic Prežihove smrti, sem se po vrnitvi iz Pariza podal še v Kotlje in na zasneženi Prežihov vrh, kjer mi je prijazna Prežihinja stisnila v roke steklenico domačega žganja, češ: Na zdravje Voranca v Parizu!

Toda tudi preden sem iz Pariza odšel, sem skušal še enkrat, pa čeravno zaman, stopati za Vorancem in vsaj od zunaj obiskati hiše, kjer je v letih od 1934 do 1939 bival kot politični ilegalcec Louis, Valič, Richard ali Omer, kot se je vse v tem času Lovro Kuhar pisal. Seveda njegove korenjaško širokohlače pojave nisem zagledal za nobenim vogalom in gospod iz ulice Fournier me je skoraj očitajoče premeril, češ: Kako morete spraševati za človekom, pa še za tujcem povrh, ki naj bi bil tukaj pred 50 leti! Tudi v sekretariatu člana politbiroja KPF Gastona Plissoniera oziroma v partijskem zgodovinskem institutu so mi na mojo vlogo odgovorili, da žal ne morejo najti o Vorancu nobenih podatkov, zlasti ker so vsi tovariši, ki bi naj imel stik z njimi, že mrtvi. O onem Vorančevem partijskem arhivu, ki naj bi ga pred odhodom izročil nekim zaupanja vrednim francoskim komunistom, tudi ni bilo ne duha ne sluha, zlasti, ker so bili, kot so trdili, mnogi arhivi med vojno uničeni.

Celo doma na Ravnah so pred poldrugim letom na simpoziju ugotavljali, da ostajajo v Prežihovi politični poti slejkoprej neke vrzeli in dileme, zaradi česar so toliko bolj povzdignili njegovo literarno tvornost. Med Vorancem in novim partijskim vodstvom je vsekakor prišlo tik pred začetkom vojne do kratkega stika in Voranca so s političnih tirnic preusmerili zgolj

v književne. Kljub temu sem prav v Parizu Voranca doživljal spet celovito in pogosto, morda toliko bolj iz razloga, ker smo v našem novem slovenskem kulturnem društvu Lipa skušali pridobiti nekdanji lokal Prežihove knjigarne »Horizonti« v ulici Eubaché za svojo društveno pisarno.

Je pa značilno, da so pred nekaj leti v antologiji jugoslovanske zdomske poezije iz Pariza »Horizonti« še s poudarkom omenjali, da je nekoč to knjigarno vodil Prežihov Voranc, ki je bil eden najožjih Titovih sodelavcev; medtem ko je Dejan Kuzmanović, avtor letos v francoščini izšle študije o zgodovini jugoslovanskih priseljencev v Franciji, pripravljeni za agencijo medkulturnih raziskovanj ADRI v Parizu, sicer navedel vrsto političnih in literarnih imen, vendar je ime Lovra Kuharja-Prežihia izpustil. Kaže pa, da je bil Prežih res širši v svojih človeških in literarnih razmišljanjih, kot pa v političnem razgledovanju, kjer se je bolj držal ustaljenih partijskih kolesnic. Se več: kot sem včasih skoraj zavidal velikim francoskim pisateljem, za katere spominski muzeji pričajo, da je npr. Balzac pisal v paviljonu ob ulici Raznourard ali Victor Hugo v zadnjem

krilu dvorca na trgu Voges, tako sem čutil kot eno krivico slovenski kulturi več, da je moral zlahtni pisatelj Voranc ustvarjati skoraj le na eni nogi, zdaj čakajoč na javki, zdaj skrivajoč se v ilegalnem stanovanju ali v kratkem zavetju zakotne kavarnice. A spet — morda je tudi to prispevalo k temu, da je Vorančeva literatura tako ljudsko otipljiva, tako prvinsko bojevita in tako zvesto zemljena. Tod v Parizu je svoje hribe in globače le slutil, a vse to mu je ostajalo vendar blizu, tako kot se je kljub svoji politični zagnanosti toplo in skrbno zanimal za vse domače, posebej za hčeri. To sem razbiral v raznih pričevanjih iz Pariza, pa tudi iz dolgega pisma, ki ga je 18. julija 1939 pisal svojemu bratu Gustlju na Jesenice, s katerim sicer političnega prepričanja ni delil, delil pa bratovsko občutje.

»Tvoje pismo z dne 26. pr.m. sem dobil in sem ga bil vesel, hudo vesel, kot bi rekli naš oče. Dolgo, predolgo si nisva pisala, in zato je težko dopolniti to meddobje. Ti si ga v svojem pismu izpolnil, ko si popisal Tvojo pot in Tvoj razvoj od tre-

LITERATURA:

1. Franci STRLE: Veliki finale na Koroškem. Druga, dopolnjena izdaja, Ljubljana 1977.
2. Milan BASTA: Rat je završen 7 dana kasnije. Četrta izdaja, Beograd 1982.
3. Peter S. BRAJOVIĆ: Konačno oslobođenje. 1984.
4. Dr. Tone FERENC: Kratak pregled završnih operacija JA za oslobođenje Koruške, Divokoze na lanini, Beograd 1981, str. 279—288.
5. Zdravko KLANJŠČEK: Pregled sklepnih operacij za osvoboditev Slovenije 1945; Naša obramba, 1975, št. 4, str. 4—15.
6. Mag. Risto STOJANOVIĆ: Vojna se je končala. »Odločanje« (glasilo INDOK Centra občine Ravne na Koroškem), maj 1983, št. 2.
7. Bogdan ŽOLNIR: Vojna po končani vojni, Koroški fužinar, Ravne, 1965, št. 10/12, str. 17—20.

Marjan Lenasi,
kustos pokr. muzeja revolucije,
Slovenj Gradec, Glavni trg 24

Ulica Elanche št. 12,
kjer je bila nekoč
Prežihova knjigarna
Horizonti

nutka izgube najinih stikov pa do dneva dandanašnjega,« je začel Voranc.

»O tem ne bom ničesar pripominjal, ker ne vem nobenih konkretnih stvari, oziroma ne poznam konkretnih okolnosti, ki so določevale in oblikovale Tvoje pozicije. Kar pa sem slišal — precej nedoločeno rečeno, pa se nekako krije z resnico, ki si jo priznal v svojem pismu. Čisto gotovo vse to dognanje ni tako, da bi se mogel z rezultati navduševati človek z mojimi nazori. O tem ne bom pisal, kot sem že rekel. Ali eno me veseli, ker sem mogel iz tega dela Tvojega pisma skleniti: vse je pri Tebi iskreno, odkritosrčno, tudi to, kar bi po najstrožji analizi moglo izpasti negativno v smislu političnih predsodkov. In to je dobro, odlično je to, in zato me je pismo takoj zajelo z ono toplino, katera me je ogrevala, kadar sem mislil na našega Gustača pred leti in leti.

O sebi ne bom nič pisal. Samo to, da sem ostarel. Temu je vzrok občutek moje odtrganosti od zemlje, na kateri sem rasel, in v katero sem tako krvno zakoreninjen po vsem svojem bistvu. Skoraj deset let živeti pod občutkom večnega hrepeneja, neprestanega gladu za tem, kar te dela živega, mora imeti za posledico, da spremeni značaj človeka. Pri meni je to delovalo v smeri, da se je razvila mrznja do tistih, ki mi preprečujejo vrniti se domov, do tistih, ki so za vse storjeno zadnjih deset let in prej storjeno narodu in državi, odgovorni, ki pa solijo pamet drugim in se šopirijo s pavovim perjem tradicije našega ljudstva, a so pri tem vsako minuto pripravljeni, da to našo krvno zemljo izdajo komurkoli za kak Hachov prezidentski klobuk ali pa še nezatnejšo odškodnino. Dobro — v zgodovini bo vsak imel zasluženost mesto, eno samo bitje pa ni merodajno,« je pribil Voranc, zatem pa se obširno lotil vprašanja vzgoje in zdrave slovenske rasti svojih hčera Vidice in Micike, ki ne smeta postati plen kakih »čaršijskih tipov, katerih miselnost nam je neptunsko daleč«.

Prekinil sem branje in sledil Vorančevim stopinjam po pariškem predmestju. Značilno je bilo že to, da je vseh pet ilegalnih stanovanj, ki jih je imel v teh letih v Parizu, izbiral na levem bregu, kjer so bolj ljudske in umetnjakarske četrti, zlasti še v bolj delavskem 13. okraju okrog ulic Tolbiac. Seveda pa je bilo njegovo bivališče v marsičem odvisno tudi od francoskih partijskih prijateljev. Druga značilnost, ki mi je padla v oči, pa je bila ta, da sem v bližini njegovega bivališča vedno našel tudi živilsko trgovinico, zlasti s kruhom in zelenjavo. Nehote sem se moral spomniti tudi na njegovo solato, ki jo je baje v Parizu tako rad jedel. Beograjski akademik, fizik Pavle Savić, ki mi je v zvezi z zadnjimi dnevi pred Prežihovim odhodom iz Pariza potrdil, da se je Voranc, kljub pregonu francoske politične policije, ob nemškem napadu na Francijo iz solidarnosti proti fašizmu skušal prijavit kot prostovoljec v francosko vojsko, pa ga niso sprejeli, je navrgel tudi šaljivi prizor, kako je zagledal Voranca v skrivališču, ležečega na tleh, zraven pa mu je na tleh stala zvrhana skleda solate. Toda Prežihov stari tovariš, predvojni komunist, zdaj upokojenec Alojz Mukenauer, ki je

Št. 3 Betlier-Dedoure

prav zdaj spet odpotoval v Moskvo zaradi ponovne operacije oči, se je hudo ujezil, češ: »Kaj vedno očitajo Prežihu solato, zlasti tisti, ki so boljše jedli, a manj delali. Voranc je pa tedaj ogromno storil, jedel pa je to, kar je bilo najcenejše.« Tudi takrat, ko sta se srečala na javki v Parizu, in je bil Mikenauer lačen, je Voranc takoj za hip izginil, nato pa se vrnil s štruco kruha in margarino. »Takrat smo imeli 50 frankov za tri dni,« je dodala Mica. Mikenauer mi je navedel tudi novo inačico, češ da je Prežih oni kovček s partijskim arhivom pred odhodom zazidal pod stopnice v eni izmed bližnjih trgovin.

Izstopil sem na metrojski postaji Tolbiac, kot nekoč Voranc, in šel po stopnicah za preprostimi Francozi, Vietnamci, Azijci in Črnci. Dve mogočni, skoraj tovarniško veliki stavbi sta se vlekli ob strani ceste — Station Verlain in College George Sande. Ob koncu pa je stala cerkev sv. Ane z dvema čebulastima, Montmartru podobnima zvonikoma, ki jo je Prežih pogosto omenjal. Stranska ulica, ki se je vila za vogalom, je bila pa Charlesa

Fournierja. V nizki enonadstropni opečnati hišici, nekakšnemu paviljonu, kot je zapisal Voranc, na št. 31 bis, je najdalj bival. Pravzaprav gre za dvojčka, in v oni hišici na desni je bival Voranc skupaj z gospodarjem, medtem ko je drugo krilo pripadalo lastnikovi sestri, je pripovedovala Mica, ki ji je francoski lastnik hiše med obiskom v Parizu ljubeznivo odstopil prostor. Prežihova vdova je govorila o nekem gospodu Beku, toda zdaj je na vratih pisalo M. Calles. Bele železne polknice in zavesa z volančki na oknu v prvem nadstropju sta vsekakor govorili o skrbnem posestniškem duhu.

Prežihinja, ki se ji je nabralo že prej čez 80 let, v obujanju spominov na pariško bivanje ni povsem jasna in zanesljiva, ker stvari včasih malce zapleta, toda s svetim zagonom mi je pripovedovala, kako je potovala v Pariz, čeravno je bila le preprosta kmečka ženska in ni znala nič francoščine, še komaj malo nemščine. »Toda Voranc si je močno želel, da ga enkrat le pridem obiskat, in ko je prišlo tajno obvestilo preko znanca iz Pliberka, sem se

res odločila. « Potovala je z vlakom in ves čas molčala, kot ji je mož zaradi previdnosti naročil, a kaj, ko so v istem kupeju potovali tudi neki južnjaki, ki so ji postregli z jedačo in jo jeli pregovarjati, naj gre raje z njimi v Ameriko, kot pa k bolnemu stricu v Pariz, kar si je izmislila. Izstopila je na Gare de l'Est, a Voranca pri prihodu vlaka ni bilo; čakala ga je tri dni, dokler je v hotelčku niso pobrali neki Francozi, ki so jo po navezi končno pripeljali do ilegalnega Louisa. Kljub veselju srečanja ga je Mica oštela, zakaj je ni čakal, češ: Saj ni važno zame, toda Tebe lahko spravim v nevaren položaj... Mica je v zvezi s tem stanovanjem v ulici Fournier navrgla še zgodbo, kako je zbolela in ležala sama v zgornji sobici, medtem ko je Voranc v spodnji pisal. »Nenadoma so se odprla vrata in vstopil je Tito, ki je imel tudi ključ od tega stanovanja. Rekel je, da bo Louisa že prijel, ker premalo pazi na ženo, ko je bolna. Sam pa je pozneje šel stanovat drugam... Prišel pa je sicer še enkrat in povedal, da bo tu seja, na katero bo prišlo tudi nekaj tovarišev iz Hrvatske... Pripravila sem torej polno skledo kumarične solate in jo močno začinila s papriko. Vendar se je Tito znova oglasil in mi povedal, da bo seja odpadla, da bo pa še malo počakal v sobi. Odšla sem v spodnjo sobo, a ko sem se vrnila, Tita ni bilo več, pa tudi kumarične solate ne. V skrbeh za njegovo zdravje sem to zaupala Vorancu, a ko je Tita naslednjega dne vprašal, če mu je bilo kaj slabo, se je le zasmejal, češ: Samo veliko piva sem popil, ker me je žejalo... »

V tem stanovanju je tudi Prežih do kraja napisal in popravil rokopis svojega romana *Požganica*. »Ves dan je hodil okrog po partijskih nalogah, zvečer je pa doma tipkal *Požganico*,« je pripovedovala Mica in se spomnila tudi nekega lepega sončnega dne, bila je nedelja, ko sta po dolgem času vendar stopila na zrak in ob Seini naletela na Tita. »Bil je res brhek, v beli obleki, z belimi čevlji,« je pripominjala Mica. A čeprav je bil Prežih na videz okoren in počasen, je znal tudi poskočiti. Odporniški general Ljubo Ilič, ki mi je sicer precej pravil o tem, kako sta s Prežihom razpečevala Delo in drugo partijsko literaturo ter nabirala sredstva in prostovoljce za republikanske ljudske brigade v Španiji, mi je plastično orisal, kako sta s Prežihom nekoč šla na neki sestanek, ki se je zavlekel pozno v noč. »Na vsak način sva hotela ujeti zadnji nočni avtobus za domov in stekla. Jaz sem veljal za dobrega tekača, a nenadoma me je v silnem zagonu prehitel Voranc in prvi skočil na stopničko avtobusa.«

O zaključevanju redakcije *Požganice* mi je pripovedoval tudi Alojz Mukenauer. »Ko sem leta 1935 prišel s partijsko nalogo v Pariz in sem vzdrževal stike z Vorancem, je nekega dne prinesel pod pazduho zajeten sveženj listov in mi ga dal, češ: 'To je *Požganica*. Preberi, pa mi povej, kaj misliš!' Jaz sicer do tedaj nisem bral veliko literature, a ta rokopis sem na dušek prebral in mu ga vrnil s pripombo, češ: Mislim, da je stvar zrela za tisk... Precej pozneje, leta 1940, ko sem bil zaprt v kaznilnici v Ljubljani, skupaj z Alešem Beblerjem, sem v ambulanti izvedel od Bratka Krefta, ki je bil tam na

previjanju, da je zunaj v slovenski javnosti doživela velik uspeh knjiga *Požganica* Prežihovega Voranca. Prežihovega Voranca? Meni seveda takrat to ime še ni bilo znano, saj sem poznal le Kuharja ali Louisa, ki mi je v Parizu tudi dal brati svoj rokopis. No, stvar avtorjevega imena se je brž razjasnila...«

— — —

O *Požganici* je Prežih sam v pismu bratu Gustlju pisal: »Moj roman je menda napravil precej prahu. Jaz ga še nisem dobil v roke in torej ne vem, kako so ga popravili. Mrcvarili so ga dolgo, ker bi bil moral že lansko leto ob 20-letnici prevrata iziti. Zdaj ga bom dobil, in če so mi skvarili najbolj temeljne stvari, bom dal izjavo. Za take cenzurne spremembe naj bo avtor Luka Kravina ali pa kandidati Hachinih Klobučkov. No, prej moram videti! To delo sem napisal v dunajskem zaporu. Popravljaj sem ga potem še tu. Literarno umetniško vzeto ima stvar gotovo svoje napake. Pisal sem delo v neki prenapeti naglici, poleg drugega dela za kruh, ki sem ga dnevno opravljal. Pečat tega torej je. Ali kar se tiče osnovnih misli, smeri romana, je on delo, naperjeno proti glavnemu sovražniku slovenskega ljudstva, pangermanizmu, nemškemu fašizmu. To je njegova propagandna stran. Praviš, da je revolucionaren. To so različni pojmi. Jaz sem ga napisal predvsem napredno, progresivno, v smislu razvoja človeške družbe sploh, v smislu interesov slovenskega ljudstva pa še posebej. Kako naj bi pisal o dobi, ki je za naše ljudstvo napolnjena z neverjetnimi historijskimi napakami, če ne bi pri tem kazal napak, ki so se delale, ki so jih posamezniki delali, pripadajoč generaciji oziroma sloju, ki je imel reševanje narodnega vprašanja v zakupu. To mi je bilo glavno, vse drugo so epizodice. Ne vem, kaj bo rekla kritika. To je vseeno. Napisal sem nekaj tvornega za naše ljudstvo. Ti vidiš, da sem na primer Malgajevo vlogo orisal v pozitivnem smislu. Tako je tudi bilo, vzeto čisto zgodovinsko v smislu boja za slovensko osvoboditev, čeravno je bila v nijansi, na samem terenu, z vsakdanjimi pojavi in po liniji socialnega napredka — reakcionarna. Toda pustimo to kritiki. Seveda kritiki, ki stvar razume. Kritiki, ki bodo gledali skozi zastarela očala, pa bodo seveda vpili... Honorarja za roman še nisem dobil celega izplačanega. Kadar ga bom dobil, bom plačal nekaj starih dolgov. Kar mi bo ostalo, bom pa dal očetu za to, kar so mi plačali za meno, ali pa Lojznu za njegove stroške...«

Pri vseh svojih vizijah o novi družbi je Voranc očitno vslej želel tudi poravnati vse račune. Vsekakor me je tudi zdaj njegova vnukinja pri Prežihu spomnila na to, da so Kuharjevo domačijo od občine s plačilom cene odkupili, kajti pred smrtjo je Prežih v oporoki, ki mu jo je sestavil znani pravnik in pisatelj iz Maribora dr. Makso Šnuderl, zapisal, da hišo, ki jo je dobil iz splošnega ljudskega premoženja, spet občini nazaj vrača. Šnuderlov sin, sedanji jugoslovanski veleposlanik v Parizu, Boris Šnuderl pa mi je po svoji strani omenjal, da je Prežih njegovemu pokojnemu očetu, ki ga je Prežih vedno cenil, še pred smrt-

jo zelo prijateljsko pisal, da pa je služkinja žal te dokumente po nevednosti pokurila.

Pot po sledovih Prežihovih stanovanj v Parizu sem nadaljeval in na izteku ulice Fournier, kjer stoji onstran ceste delavski športni center Maison Blance, sem zavil na desno in takoj prišel v zavito stanovanjsko ulico Bellier-Dedombre. Voranc je tu bival na številki 3, a hiše, očitno mestna stanovanjska kolonija, so že novejšega datuma ali pa vsaj obnovljene. Vse hiše so druga drugi podobne in tu bi bilo iskati posebno sled za Louisom povsem nemoogoče.

Drugo področje Vorančevih stanovanj, kjer je bival pravzaprav že prej, preden se je preselil v 13. okraj, pa je bilo v 5. okraju, v Latinski četrti, tam okrog trga Monge. Tudi tu sem poleg nekaterih univerzitetnih uradov naletel na očitna pričevanja mešanega prebivalstva. Poleg italijanske pizzerije je bila trgovina s francosko afriškimi živili, nedaleč pa je tudi glavna pariška mošeja. Hiša št. 15 v ulici Larey je visoka petnadstropna meščanska stavba z mansardami na vrhu in z bleščeče očiščeno kljuko na vhodnih vratih. Drugo njegovo bivališče pa je bilo na št. 45 v ulici Censier. Bila je to že nekoliko razpadajoča večnadstropna hiša, s kitajsko restavracijo v pritličju, poraščena z ovijalkami bršljana. V parku sosednje cerkvice pa so polegali po tleh pijani klošarji.

Knjigarna Horizonti, za katero so po policijski ovadbi celo na nekdanji banski upravi v Ljubljani vedeli, da je na št. 12 Rue Echaudé, pa je nasprotno v enem najbolj živahnih in tudi dragih predelov Latinske četrti, v manjši ulici takoj za Odeonom. Okrog tega naslova sem precej hodil, toda na sami št. 12, kjer sta zdaj neka manjša umetnostna galerija in trgovina z modnimi okraski, o kaki nekdanji knjigarni sedanji posestniki nič ne vedo. Zanimiv pa je prizidek ob tej stavbi, povsem opuščen in zanemarjen lokal, kjer so nekoč prodajali barve, zdaj pa naj bi se za to zavzel neki prodajalec znamk. Toda, ko sem šel vprašat celo na županstvo in na osrednji kataster v Montreuilu, mi kljub elektronskemu računalniku niso znali odkriti lastnikov te parcele.

Zadnja postojanka Prežihove dejavnosti v Parizu, kjer se še danes odvija živahna knjigotrska dejavnost Zveze jugoslovanskih klubov, je pa jugoslovanska knjigarna v ulici Traversière blizu lyonskega kolodvora. Vsakovrstno blago sem tu našel, od učbenikov nogometnih in popevkarških posterjev, med knjigami pa je po razstavljeni lestvici uspešnic baje na prvem mestu zgodovinsko kritična knjiga Jovana Marjanovića O Draži Mihajloviću. Slovenskih knjig v trgovini nisem opazil.

»Svobodo Hrvatski«, se je povampiril v francoščini na sosednjem zidu protestni ustaški napis. Malo dalje na zidovju dolgih arkad boulevardja Daumenil, kjer so razne delavnice in skladišča, pa sem na okrušeni spominski plošči bral, da so tod leta 1944 med boji za Pariz Nemci ubili nekaj sto Severnih Afričanov, ki »so padli za svobodo Francije«. Pod Bastilo sem se znova spustil v metro in prebral na obrabljeni stroj pisano Vorančevo pismo Gustlju skoraj do kraja.

»Ako ti je res mogoče priti enkrat v Pariz, bi me neizrečno veselilo. Tu so zmirom

Prežihove plakete za leto 1984

Skupščina kulturne skupnosti Ravne na Koroškem je na slavnostni seji, ki je bila 7. februarja 1985 v Družbenem domu na Prevaljah, podelila štiri zlate (dve redni in dve izredni — jubilejni), tri srebrne in pet bronastih plaket za dosežke v kulturi, ki so posebnega pomena za občino Ravne na Koroškem. Slavnostna seja je bila del proslave slovenskega kulturnega praznika, ki so jo pod naslovom Naš kraj v kulturni podobi pripravile prevajalske kulturno-umetniške skupine.

Zlato Prežihovo plaketo sta dobila Lea Ferik iz Maribora in Edo Mauhler iz Mežice, izredno zlato pa Koroška osrednja knjižnica, »Dr. Franc Sušnik« in Koroški oktet z Raven; srebrno Prežihovo plaketo so dobili Ivan Gradišek z Raven ter Jože Štrekelj in Ivan Forstner s Prevalj; bronasto Prežihovo plaketo so dobili Marija Dretnik iz Mežice, Adolf Rauter z Raven, Dorica Rebernik s Prevalj, Lutkovna skupina VVZ iz Mežice in TOZD SGV Železarne Ravne.

Na podlagi 7. člena statuta kulturne skupnosti občine Ravne na Koroškem in 7. člena pravilnika o podeljevanju priznanj za uspehe v kulturi, ki so posebnega pomena za občino Ravne na Koroškem, je skupščina kulturne skupnosti na seji obeh zborov sprejela v mesecu decembru 1984 Preskup o objavi razpisa za podelitev Prežihovih plaket za leto 1984 za dosežke v kulturi v občini Ravne na Koroškem.

O predlogih so razpravljali odbor za kadrovska vprašanja in priznanja pri kul-

turni skupnosti Ravne, predsedstvo zveze kulturnih organizacij in predsedstvo kulturne skupnosti Ravne.

Sklep o podelitvi Prežihovih plaket za leto 1984 je dokončno sprejelo predsedstvo kulturne skupnosti Ravne na seji dne 31. januarja 1985.

Skupščina kulturne skupnosti Ravne na Koroškem je podelila naslednja priznanja za leto 1984:

— dve zlati Prežihovi plaketi za izredna umetniška in kulturna dejanja in dve izredni zlati plaketi — jubilejni

— tri srebrne Prežihove plakete za dosežke v kulturi v letu 1984

— pet bronastih Prežihovih plaket za dosežke v kulturi v letu 1984.

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA »DR. FRANC SUŠNIK« z Raven na Koroškem JE DOBILA ZLATO PREŽIHOVO PLAKETO ZA USPEŠEN RAZVOJ OBČINSKE KNJIŽNIČNE MREŽE, ZA SKRBR, KI JO POSVEČA ZBIRANJU IN OHRANJANJU VSAKRŠNEGA GRADIVA O KOROŠKI, ZA PRISPEVEK K RAZVIJANJU BRALNE KULTURE NA NAŠEM OBMOČJU.

V petintridesetih letih delovanja se je razvila v eno najmočnejših občinskih matičnih knjižnic v Sloveniji. Z vsemi bivšimi krajevnimi knjižnicami se je povezala v skladno delujočo knjižnično mrežo, ki po številu izposojenih knjig daleč prekaša

druge občinske matične knjižnice v Sloveniji.

Vsa leta načrtuje in izvaja programe v skladu z željami, potrebami in gmotnimi možnostmi območja, ki ga pokriva s svojo dejavnostjo. Pri tem v okviru možnosti s posluhom upošteva interese družbenopolitičnih skupnosti, družbenopolitičnih in delovnih organizacij, društev, skupin občanov, ki jih povezujejo skupni interesi, in posameznikov — uporabnikov knjižničnega gradiva.

V oddelkih domoznanske zbirke je zbrala in še naprej sproti zbira in dokumentira vse vrste knjižnega, rokopisnega, fotografskega in drugega gradiva, ki se kakorkoli nanaša na Koroško nasploh, še posebej pa na vse štiri občine današnje koroške krajine in s tem ustvarja pogoje za nadaljnje raziskovanje preteklosti in sedanosti tega območja.

Z izdelavo centralne in izdajanjem posebnih lokalnih bibliografij ohranja pregled nad zbranim domoznanskim gradivom, ga približuje porabnikom in si omogoča oblikovanje obsežnejših domoznanskih informacij, ne samo za potrebe ožjega, temveč tudi širšega slovenskega okolja.

Je vsa leta pobudnik ali vsaj eden aktivnejših sodelavcev pri organiziranju in izvajanju pomembnejših kulturnih akcij, še posebno v zvezi z ohranjanjem in utrjevanjem spomina in množenjem vednosti o življenju, političnem in literarnem delu našega velikega pisatelja in revolucionarja Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca.

Vse cveti

kake prireditve, ki omogočajo polovično vožnjo... Stroški ne bi bili preveliki, če bi Ti le čas dopuščal. Kajti tukaj pri meni bi te ne koštalo kaj posebnega. Stanujem namreč pri mojem patronu, ki ima zmirom kako sobo prosto... In za pojediti in popiti liter vina, za to pa je hvala bogu dozdej še zmirom bilo... Zdaj se bom lotil Doberdoba, kakor hitro ga dobim z Dunaja, kjer je shranjen. Usoda tega dela je moji podobna. Tolikokrat na policiji, že policijsko prevedeno na nemško itd. Z njim se bom udeležil tudi razpisa za literarne nagrade, ki jo je razpisala banska uprava. Založnikov pa ne manjka. Imam več ponudb. Kadarkoli mi pišeš, pošlji priporočeno. Tudi ev. izrezke itd. Moram ti še to reči, da mi moraš v slučaju kakega potovanja v Pariz prej pravočasno pisati, da organiziram takojšnje zveze, ker bi me sicer na Tebi znanem naslovu mogoče zastoj iskal. Moram namreč biti previden, ker bi me sicer obletavale gnojne muhe...»

S tvornim vključevanjem v akcije bralnega značkarstva vseh stopenj in vrst, z organizacijo mladim in odraslim bralcem namenjenih lastnih prireditev pomembno prispeva k širjenju bralnih navad in potreb pa tudi k še posebej pomembnemu poglobljanju bralne kulture.

LEA FERK iz Maribora **JE DOBILA ZLATO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA DOLGOLETNO LJUBITELJSKO KULTURNO SNOVANJE IN DELO V GLEDALIŠKI DEJAVNOSTI.**

Lea Ferk se je vpisala v kronologijo ravenske gledališke dejavnosti kot režiserka prve povojne gledališke predstave — Finžgarjevega Divjega lovca — in je nato kot režiserka delovala na Ravnah vse do odhoda v Maribor.

Veliko skrbi in pozornosti je posvečala vzgoji mladih igralcev. Navajala jih je na resen odnos do gledališkega dela, na podrejanje individualnih ambicij skupnim interesom, viziji celovite režijske zamisli, vedno naravnane h kar najvišji možni kakovosti.

Rezultat teh teženj so bile njene režije Triglavске rože, Sneguljčice (leta 1954 in 59), Janka in Metke (1957), Rdeče kapice (1959). V marsikaterem bodočem igralcu je prav ona prebudila zanimanje in željo po delovanju na tem področju ljubiteljske dejavnosti.

Z odraslimi igralci je uspešno naštudirala Nušičevega Navadnega človeka (1954), Budakovega Matevža (1960) in tako zahtevno delo, kot je Williamsov Orfej se spušča (1961).

V posebno trajen spomin starejših ljubiteljev gledališke dejavnosti pa se je vtisnila njena režija Miklove Zale leta 1949. Uprizorjena na prostem, je pomenila vsebinsko okostje takrat najbolj množične in najbolj vsestranske kulturne prireditve na Koroškem — VI. koroškega festivala.

Uspeh uprizoritve je spodbudil kulturne delavce Roža, da so jo povabili in je kot gostja režirala igro tudi v Svatnah — v avtentičnem prizorišču dogajanja.

Naša današnja kulturna snovanja rasto tudi iz korenin njenega gledališkega dela v desetletjih po osvoboditvi.

EDO MAUHLER iz Mežice **JE DOBIL ZLATO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA SVOJE OBSEŽNO IN POMENLJIVO DELO V LJUBITELJSKI GLEDALIŠKI IN GLASBENI USTVARJALNOSTI.**

Edo Mauhler se je v prvih desetletjih povojnega življenja uveljavil kot eden najuspešnejših in najbolj vsestranskih kulturnih delavcev Mežiške doline. Od 10. maja 1945 do leta 1976 je vodil Rudarsko godbo rudnika Mežica, ki je izpričevala svojo kakovostno rast, ne le na vsakoletnih samostojnih koncertih in drugih domačih prireditvah, temveč tudi na številnih okrajnih in republiških revijah.

V letih njegovega aktivnega kulturnega delovanja je ni bilo sezone, da ne bi bil pripravil vsaj ene premiere — bodisi glasbenega bodisi dramskega gledališkega dela, neredka pa so bila leta, ko je uspešno

uresničil svoje zamisli kar na obeh omenjenih področjih gledališke ustvarjalnosti.

S številnimi deli, ki jih je naštudirala pod njegovim vodstvom, je dramska skupina Svobode Mežica nastopila doma in na gostovanjih več kot dvestokrat. Z Budakovim Klobčičem (1958) in s Seviljskim brivcem (1960) je nastopila tudi na republiški reviji amaterskih dramskih skupin, s prvo uvrščenim Držičevim Dundom Marojem (1959) in Kleistovim Razbitim vrčem pa razen na republiški tudi na zvezni reviji amaterskih gledaliških skupin na Hvaru.

V kulturnem življenju Mežice in vse občine bi brez deleža, ki ga je prispeval Edo Mauhler, zevala v letih 1945 do 1962 velika praznina, po njegovi zaslugi pa so bila prav to leta prvih vidnejših uspehov našega gledališkega ljubiteljstva, opazna tudi v republiškem in zveznem merilu.

IVAN GRADIŠEK z Raven na Koroškem **JE DOBIL SREBRNO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA GLASBENO PEDAGOŠKO DELO IN RAZVIJANJE GLASBENE UMETNIŠKE DEJAVNOSTI MED MLADIMI IN ZA MLADE.**

Ivan Gradišek uspešno vodi mladinski pihalni orkester; z njim je lani na republiškem tekmovanju učencev in študentov glasbe dosegel prvo mesto.

Kot glasbeni pedagog prenaša svoje bogato znanje in izkušnje na mlajše rodove in je član Pihalnega orkestra ravnenskih železarjev.

Aktivno je deloval v odborih kulturnih organizacij in si živo prizadeval širiti glasbeno kulturo v vseh pojavnih oblikah.

JOŽE ŠTREKELJ s Prevalj **JE DOBIL SREBRNO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA POSEBEN PRISPEVEK K BOGATEJŠEMU KULTURNEMU ŽIVLJENJU UPOKOJENCEV.**

Jože Štrekelj sodeluje v pevskem zboru upokojencev že od leta 1960; od leta 1972 pa ta zbor uspešno vodi.

S svojim vztrajnim in nesebičnim delom je prispeval k popolnejši podobi ljubiteljskega zborovskega petja.

Z mešanim pevskim zborom je v kategoriji zborov društva upokojencev dosegel kvaliteto tudi v republiškem merilu.

IVAN FORSTNER s Prevalj **JE DOBIL SREBRNO PREŽIHOVO PLAKETO ZA DOLGOLETNO POŽRTVOVALNO DELO V LJUBITELJSKI KULTURI.**

Ivan Forstner je član pihalnega orkestra Prevalje od leta 1946 in je bil sedem let njegov predsednik. Veliko je prispeval k njegovi kvalitetni rasti in vplival na razvoj samoupravnih odnosov v orkestru. S svojim zglednim delom je vzor mladim glasbenikom.

MARIJA DRETNIK iz Mežice **JE DOBILA BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO ZA VELIK PRISPEVEK K SPODBUJANJU IN RAZVIJANJU KULTURNO-UMETNI-**

ŠKE DEJAVNOSTI MED MLADIMI IN ZA MLADE.

Marija Dretnik je veliko svojega časa posvetila kulturni dejavnosti. Aktivno je sodelovala v pevskih zborih in jih tudi vodila.

V citraško skupino »Strune izpod Pece« je zbrala dekleta in jih še vedno vodi. Svoje bogate izkušnje zna uspešno prenašati na mlade.

ADOLF RAUTER z Raven na Koroškem **JE DOBIL BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA DOLGOLETNO LJUBITELJSKO KULTURNO SNOVANJE IN VSESTRANSKO STROKOVNO DELO V KULTURI.**

Adolf Rauter je bil že pri Rudniku Mežica ustvarjalec in sodelavec številnih prireditev ob dnevu rudarjev, ob otvoritvah raznih objektov in razstav. Posebno uspešno je bilo njegovo delo ob lanskem praznovanju jubilejev Rudnika in kraja Mežica.

V Delavsko prosvetnem društvu Svoboda Mežica je uspešno vodil gledališko sekcijo in pri gledaliških predstavah sodeloval kot scenograf, igralec in režiser.

Adolf Rauter je tudi nepogrešljiv sodelavec gledališke skupine Mežica-Prevalje.

DORICA REBERNIK s Prevalj **JE DOBILA BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA SVOJE OBSEŽNO IN POMENLJIVO GLASBENO DELO.**

Dorica Rebernik vrsto let uspešno vodi pevski zbor in dekliški oktet glasbene šole, ki sta se vedno potrjevala s kakovostjo.

Z doslednim strokovnim in kvalitetnim delom je izoblikovala mnogo mladih ljudi in tako posredno vplivala na kulturno rast v občini.

LUTKOVNA SKUPINA VZGOJNOVARSTVENEGA ZAVODA iz Mežice **JE DOBILA BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA OBSEŽNO IN POMENLJIVO UMETNIŠKO IN ORGANIZACIJSKO DELO V LJUBITELJSKI LUTKOVNI USTVARJALNOSTI.**

Lutkovna skupina vzgojnovarstvenega zavoda Mežica je aktivna že drugo desetletje in pripravi letno najmanj dve lutkovni predstavi, s katerimi se vključuje v širši občinski kulturni prostor.

Skupina opravlja prepotrebno vzgojno in kulturno poslanstvo, saj se kakovost njihovih lutkovnih predstav veča iz leta v leto.

TOZD SGV ŽELEZARNE RAVNE z Raven na Koroškem **JE DOBIL BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO V PRIZNANJE ZA USPEŠNO IZVEDBO FORME VIVE 1984.**

Delovni kolektiv te temeljne organizacije združenega dela Železarne Ravne je veliko prispeval, da so umetniki lahko nemoteno ustvarili skulpture lanske forme vive. Razumevanje delovnega kolektiva tozda SGV je velik kulturni prispevek.

Najboljši v letu 1984

Zveza telesnokulturnih organizacij občine Ravne na Koroškem je 15. marca na svečan način razglasila najboljše športnike in športno moštvo, organizacijo združenega dela ter krajevno skupnost, objavila pa je tudi »koroške grče«, ki so lani uspešno opravili vse predpisane naloge.

Najboljši športnik

SANDI AMBROŽ, rojen 1966. leta, je član plavalnega kluba Fužinar. Po doseženih rezultatih je kategoriziran športnik mednarodnega razreda in že več let stalni član republiške in državne reprezentance.

V letu 1984 je osvojil 1. mesto na 100 m in 200 m hrbtno zmagal na številnih mednarodnih prvenstvih v Splitu ter 1. mesto na 200 m narodnih mitingih v Gelsenkirchnu, Bonnu, prvenstvu v Mariboru.

Na balkanskem prvenstvu v Izmiru v Turčiji je osvojil bronasto kolajno v disciplini 4 x 100 m mešano ter obenem dosegel normo za športnika mednarodnega razreda.

Poleg teh uspehov je v disciplinah 100 in 200 m hrbtno zmagal na številnih mednarodnih mitingih v Gelsenkirchnu, Bonnu, Gradcu, Mineanopolisu in v St. Paulu (v Ameriki).

Najboljša športnica

DARJA KOP, rojena 1970, je plavalka plavalnega kluba Fužinar. Je kategorizirana športnica zveznega razreda in članica republiške in državne reprezentance.

Osvojila je 1. mesto na mladinskem državnem prvenstvu v disciplini 400 m mešano, 3. mesto na 200 m mešano, 100 in 200 m hrbtno na mladinskem balkanskem prvenstvu v Bolgariji in 2. mesto na 200 m hrbtno na absolutnem državnem prvenstvu v Splitu.

Dobila je tudi zlati odličji v disciplini 100 in 200 m hrbtno na mednarodnih mitingih v Trentu v Italiji in v Mineanopolisu v Ameriki.

Najboljše športno moštvo

MOŠKA EKIPA ODBOJKARSKEGA KLUBA FUŽINAR je v letu 1984 osvojila 1. mesto v tekmovanju za JUGOSLOVANSKI POKAL v SR Sloveniji.

Moštvo uspešno nastopa v II. ZOL zahod in je bila po jesenskem delu prvenstva v sezoni 1984/85 na 1. mestu.

Ekipe je tudi zmagala na turnirju prijateljstva na Reki, na mednarodnem turnirju v ČSSR pa je dosegla 2. mesto.

Moštvo sestavljajo igralci: Igor Filipančič, Marjan Ban, Danilo Tušek, Borut Urnaut, Polde Ranc, Boris Vidmajer, Bojan Mlakar, Franjo Jež, Danilo Čebulj, Tomaž Ceplak, Stojan Košak in Beno Pačnik.

Najboljša krajevna skupnost v športni rekreaciji

Lani je v naši občini dosegla najboljše uspehe v organiziranju in izvajanju programa športne rekreacije krajanov KRAJEVNA SKUPNOST ČRNA NA KOROŠKEM.

V tej KS, ki je po površini največja v občini, prebiva 3356 krajanov.

Glavni nosilec rekreacijske dejavnosti v kraju sta društvo za športno rekreacijo in Partizan Črna s sekcijami športne rekreacije, odbojke, kegljanja in atletike.

V kraju delujejo še planinsko društvo, taborniški odred, alpinistični odsek, strelška družina, nogometni, šahovski, smučarski klub in ŠSD, v bližnji okolici deluje še društvo Partizan Podpeca.

V raznih oblikah športno-rekreacijske dejavnosti je sodelovalo 1288 krajanov oziroma 38 odstotkov prebivalcev.

Še posebej pa so se krajani Črne izkazali v času tradicionalnega Koroškega turističnega tedna, saj so ob pomoči turističnega društva, ki je eno najbolj prizadevnih v Sloveniji, pripravili pester program športno-rekreacijskih prireditev.

Na koncu velja omeniti, da je bila KS Črna najuspešnejša v športni rekreaciji tudi v letu 1981.

Najboljši tozd v športni rekreaciji

Na podlagi kriterijev je v letu 1984 v naši občini dosegal najboljše uspehe v organiziranju in izvajanju programa športne rekreacije delavcev tozd ELEKTROTEHNIČNE STORITVE iz Železarne Ravne. Za letoletno športno-rekreativno dejavnost je tozd dosegel 660 točk.

V tozdu ETS je zaposlenih 220 moških in 15 žensk, skupaj 235 delavcev.

Rekreativno dejavnost vodi komisija za rekreacijo, ki je organizirala številna tekmovanja posameznikov in ekip, izlete in pohode, rekreacijske piknike ter športno-družabna srečanja.

V okviru Železarne Ravne pa so skrbeli tudi za redno tedensko rekreacijo svojih delavcev. Urejen imajo sistem točkovanja za slehernega delavca in vodijo o njihovi aktivnosti vzorno evidenco.

Ocenjujemo, da je bilo v redno športno-rekreativno dejavnost vključenih 70 delavcev oziroma 30 odstotkov! Poleg tega so delavci tozda v minulem letu opravili nad 200 prostovoljnih strokovnih delovnih ur pri gradnji električnega omrežja na rekreacijskem centru Ivarčko jezero.

Čeprav je v tozdu več kot 50 odstotkov vozačev, so delavci pokazali veliko zanimanje za pisano letoletno športno rekreativno dejavnost, za kar gre zasluga predvsem prizadevnemu amaterskemu rekreatorju Jakobu Vidovšiču ob pomoči članov komisije za rekreacijo ter vodstva tozda.

2. mesto v organiziranju in izvajanju športne rekreacije je dosegel tozd Valjar na iz Železarne Ravne, ki je zbrala 650 točk. V tem tozdu se kljub štiriizmenskemu in pretežno težkemu fizičnemu delu ukvarja s športno rekreacijo od 438 zaposlenih 110 valjarjev oziroma četrtina.

Program športne rekreacije je uspešno uredničevala komisija za rekreacijo, ki jo je vodil amaterski rekreator Rado Šrot.

Na 3. mesto se je uvrstil tozd INDUSTRIJSKI NOŽI iz Železarne Ravne, ki je dosegel 550 točk. V tozdu je 26 odstotkov delavcev vključenih v razne oblike šport-

Znameniti Matkov Škof, kamor PD Solčava organizira že tradicionalni pohod planincev

no-rekreativne dejavnosti ki jo je vodil amaterski rekreator Adolf Petrič ob pomoči sodelavcev in vodstva tozda.

»Koroške grče« pa so postali: Herman Kumprej, Ravne, Tone Košir, Laško, Stane Kodrič, Maribor, Miro Breg, Maribor, Roman Koklič, Celje, Mirko Krois, Radlje, Mirko Britovšek, Mežica, Danilo Pismanik, Prevalje, Oto Šumer, Ravne, Ivan Sekavčnik, Ravne, Lojze Grobelnik, Ravne, Janez Dokl, Prevalje, Branko Štehar, Prevalje, Janko Kokal, Ravne, Viljem Blatnik, Mežica, Anton Bertalančič, Ravne, Polde Kobolt, Ravne, Slavko Kolar, Vuhred, Tomaž Vevar, Mežica, Štefan Robač, Ravne, Tomaž Robač, Ravne, Jaka Vidovšič, Ravne, Mirko Krančan, Ravne, Katarina Pismanik, Prevalje, Fanika Koklič, Celje, Ela Pšeničnik, Ravne, Pavla Naglič, Ravne, Meta Kolar, Prevalje, Alojz Ošlak, Mežica.

Zlatko Škrubej

Pomlad

Pomlad naznanjajo nam ptice,
ki pomladno zapoje,
in prelepe lastovice,
ki se z juga vračajo.

Toplo sonce se nam smeje,
vsa narava zeleni,
popski že krasijo veje,
od pomladi vse blesti.

Zdaj na poljih vse je živo,
tu se orje in sadi,
kmetič obdeluje njivo,
je v skrbeh za zimske dni.

Državni odlikovanji za socialni delavki

Socialni delavki iz občine Ravne, **Fanika Korošec** in **Zofija Volčanšek**, sta na letošnji skupščini socialnega skrbstva občine Ravne na Koroškem, bila ze 28. marca, prejeli državni odlikovanji za dolgoletno uspešno in prizadevno delo v socialnem varstvu. Fanika Korošec je dobila RED ZASLUG ZA NAROD S SREBRNO ZVEZDO, Zofija Volčanšek pa RED DELA S SREBRNIM VENCEM. Podelil ju je predsednik Društva socialnih delavcev Koroške Jure Šumečnik.

Fanika Korošec

Fanika Korošec se je rodila decembra 1932 na Stražišču pri Prevaljah. Zelo mlada se je zaposlila v Železarni Ravne. Študirala je ob delu na Višji šoli za socialne delavce in uspešno diplomirala. Svoje znanje, sposobnost in energijo je vseskozi razdajala predvsem za oblikovanje socialne politike in izvajanje socialnega varstva in socialnega dela. Vrsto let je vodila socialno službo v Železarni Ravne. Organizirala je dejavnost za boj proti alkoholizmu. To delo je bilo zelo težavno, saj se je morala spopadati ne samo z alkoholizmom kot pojavom, ampak tudi s tistimi, ki ga ščitijo, ali pa njegov vpliv podcenjujejo. Aktivna je bila še v socialistični zvezi in v sindikatu ter v samoupravnih organih Železarne Ravne in v sozdu Slovenske železarne.

Nekaj njenih najpomembnejših funkcij: Bila je predsednica izvršnega odbora v SIS socialnega skrbstva in predsednica iniciativnega odbora v SIS socialnega varstva, članica republiškega odbora SPIZ za varstvo in rehabilitacijo invalidov, predstavnica regije v odboru za varstvo in rehabilitacijo invalidov v RO SZDL, sodelovala je pri ustanovitvi Centra za socialno delo občine Ravne in bila predsednica iniciativ-

nega odbora za ustanovitev Društva socialnih delavcev Koroške; v njem je že od začetka 1980. članica izvršnega odbora.

Fanika Korošec ni človek ozkega profila, ampak vsestranska osebnost širokih pogledov. Med drugim je tudi članica uredniškega odbora in sodelavka Koroškega fužinarja.

Zofija Volčanšek je bila rojena februarja 1920 v Krmelju pri Sevnici. Kmalu je postala ravenska občanka. Že med vojno in v povojnem obdobju je sodelovala v AFŽ in v raznih akcijah za reševanje socialne problematike.

Kot socialna delavka je opravljala vrsto nalog in funkcij: Več let je bila tajnica DPM, predsednica Društva za pomoč duševno prizadetim, ki ga je tudi pomagala ustanoviti, v letih 1975 do 1979 je vodila strokovno službo OSSS in OSSV Ravne, dala je pobudo za ustanovitev delavnice za delo pod posebnimi pogoji v Črni, dolgo je bila članica sveta Zavoda za delovno usposabljanje mladine v Črni, delegatka republiške SSS, kot predsednica iniciativnega odbora za ustanovitev Centra za socialno delo na Ravnah in kot članica gradbenega odbora za gradnjo koroškega doma starostnikov v Črnečah pa je veliko prispevala k razvoju socialnega varstva v občini

Zofija Volčanšek

Ravne in koroški krajini. Vsa leta je bila dejavna kulturna delavka; kot igralka, režiserka in vzgojiteljica mladih je sooblikovala ravensko gledališko podobo in ji s svojim delom daje izrazit ton še danes.

Obema se za njun prispevek rasti in humanosti naše družbe iskreno zahvaljujemo, za odlikovanje pa čestitamo! M. P.

Maks Hudopisk

Rakitnikovo in Rakitnikovi

Ob štirideseti obletnici okupatorjevega zločina

Kmetija Rakitnikovih leži na sredini širokega zaobljenega hrbta hriba, ki se vleče od Prevalj do Strojne. To, večinoma gozdno področje (črni ali žalostni vrh smo mu rekli po domače), zaobsega Breznico in Suhi vrh; imena kažejo revnost zemlje tega področja. Tik pod slemenom, kjer se svet strmeje spušča proti vzhodu v Strojnsko Reko, leži Rakitnikovo, vrh slemena ga razmeji z dokupljenim Hudobnikovim in Sornovim. Vsa tri posestva so tvorila sosesko in ravno najmanjše, Hudobnikovo, nosi značilno ime, ker je bila tu hudo revna zemlja. Rž, krompir, oves so bili pridelki teh polj. Ker ni uspevala detelja, kaže na revščino travnikov in slabe možnosti za živinorejo. Danes bi veljalo, da so ljudje tu živeli v pomanjkanju. Od kmetije do kmetije so bili pogoji drugačni, največ pa odvisni od pridnosti in sposobnosti ljudi in njih nagnjenj. Pri Rakitniku je bilo več gozda, tako je polja za tako številno družino primanjkovalo, so ga pa uspeli dokupiti. Danes bi rekli, da so dokupili le delo. Ker so bili izredno delavni, so uspeli zemljo obdelati. Kaj dosti se na teh revnih področjih ni dalo spremeniti in izboljšati in tak položaj najdemo ob za-

četku NOB, ki se tu začne v letu 1943. Ali se je pri Rakitniku v resnici skrival že prej neki revolucionar, se bo dalo težko potrditi. Govori se o tem.

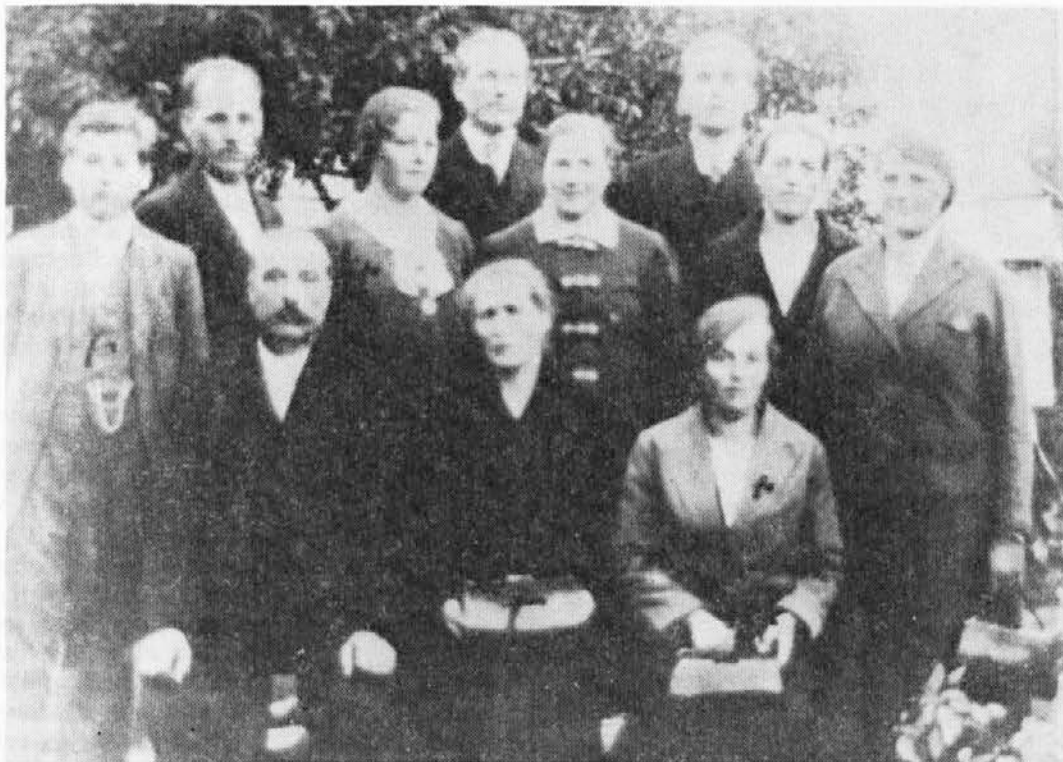
Lani 28. novembra je minilo štirideset let, odkar je zagrešil okupator najhujši zločin v naših krajih. Na večer tega dne je hotuljska policija postrelila ali drugače pomorila vse, ki jih je našla pri Rakitniku v hiši. Skromni spomenik nikakor ne izraža tragike žalostnega dogodka. Za boljšo obveščenost ob lanskem spominjanju se je komisija za tradicijo NOB pri krajevnem odboru ZB Prevalje odločila za zapis v Fužinarju. Komisija je prepričana, da jih take, kot so bili Rakitnikovi, danes lahko sprejmemo z vsem spoštovanjem, bodisi da mislimo na žive ali pa na tako tragično preminule. Komisiji se zdi potrebno opozoriti na potrebo tveganja tako terenskih aktivistov kot same prizadete družine. Politično vodstvo je zgradilo v Rakitnikovem gozdu bunker, in je tako tesno sodelovanje, ki mu lahko priznamo višjo stopnjo, nosilo v sebi vse nevarnosti možnih zapletov. Usoda Rakitnikovih je dokaz izredno težavnega položaja med NOB, obenem pa tudi visoke moralne in narodne zavesti.

Idealno jim je bilo ostati doma in blizu skupaj, sodelovati s partizani, pa naj se zgodi, če se že mora, tudi kaj hudega. Velika ljubezen in delo na revni domači zemlji sta družino tako trdno povezali, da so sodelovanje in možno žrtev sprejemali kot odgovorna celota in tako drama ni bila samo naključje, ampak jo moramo imeti za igro usode, članom družine pa priznati, da so imeli izjemne značaje.

Rakitnikovo z dokupljenim Hudobnikovim in Sornovim je bila zavirljiva posest po obsegu, toda edino gozd, če so les spravili sami, je dajal dohodek in prvo čudo teh delovnih ljudi se je zgodilo, ko so v težkih predvojnih razmerah zemljo dokupovali, druge kmetije pa so v tem času šle na boben. Družina je bila številna. Do časa NOV so se tri hčere poročile na druge kmetije, najstarejši sin se je zaposlil pri železnici, v naši družinski skupnosti pa so bili še trije odrasli sinovi — Pepi, Vestri in Andrej, dve hčeri, starejša Francka in 22-letna Lonka, ter oče Toni in mati Fana. Bili so kot lesovi, bi rekli z besedami dr. Franca Sušnika. Posebno sin Pepi in oče sta bila silaka in dober poznavalec ju še danes vidi, kako prihajata pozdravit prišleca čez gorico v značilni hrbovski delovni drži. Kar tesno ti je bilo, dokler nisi razložil dobrodušnega nasmeha na obrazih; oče velik, že nekoliko upognjen, s spuščeni rokami, Pepi nekoliko nižji, a enako močan, z rokami in dlanmi, ki so že po podobi vlekli k delu in silile k zemlji. To popolno kmečko sliko so verno dopolnjevale raševinaste hlače in hodnična sravnja na licu pa širok nasmeh, značilen za Rakitnikove. Nič niso postali ošabni zaradi posesti, saj revna zemlja res ni bila vredna zavidevanja in čim bolj jih je tlačilo delo, tem pristronejši in širši je bil nasmeh ob stiku s ljudmi. Preprosti, naravno nezlagani, so se odprli človeku, in tudi partizani so rekli: »K Rakitniku smo radi šli.« Take smo doživljali partizani, skrb za hrano, preživetje in varnost so v enaki meri pripisovali sebi, to je bilo načelo Rakitnikovih, kar je potrjeval zapleten položaj in način borbe v NOB. To razkriva vso težavnost položaja in stališča kmetov v NOB.

Družina se je spočela na Zelenbregu pri kmetu Ulciju. Zdi se mi, da se je že takoj na začetku ustanavljanja družine začela njena drama. Brhka in živahna Fanika se je vdala na dom k Rakitniku šele, ko sta jo že sin in hčerka klicala za mamo. Ob takem moškem, kot je bil oče Toni, se ji je življenje na dosti slabši Rakitnikovi domačiji vendar uravnavalo, če ni bilo bele moke, so hrusti uspevali tudi ob skuhi iz soržične moke. Huda preizkušnja je nastopila v prvi svetovni vojni. Oče je izginil na ruski fronti in se vrnil iz ujetništva šele več let po koncu vojne, ne da bi domači o njem karkoli vedeli. Takratne razmere v Rusiji in pozneje v Sovjetski zvezi so bile eden od vzrokov, če pa je moral zaradi izginotja delati tudi sebi očitke, je laže sprejel Vestrija za sina; ta se je namreč med tem časom rodil. Prekrižaril je celo Rusijo s Sibirijo vred in se skozi Vladivostok po morskem poti okrog Indije vrnil domov. Življenje se je potem ustalilo. Za ilustracijo prizor iz domačega dogajanja:

Velika kmečka poslovska hiša v nedeljo popoldan. Na preprosti široki klopi, ki za-

Rakitnikovi

objema ob strani mizinega kota, sedijo obiskovalci in nekaj domačih. Oče se je položil kar po klopi in je nekaj čital ali razmišljal. Vsi smo prisluhnili, ker se je nenadoma kratko zasmel, se sunkovito vzravnaval, nakazal z rokami in dejal: »Volk pisani! Zjutraj pa je bilo vse krvavo po mestu.« Onemeli smo, on pa ni rekel nič več, nataknil je cikle in oddrsal iz hiše. Mislil je na dogodke med revolucijo v Rusiji, kaj vse je doživel, najbrž nihče ni zvedel. Orožniki so ga zaradi takih izjav nekaj zaslisevali, drugega menda ni bilo nič.

Ruska revolucija je terjala nešteto žrtev, Rakitnikovi pa so mislili še na pri Rakitniku nedavno skrivnostno umorjene prednike. Zdelo se jim je docela naravno, da bodo žrtve v NOB in da tudi oni niso izvzeti. Od tod slutnja in vdanost v usodo, taki so jo še živi sprejemali in živeli za njeno veličino. Sami so se za svojo usodo še najmanj bali in od kod tudi junaštva, če ne bi bilo

tveganja, tveganja, naj se zver ravno tu izdivja in enaka usoda bi bila prihranjena komu drugemu. Usoda jim ni prizanesla, drama pa je povzročila še drugo nesrečo. Doletela je znano Košakovo partizansko mater, ki se je slučajno mudila pri Rakitniku ta dan na obisku, ter Angelo Fužir, dvanajstletno dekletce, ki je že dalj časa živelo tu. Okrutneži bi pokončili vsakega še tako nedolžnega otroka, kot so to storili pri Peršmanu. Na mestu je, če zapišemo, da se je tu odvijala drama, vredna širšega literarnega dela.

Mater doživljamo (pozneje) kot zadržano, prijazno, modro ženo, ki pa se je vedno potrudila, da je spregovorila nekaj besed in na njenem poduhovljenem materinskem obrazu je takrat vzcvetel sladko grenki usmev življenja in trpljenja. Ta tudi telesno močna ženska je bila sposobna prenašati vreče žita po strmih stopnicah na podstrežje, če je bilo treba.

Oče Toni in mati Fana

Vestri in Lonka

Prav je, da nekoliko bolje spoznamo Vestrija, s katerim se je usoda na svoj način posebej kruto poigrala. Bil je mladane ljubljeneec vseh družinskih članov in jim je ljubezen vrnil tako, da je takorekoč prostovoljno šel v enako smrt z drugimi domačimi. Ta vitki fant mehke narave in tako prijeten član družine, prijatelj, ki se ni sprl zlepa s čim ali s kom, nas je velikokrat zvalil na Hudobnikovo, kamor je hodil vsak dan oskrbovat živino. Vestri (Silvester — Rakitnikovi so se vedno klicali z ljubkovalno obliko imena), v mladosti tako igriv, da je bila zaradi njega pot v šolo tako prijetna, je kot res velik prijatelj hotel, da smo videli in vedeli vse, kar se na Hudobnikovem dogaja. Lirična duša, kot je bil, je vse zelo intenzivno in globoko doživljal. Kot da je tudi ljubezen do zemlje rasla, čim revnejša je bila ta, smo morali videti, kaj tu vendar le raste. Pozimi je bilo tu vse zavito v sneg in ivje. Mrzla burja s Pece, kamor je posestvo uprto, je oblikovala prisrčnosti, ki jih je Vestri znal razlagati in videti, je moral pokazati tistim, ki jih je imel rad. Vestri se je v mladeniški dobi zresnil, zdravje mu ni dobro služilo in po obojestranski operaciji ušes je ostal nekoliko naglušen. Druga svetovna vojna nas je za nekaj časa raztepla, nato pa zopet združila v narodno-osvobodilnem gibanju. Rakitnikov Andrej, aktiven partizan je postal, da se je izognil mobilizaciji v nemško vojsko, je po mnenju nekaterih partizanil nekoliko preglasno in

v prenevarni bližini doma. Po mobilizaciji, ki so jo izvedli partizani, je bilo mogoče pričakovati, da se bo policijska zver zbudila. Ker so policisti prišli usodnega dne k Rakitniku na večer, da sumiti, kot da bi hoteli ostati tu čez noč. Iz govorice, ki naj bi izhajale od policistov, ni razvidno, da naj bi šli sem z določenim namenom, niti ni treba verjeti, da so uboju vzrok strelji, ki naj bi jih Andrej izstrelil iz hiše proti policistom.

O dogodku moremo samo ugibati. Ali smemo upati, da jih niso mučili, ampak so jim samo s strelji skrajšali čas groze in muk. Po položaju, kot so jih našli mrtve očitvidci, lahko verjamemo vsaj to, da jih niso morili drugega pred drugim. Kot da sta se oče in mati obredno zatekla v svoj mali intimni štibl — spalnico — za poslednje darovanje drug drugemu, so ju našli tu mrtva. Pepi je, kot bodoči gospodar, ležal mrtev v poslovski hiši. Tu je sprejel venec neveste, smrti. Niti dekleta si ni hotel poiskati v slutnji najhujšega in je tako prihranil gorje še komu drugemu. Lonka, to čedno, krepko dekle, ki je storilo največ za partizane, se je v najhujši stiski objela s Fužirjevo in tako sprejela mučeništvo. Še mrtvi objeti so ju našli v ženskem štiblcu. Za Francko, mrtve niso videli v hiši, trdijo, da je smrtno ranjena odtavala proti gozdu in ker je tudi tam nihče ni našel, domnevajo, da so jo kot Andreja, ki so ga našli mrtvega na gorici pri plotu, drugo jutro pobrali policisti, jo vrgli v hišo in je zgorela kot drugi.

Francko moramo posebej obžalovati. O svojih in o delu je vedela povedati toliko lepega. Domači in delo so jo poklicali nazaj domov, da je opustila lastno obrtno šivalnico. Za šiviljo so jo izučili, ker je bila šibke rasti, pa je dokazala, da je enako močen člen herojske zveze Rakitnikovih vredne žrtve v NOB.

Vestri je bil tudi tega dne ob tem času pri Hudobniku. Z offerco Leno sta ugotovila, da more biti streljanje samo pri Rakitniku. Dom in domači so ga tako glasno poklicali (morda že mrtvi), da ni okleval, niti prisluhnil prigovarjanju Lene, naj ne hodi domov. Morda je proti domu celo tekkel, da je bilo čim manj časa za razmišljanje. Ali mu je bilo prihranjeno spoznati, kaj se je zgodilo in kako se je izvršilo krvavo dejanje? Ležal je mrtev v veži, videti je bilo, da so ga pustili vstopiti in so ga nato pokončali. Ali se je zgodilo s Pernikovo materjo kaj posebej hudega, moremo le sumiti, ker je mrtve niso videli.

Morilci so po krvavem dejanju zapustili domačijo. Najbolj pretreseni in pogumni so našli položaj tak, kot smo opisali. Prestrašeni ljudje niso ničesar ukrepali. Mrtve heroje je stražila noč, zjutraj so se krvniki vrnili in hišo z žrtvami vred požgali.

Kaj so mogli storiti partizani v takih razmerah? Preprečiti okrutnega dejanja, storjenega v taki naglici, ni bilo mogoče. Najlaže se potolažimo s tem, ker vemo, da so Rakitnikovi to dobro razumeli in bili na kaj takega pripravljeni. Pretresljivo je, da so se domači v tej uri groze našli skupaj. Partizan Andrej, nedopustno je, da so ga našli podnevi doma, slutil je vihar in je moral domov. Kako visoko zavest je dokazal Vestri! Njegova odločitev iti domov v takih okoliščinah potrjuje njegova plemenita nagnjenja in izjemen značaj. Njegovo zvestobo je treba posebej spoštovati. Želja ostati skupaj se jim je na tako krut način za vedno uresničila.

Komisiji za prenašanje tradicij se zdi umestno, da v skladu s svojo nalogo in delovanjem opozori na za nas aktualno dejstvo o pripravljenosti Rakitnikovih na sodelovanje in popolno žrtvovanje. Dolžni smo opozoriti na to odliko in zgled. Ugotavljamo, da smo ravno v pogledu prenašanja potrebne ravni medsebojnih odnosov mnogo zamudili in so se na račun primitivnih medsebojnih odnosov med ljudmi in do družbe nakopičili problemi, ki jih težko premagujemo.

Rakitnikove žrtve globoko obžalujemo. To je bilo svojevrstno junaštvo, ki so ga potrdili z darovanjem življenj, in so za vedno zapisani v naših srcih in zgodovini NOB.

Viktor Levovnik

Pomladna

Oj, dekle moje, še zvončkov ni,
pod snegom tiho sanjajo...

In nanje vedno nove še
snežinke naletavajo.

Ko od zvončkov bo pomladnih
koroški kraj odet,
rad ti bom podaril
pomladi prvi cvet.

Ludvik Mori

Srečanje s partizani

Bil sem še šolar med vojno, čeprav pouka v nemščini po hribovskih šolah že dolgo ni bilo več, ker se je učiteljstvo balo partizanov, ki so se v našem kraju pojavili razmeroma pozno, v jeseni leta štiriinštiridesetega.

O partizanih se je govorilo že mnogo prej, nekateri so govorili, da hočejo domovino osvoboditi. Spet drugi, ki so jih imenovali komunisti ali pa banditi, so o partizanih govorili slabo in vnašali med ljudi strah in nezaupanje do njih. Tisti, ki so dobro slišali, so večkrat slišali streljanje z oddaljenega Pohorja. Čeprav sem imel nekakšen neznan strah pred partizani, sem si jih na tihem le želel videti.

In to se je nepričakovano tudi zgodilo. Jeseni sva z gluho deklo izkopavala krompir, in kot bi iz zemlje zrastle, sta stala pred nama dva mlada partizana s puškama in bombo za pasom. Eden od njiju je vprašal, če veva, kdo sta, ker mi od presenečenja ni hotela nobena beseda iz ust, je partizan spregovoril, da sta borca za svobodo in če ju ne bomo tožili, nam ne bodo storili nič hudega. Strah v meni je splahnel. Povprašala sta še, kdo vse je še doma, potem pa sta izginila v gozd. Gluhi dekli sem s kretnjo pokazal, naj molči, sicer bo ustreljena, in molčala je ko grob. Doma pa sem materi natihem le zaupal nepričakovani obisk.

Čez teden dni sem bil zunaj pred hišo, ko se je zopet pojavil neznan partizan in vprašal, če je kak tujec v hiši. Moral sem z njim v hišo. Ko je videl, da je pri zanesljivih ljudeh, mi je naročil, naj grem tja pod gozd in narahlo pokličem ime Ančka. Kmalu se je iz gozda prikazala partizanka z revolverjem za pasom ter me spraševala to in ono. Vodil sem jo proti domu. Tisti večer sta oba prespala pri nas. In tako so se pri nas začeli vse pogosteje oglašati partizani terenci, in tudi borci Lackovega odreda. Vmes pa so prihajali tudi Nemci. Enkrat so se kar za dva dni utaborili pri naši hiši, ker so mislili, da bodo ujeli partizane.

Kmalu po novem letu petinštiridesetega, zgodaj zjutraj, ko sem šele vstal, se je proti hiši vila cela četa partizanov. Bilo je okoli petindvajset borcev Zahodnokoroškega odreda z Mivškom in Iztokom na čelu, zraven je bil še Belin, ki je menda imel prej svojo četo, ter tri partizanke, če se prav spominjam njihovih imen, so bile to Zora, Slavka in Mara, ter še drugi borci. Utaborili so se kar za pet dni pri naši hiši, kjer smo imeli skupno shrambo. K sreči je bilo drugega živeža še kar za silo, meso pa so si prinesli od drugod.

Imeli smo dve hiši, kot se je tedaj reklo, z vežo na sredi. V eni smo kuhali, v drugi pa spali. Spali smo skupaj v eni sobi, borci po tleh na slami in družina v postelji. Višji partizani so spali s partizankami v kuhinji, ki je bila tedaj v zelo slabem stanju. Večkrat sem šel k sosedu po cigarete za partizane. Neke sobote me je neki partizan vprašal, če ima kateri sosed harmoniko.

Povedal sem jim, da jo ima sosed Rihčin. Kmalu sta odšla dva partizana in prinesla harmoniko in tako so v soboto zvečer partizani godli in prepevali skoraj vso noč. V nedeljo popoldne se je pridružilo nekaj domačih deklet.

Jaz sem večkrat podnevi iz njihovih pesmaric prepisoval partizanske pesmi, in to pozimi na podstrešju, ker so me v hiši preveč motili. Le kaj bi se zgodilo, če bi nas v tem trenutku zalezi Nemci.

V nedeljo zvečer jih je vzela noč. Le sedovo harmoniko so pustili z naročilom, naj jo vrnemo. Nesel sem jo jaz nazaj, in sosed, ki je bil v skrbeh, da harmonike nikoli več ne bo videl, je bil vesel. Tista četica partizanov se je čez štirinajst dni spet vrnila k nam, takrat so ostali pri nas le dva dni. Vsak večer so prepevali partizanske in narodne pesmi, še preden so se poslovili, so obljubili, da nas bodo v svobodi obiskali, saj smo si postali pravi prijatelji.

Tej obljubi je ostal zvest le partizan Pavel (partizansko ime). Tega so nekako čez teden dni po nerodnosti ranili sami soborci. Prestrelili so mu stopalo, potem pa ga v začetku februarja ranjenega prinesli k nam na okrevanje. Prvo noč so ga vtaknili v veliki kuhinji v krušno peč, ki je bila še precej topla od peke kruha, in mu je bila silno vroča. Takoj zjutraj sta ga oče in mati premestila v nekakšno luknjo v dnevno hišo, ki je bila obenem tudi spalnica. Tudi v tej hiši je bila manjša krušna peč, kakih štirideset centimetrov odmaknjena od lesene stene, rekli smo ji kahlata peč. Pred to luknjo je bila postavljena omara.

Prav tisti dan je prišla k nam manjša nemška patrolja. Domači so jim postregli z jedjo in pijačo in čez dve uri so Nemci odšli, ne da bi slutili, kako blizu jim je bil ranjeni partizan, on pa je komaj zadrževal dih, ko je slišal nemško govorico. Že naslednjo noč smo mu skopali na podstrešju senika globoko luknjo v seno, kjer je bil potem skrit kar cel mesec. Če bi bilo kaj zatoženo, bi ga v hiši zlahka našli pa tudi na seniku bi bil po skrbni preiskavi lahko odkrit.

Skrbeli smo zanj kakor da bi bil naš brat in povedal je, da je kmečki sin, doma iz Savinjske doline. Preden se je poslovil, nam je dal naslov svojih domačih z naročilom, naj pišemo njegovim domačim po svobodi, če bi njega vzela vojna. Če pa bo preživel, nas bo takoj prišel obiskat, in to se je tudi zgodilo. Že prvi teden po svobodi nas je obiskal in kakšno veselje je bilo pri hiši. V to veselje pa je kanilo tudi nekaj pelina. Povedal je več imen borcev, ki smo se jih še dobro spominjali, in dejal, da se ne bodo nikoli več vrnili. Darovali so svoja življenja v hudih bojih nekje na avstrijskem Koroškem.

Še večkrat po vojni nas je prišel obiskat partizan Pavel in tedaj smo skupaj obujali spomine na lepe in težke trenutke v tistih slavnih in težkih dneh. Dolgo dolgo sem nosil te spomine globoko v srcu in prav

Partizan Pavle

letos, ko je poteklo že štirideset let, se mi zdi primerno, da pride na dan tudi ta zapis.

Morda bo še kdo od preživelih borcev bral te vrstice in se spomnil Nehnikove sedemčlanske družine, od katere živiva le še dva.

Pripis: Vseskozi pa so nas pridno obiskovali tudi drugi borci, večkrat je pošla cela peka kruha, mati so skuhalo včasih zajtrk, pa je prišla skupina lačnih partizanov in smo jim odstopili zajtrk, podobno se je zgodilo s kosilom ali z večerjo. Radi smo jim dali, kar smo imeli, in lahko mirne duše rečem, da nam na silo niso nič vzeli, ne partizani in ne Nemci, čeprav so tudi slednji večkrat hajkali po teh hribovih. In večkrat se je zgodilo, da so bili pri nas partizani, pri sosedih pa Nemci, ali nasprotno.

Zlatko Škrubelj

Večer ljubezni

Temni se, jaz sedim z dekletom,
v meni vse igra in tiho poje,
kot bi se ptičjim jaz pridružil letom,
dve srci čutim, njeno in pa svoje.

Prav tiho vetrič travo je zanihal,
in zašumela so drevesa krošnje,
prav rahlo še med naju je zapihal,
je glas imel kot kosa v času košnje.

So zvezde prav na tiho se prižgale
in mesec naju gledal je smejoče,
očarljiv so lesk zvezde dajale,
naenkrat se sedeti njej več noče.

Prišel je čas, ko mora domov iti
in lep večer ljubezni je za nama,
v noč spominov moral sam bom iti,
zvečer ljubezen zopet pride k nama.

Ivan Lačen

SPOMINI NA OKUPACIJO

Vemo, da bivša Jugoslavija ni razpadla samo zaradi oboroženega napada, ampak je od znotraj razpadla že leta pred tem. Kot kraljevina se za nezadovoljstvo ni menila, zato je bilo le maloštevilnim mar, če kot taka še obstaja. To se je najbolje pokazalo ob napadu okupatorja, ko je skoraj večina trenutno kar odobrvala situacijo. Premalo pa smo se zavedali, kaj bo potem. Pred nevarnostjo fašizma so še najbolj svarili sokoli, pa tudi komunisti, ki so bili v ilegali. Saj so iz Nemčije že okrog leta 1935 začele prihajati alarmantne in grozeče vesti o koncentracijskih taboriščih in ubijanju vseh, ki so hoteli misliti s svojo glavo. V takratni železarni Guštanj je bilo vodstvo pretežno nemško. Zato sta imela kulturbund in fašistična peta kolona, katerima oblast niti lasu ni skrivila, s svojo napihnjeno propagando precejšen vpliv na delavce. Predvsem zato, ker je bila tisti čas v svetu in pri nas velika brezposelnost, se je hitro širil glas, da je v tretjem Rajhu raj za delavce. Pri tem pa je bilo edino res to, da so zaposlili vsakogar, pa četudi prisilno.

S prihodom okupatorja so se vse slabe napovedi več kot uresničile. Že prvi teden so vojaki izpraznili vse trgovine. Paketi so romali v Nemčijo in Avstrijo. Nam pa so dali karte za živež in obleko. Vse je bilo izključno na karte in tako niti vezalk za čevlje nismo več mogli kupiti na prosto. Vse dotedanje slovenske časopise so ukinili. Javni slovenski napisi so morali izginiti. Vsa imena krajev, mest in rek so preimenovali v nemška. Vse uslužbenke so zamenjali. Na njihova mesta so prišli dotedanji kulturbundovci ali Nemci. Celo osebna imena so spreminjali. Tako se še živo spominjam, ko me je gestapo leta 1942 na Prevaljah zasliseval, da sem dobil dva udarca več, ker sem se podpisal Ivan Lačen, moral pa bi se Johan Latschen. V javnosti slovensko govoriti ali prepevati je bilo prepovedano. Zabav ni smelo več biti. Potovanja so bila omejena. Športna dejavnost je popolnoma ugasnila. V šolah je potekal pouk brez vsake slovenske besede. V srednje šole so vzeli otroke samo svojih izbrancev. Tudi cerkvena opravila so bila v nemščini, saj so tako kot učitelje tudi slovenske duhovnike izselile ali pa zaprli. Ljudje so kmalu začeli kazati svoje pravo lice. Zavedni so postali še bolj zavedni, slabši pa so se kaj hitro povezali z okupatorjem. Tako so bili, žal, med nami tudi taki, za katere je gestapo kmalu odkril, da bodo njegovi zvesti hlapci in narodni izdajalci. Ravno domači izdajalci so bili sokrivi gorja in smrti zavednih domačinov. Njihova zloba je povzročila tudi tragedijo naše družine. Bili smo izdani in julija 1942 so nas zaprli. Brata Franc in Pepi sta bila v taborišču Buchenwald umorjena. Mene pa so zaradi pomanjkanja dokazov po šestih me-

secih pogojno izpustili iz taborišča Sebaden.

Ko so pri nas oziroma v Begunjah streljali prve pobudnike upora, so natisnili velike plakate z njihovimi imeni in jih nalepili tudi v naši okolici z namenom, da bi ljudi prestrašili, pa so se zelo uštel. Marsikdo je, tako kot tudi jaz, s tem prvič zvedel, da je čas upora že napočil. Mladi smo Nemce posebno sovražili, ker naš jezik ni bil nič vreden, njihov pa kot jezik nadljudi in tako so se tudi vedli proti nam. Edino, kar nam niso mogli prepovedati, je bilo to, da smo slovensko mislili. Poslušanje tujih radijskih postaj, kar je bila velika želja vseh zavednih ljudi, so kaznovali s taboriščem smrti. Tako so tudi za dva neopravičena izostanka z dela pošiljali ljudi v taborišče. Če se ti je na primer pokvaril med delom stroj, si bil osumljen sabotaže in si težko ušel taborišču. Delovno silo so premeščali, kakor se jim je zdelo. Delovni čas pa je bil deset ur. Kakršne koli pritožbe so bile zaman. Sicer pa se ljudje sploh niso upali pritoževati. Če se je kdo npr. za koga potegoval, je bil še sam osumljen. Pretok informacij je bil zelo omejen. Tako niti nismo vedeli, kaj se dogaja v Ljubljani, še manj pa, kaj na Hrvaškem in v Srbiji. Zato tudi za naše prisilno v Srbijo izseljene družine nismo vedeli, ali so še živi ali mrtvi. Z njimi si nismo mogli dopisovati. Tudi o koncentracijskih taboriščih nismo imeli prave informacije, čeprav smo zaprtim lahko pošiljali pakete. Kolikor med vojno nisem bil v zaporu ali v partizanih, sem bil zaposlen v železarni, v delavnici za tankovske vzmeti. Med nami so bili tudi taki, ki so znova in znova pressegali norme. Tisti, ki smo delo zavirali, kolikor se je dalo, pa smo se jih morali paziti.

Stanoval sem ob cesti Ravne—Dravograd pri Cesniku. Ker smo imeli v okolici edini radio, so sosedje radi prišli k nam prisluhnut slovenskim poročilom radia London. Vsak bi rad zvedel, kako poteka fronta in kdaj bo konec vojne. V družbi so se ljudje najraje pogovarjali o dobrih jedeh, o novih oblekah, skratka o vsem, česar nismo imeli. Med zanesljivimi pa je tekel pogovor o bolj zaupnih rečeh. Ljudje so se zelo različno obnašali. Našli so se tudi taki, kot je bil Folti S. Bil je sicer prepričan nemčur, pa ni nikogar tožil, prej je koga zagovarjal. Ko sem ga kot svojega predpostavljene nekoč vprašal, če bi me predlagal za višjo plačo, mi je rekel, le kakaj ti bodo marke, še bolj boš razočaran, ker ni kaj kupiti. Predlagal me je pa vseeno. Zaradi pomanjkanja je seveda cvetela črna borza. Pri tem pa naši kmetje zaradi obvezne oddaje mesa in mleka niso imeli kaj posebnega prodajati, razen domačega žganja. To pa je imelo ceno: za liter žganja si lahko dobil železni plug. Ve-

činoma so ga pokupili Nemci, ki so imeli dovolj mark in so ga pošiljali domov. O črni borzi je krožila tudi šaljivka kot še mnoge druge o Hitlerju in njegovih pomagačih, in so jih ljudje s posebnim zadoščenjem širili: žena reichsmaršala Göringa je na črni borzi kupila pujska. Da bi ga neopazno spravila domov, ga je nabasala v otroški voziček kot otroka. Med potjo jo sreča znanka. »Joj, kako dolgo te že nisem videla, da imaš že otroka. Ali ga lahko vidim?« In ne čakajoč na privolitev, ga odkrije. »Uh, kako je očetu podoben.«

Za preskrbo bi rekel, da so morale biti gospodinje zelo iznajdljive, če so hotele s tistim, kar se je dobilo, kuhati cel mesec. Saj je na navadno karto dobila samo 133 gramov kruha ali moke in 25 gramov mesa na dan. Na srednjo in težko karto se je dobilo nekaj več. Kdor je redil enega prašiča, ga je moral prijaviti, da so mu zato odtegnili karte za meso. V gostilnah in trgovinah žganih pijač ni bilo, vino je bilo občasno, slabe kakovosti, pa ne po litrih, ampak po decilitrih. Moral pa si imeti zveze, da si ga sploh dobil. Pivo je bilo nekaj podobnega kot današnje brezalkoholno pivo. Kolikor si lahko dobil obleke na redno karto, je bilo seveda premalo. Za več si dobil posebno nakaznico. Zato pa je bil postopek zelo dolgotrajen: najprej so te vpisali (ali pa odklonili). Potem pa si teden za tednom hodil spraševati, če jo že dobiš, odgovor pa je bil skoraj vedno: prihodnji teden (nechste woche). Marsikdo se je seveda naveličal hoditi spraševati. Pri moških so bili na boljšem nekadilci, saj so za škatlo cigaret lahko dobili marsikaj.

Mežiška dolina je bila nekako prednostno priključena nacistični Nemčiji. Zato naj bi vsi forumi delovali kot v Nemčiji. Na vse moške je bil pritisk, da naj bi bili člani SA, vsiljevali so nam SA uniforme, s katerimi naj bi hodili na hajke proti partizanom. Uspeli so le pri redkokaterem. Izreden pritisk je bil na mladino. Že osnovnošolski otroci naj bi sodelovali v »hitlerjugend«. S 16 leti pa so morali v »arbeitsdienst« in so jih pošiljali na Koroško na delo in predvsem na vežbe. Po končanih vežbah pa so jih oblekli v vojaške uniforme.

Pri nas pa so se ljudje vedno bolj navezovali na OF. Tudi taki, ki so se od začetka odločili biti neopredeljeni, so si pozneje premislili. Nemški vojaki pa so se pritoževali, da se je laže boriti na fronti kot pa tu, ko nikoli ne veš, od kod bo počilo. Odhod v partizane se je zakrival na več načinov. Največkrat tako, da se je tisti, ki je hotel v partizane, prej dogovoril s terenskimi delavci ali neposredno s partizani-terenci, da so ga prišli na dom navidezno mobilizirati, ali pa so ga kje med potjo navidezno mobilizirali nepoznani partizani. Nepoznani pa zato, da nikoli niso kakega partizana po imenu izdali. Partizan tudi nikoli ni imel pri sebi kakih osebnih dokumentov, in to zato, da ga sovražnik ni mogel identificirati, če je padel. Svojce pa so obvestili partizani. Naši fantje, ki so bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko, so morebitni dopust večinoma izrabili za beg v partizane. Če je policija za koga vedela, da je prostovoljno v partizanih, so za njegovo družino sledile represalije, izselitev ali taborišče.

Vse je minilo, spomini naj ostanejo!

Ignac Zdovec

Zločinska dejanja ustaških in četniških tolp v Mežiški dolini

Letos v mesecu maju mineva štirideset let, odkar se je pred roko pravice nanizgalo v Mežiški dolini več kot 150 tisoč ustaških in drugih ubežnikov, ki so se nameravali predati anglo-ameriškim enotam v sosednji Avstriji. V tistih trepetajočih dneh groze, smrti in obupa se prebivalstvo Poljane in Holmca nerado spominja.

Bilo je 13., 14. in 15. maja 1945, ko so se začele pomikati iz Dravograda proti Poljani in naprej proti Libučam, kjer so jih zadržale enote komandanta armade Kosta Nađa. Na tej veliki ravnini od Poljane do Libuč je bila dva dni nanizgana vsa ta drhal. Tu so ropali, pretepali in pobijali vse, kar so dosegli. Ljudstvo teh krajev je moralo v strahu prenašati vse to gorje in trpljenje.

Pa so prišli ti prekleti hudiči, koder so šli, so za njimi mrličji.

Med okupacijo je morala prisilno službovati nekje pri Pliberku učiteljica Marija Kus, doma iz Žerjava. Slišala je, da se v Žerjavu dogaja marsikaj, in ker je tam imela svoje starše, jih je hotela obiskati. Ustaši so jo na Poljanah ujeli, jo tam posilili in nazadnje zverinsko zaklali.

Pri kmetu Košaku nad Poljano je služil Tomaž Potočnik. Ustaši so ga ujeli pri delu ob cesti med Poljano in Holmcem ter

ga nekaj časa zverinsko pretepali in nazadnje ubili.

Na Holmcu so 15. maja prišli ustaši h kmetu Bašteju. Tu so najprej naredili hišno preiskavo in pobrali ves živež. Gospodarja Franca Zdovca so zaslišali in mu očitali, da ima v partizanih tri sinove, in da je sekretar OF na tem področju. Med zaslišanjem so tudi povedali, da jim je vse to povedal sosed. Kdo, pa niso hoteli povedati. Med zaslišanjem so začeli pretepati njega in starejšo hčerko Ivanko. Oče Franc je med pretepom začasno obvladal dva ustaša in zakričal vsem trem hčerkam, da naj zbežijo. Hčerkam se je beg posrečil, čeprav so ustaši streljali za njimi. Očetu pa so ustaši zvezali roke, ga odgnali od doma na avstrijsko stran in ga v bližini kmeta Apovnika v gozdu zverinsko mučili ter ubili. Mrtvega so zavlekli v jarek ter nanj nametali steljo. Sosedje in partizani so ga po dolgotrajnem iskanju čez tri dni našli mrtvega s sledovi mučenja na telesu.

Nad bivšo Torčevo žago v kraju Volinjak stoji v gozdu osamljena domačija pri Libniku. To je na pol poti med Poljano in Mežico. K tej hiši so se zatekli nekateri ljudje iz Mežice, da bi bili varni pred krvavimi zločinci. Toda ko bi bili ostali doma, bi se morda zanje srečno izteklo.

K tej hiši pa je privedla pot ustaše, ki so prišli čez Leški vrh. Ko so ti ljudje opazili nevarnost, so začeli bežati proti Torčevi žagi. Ustaši so opazili beg štirih civilistov in so začeli streljati. Med begom so padli naslednji nesrečneži: Marija Koroš, Pavel Močilnik, Marjeta Praper in Terezija Rebec.

15. maja 1945 popoldne so se hrvatski ustaši in srbski četniki morali predati jugoslovanski in anglo-ameriški vojski na Libuški ravnini, čeprav so ves čas računali, da jih bodo vzele v varstvo anglo-ameriške enote. Vso to obupano drhal je bilo smešno gledati, kako je polagala orožje pred jugoslovanskimi partizani, se jim otroško pokoravala in mirno korakala po cesti proti Mariboru.

Ko so prebivalci teh krajev videli, da je tudi zanje prišla prava svoboda, so se v joku objemali in niso mogli verjeti, da je tudi zanje konec vojne.

Tereza

Ozri se v Afriko

Prijatelj, ozri se v Afriko
in mi povej,
ali moreš gledati.

Vidiš črno puščo,
vidiš belo kozo,
po grmovju leze,
suhe veje gloda.
Je grmovje suho,
so ožgane trave,
kdaj se bo napasla,
da bo mleka dala
starcem in otrokom:
Lačna koza veka.

Prijatelj, ozri se v Afriko
in mi povej,
ali moreš gledati.

Vidiš širo polje,
vidiš tam orača,
po ozarah blodi.
Kot pepel je zemlja,
kot kamenje zrnje,
vanjo posejano.
Kdaj bo bridka solza
zemljo napojila,
da bo kruha dala
njemu in družinam
mlad orač tam joče.

Prijatelj, ozri se v Afriko
in mi povej,
ali moreš gledati.

Vidiš goličavo,
vidiš mlado mater,
dete je povila,
mlado dete — starca.
Dnevi so mu šteti,
štete so mu ure,
mati s prsmi starke
ne bo ga dojila.
Mamica — grobarka.

Ozri se v Afriko, prijatelj,
in povej,
ali moreš gledati,
ali moreš mirno gledati!!

Marija Kus

Obisk partizanske domačije

Člani zgodovinskega krožka z osnovne šole Prežihov Voranc z Raven na Koroškem smo v začetku decembra 1984 obiskali partizansko domačijo v Podgori, pod severnimi pobožji Uršlje gore.

Iz Kotelj do Trupove domačije, po domače pri ZVODNIKU, je dobrih petnajst minut. Domačija leži na močvirnati, ilovnati in težki zemlji, meri okoli deset hektarjev. Rodovi na tej kmetiji so pretočili veliko znoja in ozdravili veliko žuljev, da so iz puste in težke, a vendar ljubeznive zemlje pridelali vsakdanji kruh.

Ko smo prišli v bližino domačije, nas je pozdravil pasji lajež. Iz dimnika se je valil dim in dajal okolici prijeten vonj po drvih. Vljudno smo potrkali. Odprla nam je gospodinja Helena. Prijazno nas je povabila naprej. V svetli in topli kuhinji je za težko, lepo oblikovano mizo sedel gospodar Jakob in se pogovarjal z gostoma s Prevalj. Jakob in Helena gospodarita na kmetiji že več kot petinštirideset let. Opravičili smo se jim, da motimo, a kmalu so bili vsi za pogovor in tako je nastal ta zapis.

Marca 1941 so domači že čutili, da se bliža vojna. Zvodnikove je o tem obvestil znanec in prijatelj iz Kotelj, Pepi Marchiotti. Po tem ko so okupatorji zasedli in razkosali Jugoslavijo in ko so naši narodi začeli narodnoosvobodilni boj, so Zvodnikovi in drugi kmeje v Pogori dobro vedeli, kje je njihovo mesto. Stike s partizani so domači navezali spomladi 1943. Jakob je bil takrat po opraviilih na Selah. Ko se je ponoči vračal mimo Dulerja domov, je na poti srečal skupino neznanih mož. Med njimi je spoznal do-

mačina, partizana Štajnerjevega Pepija, in dogovorili so se za sodelovanje. Pri Zvodnikovih so se začeli oglašati prvi koroški partizani, kot: Štajnerjevi bratje, Matjaž, Marjetka, Džon in drugi. O tem nočnem srečanju so kasneje partizani in domačini pripovedovali: »En čuden je bil pa gvira ni imel.« Jakob je namreč visoke in močne rasti, med drugim ga krasijo tudi košati brki.

Tako so Zvodnikovi začeli sodelovati s partizani. Zavedali so se, kaj jih čaka, če to odkrijejo Nemci in njihovi sodelavci. To pa ni bilo preveč težko, saj so na bližnji »Kiséli vodi« imeli svojo postojanko, za vodiča pa jim je bil domačin Škrbov Edi. Zvodnikova domačija je dobila partizansko ime po gospodarju Jakobu »Pri velikem«.

Pri Zvodniku — Velikem je bila obveščevalna in oskrbovalna postojanka. V Kozarnici, blizu kmeta Jurčka, je bil sedež Dravograjskega okrožja. Mimo so vodile tudi kurirske poti. Ker so domačijo nadzorovali, so se domačini in borci domislili številnih načinov medsebojnega obveščanja o pošti, o nevarnostih in o pošiljkah hrane, sanitarnega in drugega materiala. Tako so se obveščali s kosi rdečega (nevarnost) in belega (varno) blaga, izobešenega za partizane na vidnem in odgovornem mestu in s koncem deske ob drevesu za hišo. Če je bil kdo od aktivistov, borcev in kurirjev na sedežu okrožja v Kozarnici, je eden izmed njih prislonil konec deske ob drevo za hišo, če ni bilo nikogar, je bila deska na tleh. Domačini so tako vedeli, kdaj naj dostavijo potrebni material na sedež okrožja. Ta

deska pri nasprotnikih nikoli ni vzbujala zanimanja in zato niso nikdar odkrili njenega tihotnega pomena. Hrana in ostalo za borce so domači nastavljali na dogovorjeni kraj za hišo, pri tem so uporabljali in upoštevali dogovorjene varnostne ukrepe. Pogosto pa so se borci pogreli tudi v prijazni notranjosti junaškega doma.

Kadar je Zvodnikova mati spekla kruh, je zmeraj spekla kakšen hleb tudi za partizane. Gospodar je s sinom Jakijem, ki je tedaj imel petnajst let, redno vozil s konjem potrebne stvari za partizane visoko v Goro pod Črni vrh.

Pozimi sta zbrisala sledi za partizani in za sabo z vleko stelje z Gore do doma. Gospodinja Helena je pogosto hodila v Guštanj po različne stvari, med drugim tudi k dr. Eratu, ki ji je dajal sanitetni material.

Potem ko se je 1944. leta na Kiseli vodi naselil SS bataljon, so k Zvodnikovim prihajali tudi Nemci. Preiskovali so in zasliševali. Večkrat se je zgodilo, da so partizani in Nemci skoraj trčili skupaj. Še dobro se spominjajo zime 1944. leta, ko so pri njih v kuhinji bili zbrani partizani. Takrat je gospodinjina sestra pravočasno zagledala esesovce, ki so se po cesti približevali hiši. Partizani so se zadnji trenutek rešili po potoku navzgor za hišo.

Ko so k njim prinesli ranjeno Rožankovo hčer Ančko, jo je gospodar pomagal nesti v bolnišnico Mirno. Proti koncu vojne so se pri domačiji oglašali borci Vzhodnokoroškega odreda in brigad 14. divizije.

Po kapitulaciji Nemčije, maja 1945. leta, so se pri njih zadrževali ves dan ustaši, ki so se umikali iz Jugoslavije, in jim pobrali veliko hrane.

Oče Jakob je bil leta 1944 izvoljen za člana terenskega odbora OF. Žena Helena je postala članica odbora AFŽ, sin Jakob pa je bil vključen v mladinski odbor. Tako so Zvodnikovi opravljali tudi politične naloge in bili vsestransko predani narodnoosvobodilnemu boju.

Kmetija »Pri Velikem« na srečo ni bila nikdar izdana. Zaradi izredne zavednosti vseh članov družine in iskrene pripadnosti narodnoosvobodilnemu gibanju okupatorji in njihovi slugi od njih nikdar niso dobili nobenih podatkov o partizanih, aktivistih, kurirjih in o političnih delavcih. Zvodnikovi, kot večina drugih iz Kotelj in Podgore, so bili vzor zavedne slovenske družine. Ker do konca vojne niso bili izdani, so veliko pripomogli k zmagi tudi v materialnem pogledu.

Ob koncu našega obiska nas je gospodinja pogostila. Spoznali smo tudi sina Jakija, ki se je vrnil v hišo po opraviilih pri živini. Poslovlili smo se od prijaznih Zvodnikovih in jim zaželeli trdnega zdravlja.

Obogateni z novimi spoznanji smo se mimo Kisele vode vrnili v Kotle in na avtobus in na Ravne.

Po pripovedovanju Zvodnikovih zapisali Nataša Erat, Stanka Kotnik, Monika Ladera, Jožica Mešnjak, Alojz Pristavnik, Tanja Ranc in Bernarda Žaže; člani in mentor zgodovinskega krožka osnovne šole Prežihov Voranc Ravne na Koroškem.

Pri Zvodniku

Jože Štajner (Gogo)

Pred starim letom 1944

Mineva štirideset let od časa, ki sem ga preživel tam daleč od Koroške, med Žužemberkom in Črnomljem. Živo se še spominjam, ko sem prve dni decembra 1944 prišel iz Bele krajine nazaj v štab Četrte operativne cone k svojemu šefu, predstavniku ruske vojne misije pri štabu Četrte operativne cone, ki je bil takrat v Šokatu pri Gornjem Gradu. Štab ruske misije je bil nastanjen bliže Gornjemu Gradu, pri majhnem kmetu, kjer so se pisali Poznič. Iz Črnomlja sem prinesel celotno radijsko sprejemno in oddajno postajo. Moj šef podpolkovnik Bogomolov je kar poskočil od veselja. Takoj se je pozanimal, kje sem ujel teh enajst fantov. Povem mu, da mi jih je dodelil komandant zaščitne brigade glavnega štaba Slovenije Silas. Njega je Bogomolov osebno poznal. Te fante je Silas izbral kot prostovoljce, ki bi pač radi prišli bliže v Savinjsko dolino, ker so bili vsi iz teh krajev doma, imel sem pa tudi spremno pismo, za štab cone, da lahko fante obdrži v svoji zaščiti. Za Bogomolova sem imel ustne pozdrave polkovnika Patrahhalceva, tudi naročilo sem imel, da naj pošiljko čimprej sestavi. Navodilo sem imel jaz. Takoj me je Bogomolov poslal v štab (kamor sem me je Bogomolov poslal v štab (kamor sem me je itak moral iti, ker sem imel tudi zanj nekaj sporočil). Z naročilom, morda imajo v zaščitnem bataljonu kakšnega radiotelegrafista. K sreči sta bila kar dva nared, in sem ju vzel kar s seboj. Seveda sem moral takoj vse urediti za fante, ker so bili zbiti od dolge poti in težkih bremen, saj je vsak nosil težo od deset do petnajst kilogramov. Ko sem to uredil, sem si vsekakor privoščil polnih petnajst ur na Pozničevem podstrešju.

Naslednji dan sem pa že imel kar precej novega slišati. Prva vest me ni preveč vznemirila. To je bilo, da se podpolkovnik Bogomolov poviša v čin polkovnika. Drugo je bilo, da bo zamenjal polkovnika Patrahhalceva in prevzel dolžnost šefa ruske vojne misije za Slovenijo. S tem sem moral računati, da se bo treba tudi seliti. Za vse to je seveda bilo treba pripraviti zakusko, ki smo jo tudi kmalu pripravili s pomočjo naših šifrerov in pomočnic, tudi iz štaba cone je prispelo nekaj dobrot. Na to skromno proslavo je novi polkovnik povabil tudi načelnika štaba Brajoviča. Krajnca in Borštnarja pa ni bilo več v štabu, kar sem zvedel šele nekaj pozneje, ko sta bila že na novih položajih.

Naslednji dan sem moral kreniti v sedmi korpus, in sem se vrnil šele čez štiri dni. Ker sem pa moral osebno oddati pošto polkovniku, in v sobi sva bila sama, mi je najprej pojasnil, da se bom preselil v Črnomelj, na mesto polkovnika Patrahhalceva. Vprašal me je, kaj bom storil jaz, in dejal, da imam prosto izbiro. Ali grem nazaj na Koroško v svoj bataljon ali ostanem v štabu ali pa grem z njim. Bil sem nekako razdvojen in se mi je zdelo, da bi pač morali iti z njim vsi. Pozneje sem zvedel, da je tudi ostale tako dobil. Ker sem bil pa hitrih misli in ukrepanja, kar me je že večkrat reševalo, sem stopil mirno, ga po-

zdravil in mu rekel. Tovariš polkovnik, jaz sem še vedno vojak, vi ste pa moj komandant, in hočem vašo komando. Stopil je k meni in mi podal roko kot jaz njemu, mi jo stisnil z obema in mi rekel: »Gogo! To sem od tebe pričakoval, in tako smo zdaj kompletni. Odpotovali bomo štirinajstega decembra.« Samo tri dni nas je še ločilo od potovanja. Štirinajstega decembra smo res krenili proti Novi Štifti in naprej proti Črnavcu. Vso aparaturo je prevzel štab Četrte operativne cone, ki nam je dal tudi petnajst borcev za zaščito do Save. Že popoldne je začelo močno deževati. Potovanje je bilo težavno. Do Save smo prišli z veliko zamudo. Težko je bilo dobiti brodarja, ko smo ga pa že dobili, najprej ni hotel voziti. Kaj zdaj! Zaščita se je poslovila, naš polkovnik je pa s pištolo prisilil brodarja, da je koj pristal, da vozi, seveda za kar zavidljivo nagrado. Ker nas je bilo preveč za čoln, smo se vkrcali samo najožji sodelavci, ostali so morali pač počakati, mogoče kakšne štiri ali pet ur, seveda na dežju, kakor tudi mi. Oni so bili toliko na boljšem, ker so stali na trdnih tleh, mi pa smo sedeli v čolnu na divjih valovih narasle reke. Moram priznati, da sem imel samo en odstotek upanja proti sto, da bom še kdaj hodil po Koroški zemlji.

Čoln se nikakor ni hotel oddaljiti od brega, da bi se približal tistemu otočku sredi Save. Ko smo pa ugledali otoček, smo ga pa komaj ujeli na spodnjem koncu. Kakor smo se izkrcali, je brodar že začel porivati čoln ob bregu navzgor, celo vrv nam je vrgel, da smo mu pomagali vleči čoln. Ko smo bili s čolnom že blizu gornjega konca otočka, se je zasvetila raketa precej nižje od nas, druga že bliže in tretja tik nad nami. Zdaj pa krikne brodar: »Takoj v čoln, nazaj moramo, če nočemo tu konca vzeti!« Ko smo bili že v čolnu in smo od-

rinili, spet razsveti raketa cel otoček. Takrat smo opazili na sipini gručo ljudi, ki so morali priti sem pred nami. Bilo jih je kakšnih osem ali deset, bili so pa v angleških vojaških oblačilih. Še dve ali tri rakete so zasikale nad nami, ko je nižje otočka, še na suho, že tresčila bomba iz metalca. Padlo je še nekaj min in raket, nato je nastala tema in tišina, slišati je bilo le hrumenje deroče Save. Sedaj nismo videli skoraj nič, ker so nam rakete popolnoma vzele vid. Meni se je zdelo, da bomo zdaj zdaj zapluli v to prekleto Litijo. Seveda, če nas ne bodo prej pogoltnili umazani valovi Save. Nisem čutil, da je čoln že počasneje plul, in me je nekakšna vrbova veja oplazila po obrazu. Že smo bili v gostem grmičevju. Zdaj čujemo, da brodar že priganja, naj izstopimo. Bili smo torej že na obali, vendar je bila obala zaradi narasle reke več kot pol metra pod vodo. Tam proti Litiji je še sem pa tja zasijala kakšna raketa, ki smo jih bili še veseli, ker smo se lahko orientirali. Čez pol ure smo že bili precej visoko v hribu pri nekem kmetu, kjer so bili, za čuda tudi drugi in še mnogo drugih, ki so tudi bili namenjeni čez Savo. Težko bi si kdo zamislil, kako smo preživeli noč. Toplo je res bilo, saj je krušno peč kar razganjalo, tako so jo kurili. Soba pa je bila nabito polna mokrih ljudi vseh sort, ki bi pa tudi vsak rad najprej posušil sebe. Noč je bila brez spanja za mnoge. Proti poldnevu je prišel naš brodar in nam sporočil, da je čoln odneslo, ali so ga pa Nemci našli in odvlekli, da pa je že naročil drugega, če si ga ne bo mogel kje sposoditi. Čez nekaj dni pride in pove, naj bomo drevi ob Savi na istem mestu. Čoln že ima in ga bodo o mraku prepeljali na Savo. No, to noč je šlo lepo. Že je bila Sava za nami, seveda mnogo bolj pohlevna. Že so bile za nami kresnice in Laze, tudi Gaberje ter Sveti Križ nad Litijo. Nekje pred Mirno smo šele prenočili v neki bajti, ki je bila prazna. Zjutraj smo bili zgodaj pripravljeni za odhod, zvedeli pa smo, da se v Mirni zadržujejo domobranci, in da tam skozi ne bo mogoče. A po naključju je ravno tam mimo prišel ju-

Spomini iz partizanskih let, na sliki borci Koroškega odreda. Od leve na desno: Peter Tomazin-Skala, Lado Grad-Kijev, Albert Konečnik-Modras, Ferdo Flajmiž-Iztok, zadaj Čulk iz Črne

rišni bataljon Sedmega korpusa, ki je bil ravno tja namenjen, da jih prežene. Čez pol ure že čujemo, kako je zapelo svojih štirideset do petdeset brzostrelk. Pred njimi se je moralo pač vse živo umakniti. Kmalu smo zvedeli, da je Mirna svobodna in da lahko gremo kar tam in še mimo Trebnjega. Zvečer, 24. decembra, smo bili že v Žužemberku. Pripominjam, da je bil takrat še v partizanskih rokah. Iz Žužemberka naprej so pa že vozili kamioni proti Beli krajini, in tudi v Črnomelj. Naši so imeli srečo in so se koj vkricali v kamion, le dva sva ostala od naših in seveda še več drugih. Ravno opolnoči so pa že prišli nazaj kamioni, ki so nas pobrali in peljali v Črnomelj. Kar kmalu smo bili vsi skupaj. Noč je že šla proti jutru, na spanje pa nikakor ni kdo pomislil. Tam smo namreč dobili še dva nova tovariša, radiotelegrafista, ki sem ju že odprej poznal. Ura je že šla na pet zjutraj, mi pa še v živih spominih na pretekle dni, v glavnem pa na noč na podivjani Savi. Ko smo bili tako v podživljanju in pričakovanju novega dne, božiča, vstopi v sobo med nas, ves nasmejan, ruski radiotelegrafist kapetan Boris Liho. Pove nam, da je ravnokar prejel depešo iz glavnega štaba, da bodo danes ob deveti uri priletela angleška letala, ki bodo odmetavala hrano in obleko, kakor tudi orožje, če bo le vreme dopuščalo. Kakor je skoro celo noč padal sneg, je ob petih zjutraj povsem nehalo, in ko se je zdanilo, se je tudi popolnoma zjasnilo. Nastal je krasen dan. Okrog osmih je sonce obsijalo deviško belo pokrajino.

Bila je res Bela krajina, saj jo je pokrival ped debel sneg. Vsa okolica Črnom-

lja je bila že polna gledalcev, civilistov in partizanov. Ganljivo je bilo gledati cepetanje mnogih, ki jih je začelo ščipati v noge. Mnogi so že obupavali, ura je bila že čez poldeveto. Mogoče je manjkalo pet minut do devetih, ko zabrnijo letala tam nekje za hrvatskim hribovjem. Prvi dve letali sta v krogu preleteli Črnomelj, nato se je nad pripravljenim mestom vsulo iz obeh letal. Zdaj je bilo kaj videti. Za vsakim od mnogih temnih podolgovatih zabojev, ki so se vsuli iz letala, se je odprlo padalo. Bilo je mnogo padal, vsako druge barve, in to v krasnem sončnem dopoldnevu. Niso še bila prva padala na tleh, ko sta že drugi dve letali začela odmetavati; to se je štirikrat ponovilo.

Od takrat se je prehrana za vojsko in za prebivalstvo močno izboljšala, bil je pa tudi zadnji čas, saj je bila Bela krajina že na robu izčrpanosti.

Teh nekaj dni do novega leta smo seveda lepo preživeli v nekakšni svobodi, v svobodnem Črnomlju. Staro leto tisoč devetstoštiriinštiridesetega je pa meni že zatemnilo takšno življenje. Dobil sem nalog, da spremim člana ruske obveščevalne službe nazaj na Štajersko in naprej na Koroško. Ker je pa sovražnik ponovno zavzel Žužemberk, in tudi Krka je bila močno zasedena, sem se deset dni skušal prebiti na ono stran, kar pa mi ni uspelo. Moral sem se vrniti v Črnomelj in nadaljevati pot čez Hrvatsko na Primorsko. Konec marca 1945 sem se vrnil v Črnomelj. To turo sem že opisal; imam jo v najslabšem spominu. Mnogi pravijo, da je po Krasu bog s praznim žakljem mahal! Jaz pa osebno močno dvomim, če je tam sploh kdaj hodil!

Opuščena domačija Kos pod Olsvevo

stran meje. Na kratko je opisal oteženo delo odbora koroških partizanov onstran meje. Sporočil je tudi, da tamkajšnji borci pišejo spomine na NOB na Koroškem. Zbirajo partizanske gradivo in knjiga bo kmalu šla v tisk. Inž. Pavle Žaucer-Matjaž se je borcem področnega odbora in vsem koroškim borcem zahvalil za čestitke ob njegovi 70-letnici ter za novo leto 1985.

Dejal je, da sta Gašperjeva bralna značka in koroška transverzala zelo tesno povezani. Spomenike, pomnike in partizanske kmečke domačije, kjer naj bi bile javke koroške partizanske transverzale, naj obišejo tekmovalci Gašperjeve bralne značke, in v celoti bodo spoznali trpljenje koroških ljudi in borcev. Borci se morajo še bolj povezati s šolami pri tekmovanju za Gašperjevo bralno značko in tudi sami po krajevnih združenjih tekmovati za to značko. Pripravlja se tudi pionirska bralna značka lažje vsebine in če se bodo našla sredstva, bodo te značke kmalu v teku. Zgodovino NOB na Koroškem je treba popolnoma prenesti na SZDL po občinah in pa tudi na mladino, je poudaril Matjaž.

Sekretar medobčinskega komiteja ZK za Koroško Silvo Komar je pozval borce, naj še nadalje sodelujejo v delegatskih sistemih, krajevnih skupnostih v krajih, kjer živijo, in v političnem življenju kraja. Omenjal je nevarnosti šovinizma zunaj in znotraj naših meja.

Rudi Bajc-Januar, predsednik področnega odbora koroških partizanov za Savinjsko dolino, je omenjal slavnosti pri odkritju ceste Koprivna—Solčava. Cesto bodo poimenovali po Vzhodnokoroškem odredu. Sporočil je, da v Mozirju izdelujejo doprsni kip narodnemu heroju in komandantu Vzhodnokoroškega odreda Vinku Simončiču-Gašperju, ki je kot namestnik komandanta 14. udarne divizije padel jeseni 1944. nekje na Gorenjskem.

Borci so se zgražali nad članki v Delu in Večeru, ki so opisovali dela skrajnežev in njih gesla proti Titu in Jugoslaviji. Zakaj

Ignac Zdovec

Redna letna volilna konferenca področnega odbora Koroških partizanov Ravne na Koroškem

26. januarja 1985 so koroški partizani napolnili dvorano Društva upokojencev na Prevaljah. Med povabljeni so bili Pavle Žaucer-Matjaž, Ivan Uranič-Drago, predsednik koroških partizanov iz Celovca Janez Wutte-Luc in drugi.

Konferenco je začel predsednik področnega odbora za Koroško Peter Tomazin-Skala. Podano je bilo izčrpno poročilo o delu področnega odbora. Ta odbor se je v minulem obdobju vključeval v delo vseh borčevskih in drugih političnih organizacij na Koroškem. Spominske plakete je prejelo na tem delu Koroške čez 300 kmečkih partizanskih domačij. Na avstrijskem Koroškem pa je te plakete prejelo 430 kmečkih domačij, ki so med NOB sodelovale s partizani. Nekaj krajev na avstrijskem Koroškem še teh plaket ni prejelo, in to v Rožu in na Svinški planini. V teh krajih bodo te spominske zahvalne plakete porazdelili spomladi.

Na tej konferenci so veliko govorili o pripravah na proslavljanje 40-letnice zadnjih bojev v Evropi, ki so bili prav na Poljani. Veliko manifestacijo, ki bo 18. maja na Poljani, pomagajo pripravljati borčevske in tudi druge organizacije iz Koroške in Slovenije.

Ivan Uranič-Drago je pozval vse koroške dominicilne občine, da naj poravnajo svoje obveznosti do osrednjega in področnih odborov Koroških partizanov.

Pohvalil je organizatorje za pripravo koroške magistrale ali transverzale, ki jo pripravljajo v koroškem področnem odboru. Predvidenih je 62 javk. Pripomnil pa je, da mora za vsak dogodek na teh javkah biti opisana široka razlaga. To pa zaradi tega, da bo mlajša javnost kar največ zvedela o težkih časih in borbah med NOB na Koroškem. Luc, predsednik koroških partizanov iz Celovca, je prinesel pozdrave vseh koroških partizanov z on-

ti članki ne gredo skozi cenzuro, saj jih berejo naši sovražniki v inozemstvu in svoje pajdaše povzdigujejo za svoje heroje v Jugoslaviji. Koroški borci pozivajo vsa časopisna podjetja v Sloveniji in tudi RTV Ljubljano, naj ob jugoslovanskih državnih praznikih namenijo več prostora NOB in manj drugim stvarjem.

Ob koncu so borci s Svinške planine predlagali konferenci, naj pošlje žalno brzojavko občinskemu odboru ZZB NOV Jesenice ob smrti Jožeta Ulčara-Mirka, nekdanjega komandanta Severnokoroškega bataljona, ki se je pozimi 1944—1945 bojeval na gori smrti — Svinški planini na avstrijskem Koroškem.

Program dela področnega odbora Koroških partizanov Ravne na Koroškem za leto 1985

1. Prizadevali si bomo za dostojno proslavo ob 40. obletnici zaključnih bojev druge svetovne vojne v Evropi na Poljani.

2. Sodelovali bomo pri reševanju perečih problemov socialne varnosti in zdravstvene zaščite koroških partizanov.

3. Še nadalje bomo širili zanimanje za bralno značko Karla Prušnika-Gašperja.

4. Z odborom aktivistov OF dravograjškega okrožja bomo sodelovali v akciji podeljevanja plaket in znakov OF ter priznanj za sodelovanje v času NOB.

5. Še nadalje bomo podeljevali znake koroškega partizanstva nekdanjim aktivnim borcem koroških partizanskih enot. Na podlagi tega bomo dopolnjevali evidenco koroških partizanov.

6. Še naprej bomo širili krog naročnikov Vestnika koroških partizanov in zbirali prispevke za oglase v tem glasilu.

7. Ob pomoči občinskih odborov in krajevnih organizacij ZB bomo skrbeli za dostojno proslavljanje pomembnejših dogodkov in obletnic iz časov NOB. Sodelovali bomo pri odkrivanju spominskih plošč in spomenikov.

8. Bdeli bomo nad vzdrževanjem in skrbeli za dostojen videz partizanskih grobišč, pomnikov in njihovega okolja.

9. Neposredno in prek občinskih odborov ter krajevnih organizacij ZB bomo

vzpodbujali borce k pisanju spominov na NOB za prispevke v Vestniku koroških partizanov.

10. V skrbi za prenašanje tradicij NOB na mlade generacije bomo ob pomoči občinskih odborov ZZB in krajevnih organizacij ZB spodbujali organiziranje krožkov NOB na vseh šolah, kjer jih še nimajo. Skrbeli bomo za pester spored in programe dela v teh krožkih.

11. Še bolj bomo sodelovali pri organiziranju Kurirčkove pošte.

12. Organiziranju mladinskih pohodnih enot našega področja bomo posvetili več skrbi. V nje bomo poskušali vključiti več mladih. Tudi sodelovanje z JLA bomo po naših možnostih poskušali izboljšati.

13. Skrbeli bomo za aktivno sodelovanje naših borcev pri vseh akcijah NNNP in civilne zaščite ter splošnega ljudskega odpora. Sodelovali bomo tudi z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami našega področja.

14. Še naprej bomo sodelovali z Zvezo koroških partizanov onstran meje, se vključevali v vse njihove akcije in se udeleževali njihovih prireditev.

15. Bolj se bomo povezali s Koroškim pokrajinskim muzejem revolucije v Slovenj Gradcu. Nudili mu bomo pomoč pri zbiranju gradiva in predmetov za njegove zbirke.

Ivan Ivartnik

Kosci

Ob košnji so se kosci zbrali,
vsi si kose tanko so sklepali;
v zori drug za drugim so kosili,
z moštom, žganjem žejo si gasili.

Pri malici pa skupaj so stopili,
par domačih pesmi so zapeli.
Čeprav so roke žuljave imeli,
ob pesmi bili so vsi veseli.

Na drugem vrhu zaslišali so se
odmevi,
tudi pri sosedu lepo slovensko so
zapeli.

Kosa je rjava, travca pa ta prava,
oj, le gremo jo kositi, prej ko bode
svit.

Zdaj ne čuje več se pesem koscev,
kot nekoč v poletnih dneh.
Nič več ni vriska in odmevov,
po vrhovih koscev več ne bo prepeval.

Po travnikih zdaj kosilnica brni,
kmet pa z njo sam travco si kosi,
Sam pri sebi govori:
zdaj nam delo tehnika blaži.

Ana Erjavec

Kot reka

Prvo vodni je izvir,
od tu dalje teč prične:
rahel, žuboreč nemir,
strugo delati začne.

Tu s potoki sreča se
in že reka se rodi,
zmerom bolj deroča je,
teči bolj se ji mudi.

Nekje v morju konec je
vseh težav in vseh ovir,
tiho v morje zlije se,
tu dobi zaslužen mir.

Tudi nam enako je,
vsi, ki živa bitja smo,
ista pot nam ne ugre,
vsi si strugo delamo.

In na koncu te poti
le tišina temna je,
a narava spet rodi,
kar ji naročeno je.

Pogled na Peco z Olševe

Albert Konečnik — Modras

Praznovanje prvega maja v Trpinovi ulici

Naj opišem, kako praznujemo praznik prvega maja v Trpinovi ulici: Prvo je kresovanje na večer pred prvim majem. Kres smo po navadi kurili pri Kamenikovi lipi, in je bil viden res daleč naokoli. To je bilo še takrat, ko sta živela Kristina in Elizabeta Močnik, ker je pa sedaj tu drugi lastnik, nam tega ne dovoli, zato ga zakurimo pač kar doma na vrtu. Lepo je bilo, ko smo se vsi sosedje zbrali pri lipi, kurili kres, seveda pa ni manjkalo petard in raket. Omeniti moram, da smo petarde izdelovali kar sami. Zanje je bil zadolžen Tone Gašper, izdelal pa mu jih je njegov sodelavec Korlek Medved v železarni.

Pred leti ko je Korleku umrl oče, ga je šel Tone obvestiti, da naj takoj preneha z delom, ker mu je umrl oče. On pa je ravno sestavljal rakete, pa mu odgovori: »Nekaj jih bom še naladal, potem bom pa šel.«

Res je bilo lepo, ko smo posedali okoli ognja, spuščali rakete pa vžigali petarde, ki pa niso bile navadne petarde, bile so ročno izdelane in so tehtale tudi do en kilogram. Pokalo je kot pravi možnarji.

Tako smo posedali okoli kresa pri lipi in prepevali, tudi še čez polnoč, Kamenikovi Kristina in Liza pa sta nam pridno nosili jabolčnik, žganje, pa tudi domačega kruha ni manjkalo, tako sta se veselili z nami vred.

Vse to kresovanje in ostalo je bilo delo nas moških, medtem ko so pa naše tovarišice, da bi nas v nič dajale, skrbele, da so pripravile narezek za godbo, ki nas je prišla drugo jutro buditi. Spočetka so še same redile doma prašiče, zato za to ni bil problem, a da ne boste mislili, da jim danes ne ponudimo ravno tako kot pa v začetku, edino to je, da ni domače, ker je pač kupljeno v mesnici.

Da se povrnem nazaj na budnico, kako smo bili enotni; že ob peti uri zjutraj smo poslušali, če že igra godba kje v bližini, ko so se pa bližali naši ulici, pa na vrat na nos mize ven na cesto, seveda so morale biti pogrnjene in obložene z dobrotami, ki so jih pripravile naše vrle tovarišice. Stalno so imele skrb, da ti mladi fantje, ki igrajo že od četrte ure zjutraj, niso šli od nas lačni, zato pa so nam tudi igrali, da je bilo le kaj, kar težko nam je bilo, ko so se od nas poslavljali, vedno smo jih ob slovesu vabili: »Na svidenje drugo leto!«. Zato se pa moramo posebej zahvaliti našima vrlima kapelnikoma Jožku Hermanu, ki je že v pokoju, in sedanjemu, Lipovniku, seveda pa tudi celotnemu zboru. Kako jih je lepo videti danes, ko so tudi mlada dekleta zraven.

Sedaj bi pa še malo statistično prikazal, kako je v naši Trpinovi ulici, tako je pač krstil Močnik, uradno se pa ime-

nuje Ob Sui. Imamo šest hišnih števil, v teh je deset družin, skupaj je nas vseh 31 v starosti od enega do 85 let, to je pa naš vrli Ferdinand Kolenc. Od vsake hiše smo pa že enega pokopali. Tudi upokojenci smo kar dobro zastopani, saj je nas kar deset.

Še posebej smo ponosni, ker je med nami spomeničar. To je Alojz Koren, pa še predsednika občinskega odbora Zveze združenj borcev imamo, to je Ivan Močnik.

Malo pa še za zabavo: da smo tudi politično močni in organizirani v raznih društvih, dokazuje sedem članov Planinskega društva, trije krvodajalci, dva člana lovske družine, osem članov Društva upokojencev, dva praporščaka pa enega aktivnega kegljača, to je Peter Igerc.

To sem napisal bolj za zabavo, saj drugače je pa vse resnično, da bodo bralci Fužinarja čitali, kako praznujemo prvi maj v Trpinovi ulici na Ravnah.

Možje iz Trpinove ulice

Ko Močnik dirigira

Rok Gorenšek

BREZPOSELNI

Po devet, deset skupaj jih je prišlo k hiši. Dan za dnem so prihajali v različnem številu, raztrgani, bosí, borno oblečeni, takorekoč kljuge so si podajali od vrat kmečkih domov in drugih hiš na deželi in v mestih. Noč za nočjo smo jih imeli pri hiši. Poleti so spali na skednju v senu, pozimi pa v hlevu na slami ali v jaslih. Le zelo redko se je zgodilo, da je kdo izmed njih prespal noč v hiši. Če bi mu bili to tudi dovolili, ne bi bilo mogoče zanj po človeško poskrbeti. Zanj v hiši preprosto ni bilo dovolj prostora, če pa se je že prostor našel, ni bilo postelje, še manj posteljnine in odeje. To je bilo tedaj v predvojni Jugoslaviji drago in so si kaj takega lahko privoščili le premožnejši ljudje. Zato je tisti »srečnež«, ki je lahko prespal v hiši, kar pa je bilo le tedaj, če je bil sam ali pa kvečjemu dva, moral tudi sam spat na tleh, na slami, ki so mu jo prinesli in nastlali kje v kakem kotu za pečjo, da ni bilo ravno napoti.

Brezposelni so prihajali vsak dan, največ proti koncu tedna, ob sobotah. Tisti, ki so prišli čez dan, so hoteli imeti le jesti in piti, nekateri samo pijačo. Tisti pa, ki so prišli k hiši proti večeru, so bili zahtevnejši. Poleg večerje so hoteli imeti tudi prenočišče. Delati navadno niso hoteli. Večina je namreč na svojo brezposelnost gledala kot na družbeno krivico, kar je brezposelnost v resnici tudi bila. Zato po večini niso hoteli delati. Govorili so, da bodo že delali tedaj, ko bo zavlada socialna pravičnost in bo vsak lahko delal to, kar ga bo veselilo, tam, kjer bo želel in na takem delovnem mestu, za kar bo sposoben, oziroma za kar bo izučen. Kmetov in kmečkih ljudi brezposelni vkljub temu, da so jim dajali hrano in prenočišče, večinoma niso cenili. Povečini so v kmetu videli le malega kapitalista, ki lepo sedi doma na svojem, je in pije ter se mu ni treba klatiti brez dela in jela, brez strehe nad glavo okoli sveta. To, da je moral kmet dostikrat trdo delati in garati (v mislih imam malega in srednjega kmeta, tistega, ki je sam in s pomočjo svoje družine delal in obdeloval svojo zemljo, takšni pa so bili pri nas skoraj vsi), to, da kmetu zaradi draginje in zaradi oderuških davkov ni veliko ostalo, da je moral zaradi splošno zaostalega kmetijstva tudi tisto hrano, ki jim jo je dajal, dostikrat sam kupovati, to takrat brezposelnih ni posebno motilo. Res je, da so bile med njimi tudi izjeme, bili so ljudje, ki so poznali težave, ki so bili poučeni o razmerah doma in po svetu. Ti ljudje so znali razločevati, toda takih je bilo zelo malo.

Brezposelni so prihajali k nam največ iz Prekmurja in Prlekije, iz mest, iz zasavskih Revirjev so prihajali v velikem številu brezposelni rudarji, iz Prekmurja in Prlekije pa bajtarski in viničarski sinovi. Mnogo med njimi je bilo pa tudi takih, ki so

bili poprej po svetu: v Franciji, Nemčiji, Belgiji, Holandiji in celo v Ameriki, pa jih je svetovna kriza vrnila domov in jih tako priključila armadi brezposelnih doma. Po svojem obnašanju so se brezposelni v tistih časih tudi močno razločevali med seboj. Predvsem so se razločevali po tem, koliko so imeli razredne zavesti in koliko proletarske vzgoje je imel kdo izmed njih.

Najbolj pridni za delo in pomoč na kmetih so bili tisti iz Prekmurja in Prlekije. Le da niso imeli nikjer obstanka. Zelo težko so se kje za dalj časa zaposlili in ustalili. Zato je takrat pri nas na Koroškem nastal pregovor »Prle prišu — Prle šov«! Kar je pomenilo, da Prlek pač pride in gre, ostane pa ne. Bili so pa to večinoma pošteni ljudje, le napiti se niso smeli, tedaj so se stegli in so se radi zabliskali noži.

Večinoma so bili brezposelni v predvojni Jugoslaviji pošteni ljudje. Res, da je prišlo tu in tam tudi do česa slabega, toda tega je bilo več v »spodnjih« krajih, pri nas na Koroškem česa takega ni bilo veliko. Ponavadi so prosili za hrano in pijačo, za prenočišče in streho nad glavo. Tudi niso bili hudobni. Le redki so bili primeri nasilja. Med tistimi, ki so se radi arogantno in nasilno obnašali, je bilo največ tistih iz Zasavja, bivših rudarjev. Večina brezposelnih je bila zadovoljna, tako s hrano in pijačo, ki so jo dobili, kakor tudi s prenočiščem, kjerkoli je bilo, na skednju, v hlevu ali v hiši na podu. Seveda so bili vmes tudi taki, ki niso bili z ničemer zadovoljni. Taki so zmerjali, preklinjali in grozili gospodarju in gospodinji pri hiši. Kvantali so in grdo govorili kar vpricho otrok. Taki ljudje so ponavadi zahtevali le žganje in pijačo.

Oče in mati sta imela pri nas, tako je bilo tudi pri drugih hišah po soseskí, z brezposelnimi zmeraj dosti skrbi in težav. Mati je ponavadi poskrbela za jesti. Mleko, kruh, mošt, krompir v oblicah, močnik ali pa »repičevo župo«. Mesa ni bilo, nismo ga imeli, posebno govejega smo komaj poznali. Oče je poskrbel pa za prenočišče. Poleti je poiskal prostor na skednju, pozimi pa v hlevu. Nametal je sena ali slame in poiskal odeje. Navadno so bile to konjske koce, odeje, s katerimi smo čez dan odevali prepotene konje, da se nam niso prehladili. Poiskal je tudi stare jopiče, plašče, vreče in podobno staro kramo, samo, da se je dalo uporabiti za odejo. Očetove skrbi s tem, da je za brezposelne pripravil ležišča, dolgo niso minile, posebno poleti so se pravzaprav šele začele. Po večerji je moral oče zahtevati od vsakega, ki je prenočil pri hiši, knjižico, to je dokument, ki mu je služil kot nekakšna uradna izkaznica, nekakšno uradno potrdilo o brezposelnosti, tudi pred policijo in orožniki. Nato jih je popeljal na skedenj ali pa v hlev ter jim pokazal ležišča. Če je bilo temno, jim je posvetil z lučjo, vetrovko, ker takrat še ni bilo elektrike po kmetijah in gospodarskih poslopijih. Prej jim je zaželel »lahko noč«, jih je še prosil in opozoril, da naj ne bi kadili, da med spanjem ne bi prišlo do nesreče. Tega pa ni zmeraj mogel doseči, zakaj nekateri so bili trmastí, pa so kljub opozorilom in prošnjam kadili v hlevu, kjer je bilo manj nevarno, pa tudi na skednju, kjer je bilo zelo nevarno zaradi požara, saj je bilo tam polno sena in slame. Zgodilo se je tudi, da so posebno brezobzirni in strastni kadilci kadili kar celo noč, do beglega dne, ko je bilo treba že vstati. Moj

Pomoč na poti skozi strmi Mrzli dol proti Oiševi

ubogi oče je tedaj prebedel in prečul cele noči, ne da bi bil le za hip zatislil oči od samih skrbi. Skrbelo ga je, kaj bo, če bo prišlo do ognja in požara in bomo reveži, kakršni smo že itak bili, postali še pogorelci brez strehe nad glavo. Hodil je po gorici okrog hiše, pa po hiši iz sobe v sobo ter ves čas, vso noč gledal in oprezal skozi okna, da bi videl, če kje še ne gori. Vohal je zrak, da bi se prepričal, da še ne diši po dimu, in da še ni kje ogenj zunaj. Hvala bogu, da je v temi lahko videl le svetle kresnice tlečih cigaret, ki so se enakomerno premikale v temi gori in doli, k ustom in zopet od njih. Tleče cigarete so včasih bolj, včasih manj močno zažarele, tako pač kakor so jih strastno vlekli brezobzirni kadilci, ki so ležali v senu. Tako je bilo pa le tedaj, kadar je bilo takih breobzirnih in nekulturnih brezposelnih več skupaj. En sam ali dva si kaj takega namreč nikoli ne bi bila smela dovoliti, zakaj moj oče je bil velik, močan in hud mož, ter z njim torej ni bilo dobro češenj zobati na tak način. Takšni so bili torej tisti »zlati« časi stare, predvojne Jugoslavije, ki jih nekateri med nami še po več kot 40 letih ne morejo pozabiti. Zares je predvojna Jugoslavija izvažala pšenico in drugo žito, toda koliko ljudi je bilo doma brezposelnih in so morali prosjačiti za bedno skorjico kruha. Potikati so se morali od hiše do hiše in prosjačiti za skorjico črnega kmečkega kruha, za krompir v oblicah, za črne kuglice in koruzni močnik. Stara, predvojna Jugoslavija je res kovala in izdala zlat denar, zlati dinar, toda za koga. Izdala ga je samo zato, da so si zlato lahko nagrabili tisti, ki so že itak imeli vsega dovolj. Reveži, brezposelni delavci pa tudi srednji sloj pa tega zlatega denarja niti videli niso, kaj šele, da bi imeli kakšno korist od njega. Spominjam se, da je en sam tak zlat dinar prinesel od hiše do hiše pokazat nekdanji Tonij, gostilničar in upravnik pošte v Kotljah. Bil sem torej eden tistih srečnikov ali nesrečnikov, ki sem zlat jugoslovanski dinar vsaj videl na lastne oči in ga tudi potipal. Tisoči Jugoslovancev pa niti tega niso mogli storiti. Toda, da je bila ironija še večja in so nekateri že itak bogati lahko še bolj obogateli, je predvojna Jugoslavija morala pri svetovnih kapitalistih, najti in najeti kredit, oziroma vzeti zlato na »puf«, saj ga sama doma ni imela.

Ko danes vsak dan ponovno poslušamo zaskrbljujoča poročila o širjenju svetovne krize, o rasti in širjenju brezposelnosti tudi pri nas, se nekako nelagodno in s strahom spominjam tistih žalostnih časov predvojne Jugoslavije, ko je bilo na eni strani vsega dovolj in preveč, na drugi pa niti najpotrebnejšega, se me nehote polasča skrb, ker vem, da so bile ravno takšne razmere, ki so vladale tedaj, ko so bili tisoči in tisoči brez dela, na beraški palici, pomenile in oznanjale že davno pred tistim usodnim 6. aprilom 1941. spremembe in konec predvojne Jugoslavije. Sicer pa ni bilo tedaj le pri nas tako. Tudi Hitlerja in Mussolinija, nacizem in fašizem sta naplavila na površje brezposelnost in siromaštvo najširših delovnih množic, posledice pa so bile, kot vemo, strahotne za ves svet.

Zato iz srca želimo in upamo, da bo prva skrb vseh odgovornih pri nas v Jugoslaviji, naj bo njih prva naloga prav sedaj v teh težkih časih, ko se ponovno širi brezposel-

nost, pomanjkanje dela in siromašenje delovnih ljudi, da to zaustavijo. Zaustaviti se mora širjenje brezposelnosti in s tem padanje življenjske ravni ljudem, ki si s poštenim delom, pošteno želijo zaslužiti svoj

vsakdanji kruh in skromno streho nad glavo. Če tega ne bomo zares naredili, nas lahko prav gotovo doletijo veliko hujše in večje težave, kakor pa so te, s katerimi se otepamo sedaj.

Franc Zabel

Zlati jubilej

Lani novembra sta praznovala visok življenjski jubilej — petdeseto obletnico zakonskega življenja — Gregor in Julijana Knez, po domače Kotnika iz Brdinj.

Gregor se je rodil 7. marca 1909 v Zgoranjem Razborju pri Spodnjem Kotniku. V družini je bilo osem otrok. Oče mu je zgodaj umrl, Gregor je štel takrat šele šestnajst let. Brat Jože je prevzel domačo kmetijo, ki leži v strmini in je bilo delo tudi zaradi tega težko. Gregor je pridno delal doma, prav tako pa je pomagal pri delu okoliškim kmetom, da si je prislužil za obleko in obutev.

Stric, ki je živel na malem posestvu na Brdinjah, mu je v oporoki zapustil polovico tega posestva, drugo polovico pa rejenki Julijani. In tako sta se po čudni igri življenja znašla skupaj lastnika kmetije, oba mlada in vseh drug drugemu. Da bosta skupaj v dobrem in hudem zvesta drug drugemu, sta si obljubila 19. novembra 1934 v hotuljski cerkvi. Poroka je bila skromna, ni bilo gostije in godcev, bilo je le nekaj svatov, zato pa sreča mladoporočencev zelo velika.

Julijana se je rodila 31. januarja 1913 v Šmartnem pri Slovenj Gradcu revnemu bajtarju Kresniku. Pozneje so starši kupili Logarjevo bajto pod starotrško planino. Družina se je povečala na osem otrok. Življenje je bilo težko in otroci vedno lačni, tako je morala Julka za varuško, ko je imela šele osem let. Po treh letih se je

vrnila domov, toda, ker je bil oče bolan, je morala spet v službo k drugim kmetom. Potem pa jo je vzel za rejenko kmet Gregor Knez, po domače se je hiši reklo pri Kotniku. Tako je preživela mladost ob strogi vzgoji rejnikov, ti so ji tudi želeli, da se dobro omoži. Dobila je skrbnega moža, v srečnem zakonu se jima je rodil sin Gregor. V tihi, skromni sreči je potekalo njuno družinsko življenje pri Kotniku na sončnih Brdinjah.

Skalila ga je druga svetovna vojna. Takoj ko so prišli prvi aktivisti OF v naše kraje, sta začela sodelovati z narodnoosvobodilnim gibanjem. Pri njima so se zbirali fantje, ki so nekaj časa stanovali v hiši in leta 1944 vsi odšli v partizane, kjer so trije dali življenje za svobodo.

Tudi Gregor je bil hraber partizan — pomočnik mitraljezca, dokler ni resno zbolel in bil z odpustnico odposlan domov na zdravljenje.

Veliko strahu sta prestala z ženo, preden je prišla težko pričakovana svoboda.

Potem je življenje teklo dalje v ljubezni in spoštovanju, zemlja zahteva mnogo žuljev in teh se Kotnikova nikoli nista bala. Svojim sosedom sta draga prijatelja, vedno si priskočijo na pomoč, če se kdo znajde v stiski.

Zlata poroka je bila zelo slovesna, saj so se je udeležili vsi sorodniki in številni sosedje.

Zlata poroka Gregorja in Julijane Knez

Jožetu Stoparju ob osemdesetletnici

Srečala sem ga — sivolasega moža s palico v roki in klobukom na glavi, ko je še dokaj mladostno spešil po gozdni stezi navkreber. »Kdo si?« sem ga vprašala.

Rojen pred mnogimi leti, a mlad po videzu, mi je začel pripovedovati:

»Veš, deklica, visoko med hribi in gorami mi je pred osemdesetimi leti stekla zibelka kot sinu številne družine. Moje bose noge so v otroških letih brusile kamne in rosa je hladila rane, ki so jih kamni in trnje zarezali vanje. Pa sem se večkrat smejal kot jokal.

Močnejše bolečine je zarezalo vame spoznanje, da moram v svet — tako mlad še, pa že moram zapustiti svoje domače in svoj dom. Pa sem premagal žalost in priklical v srce nasmeh.

Spet me je kamenje bodlo v noge in veter, dež ter sneg so mi bičali obraz, ko sem si služil kruh na cesti. A glej: v meni je sijalo sonce!

Potem pa je prišla vojna. Spet sem moral skozi mnoge preizkušnje in tudi v rudniku, kjer sem delal tisti čas, mi ni bilo z rožicami postlano. Pa sem si rekel: »Minilo bo. Vse mine.« In ni me strlo.

Tako so minevali letni časi mojega življenja in nastopila je jesen. In glej! Jesen je bogato obrodila. Nič več me ne bičajo dež, sneg, veter; povsem mirno uživam ta prelepi čas in se zadovoljno oziram v preteklost. Moje življenje je bilo tako bogato, da bi bil nehvaležen, če bi se pritoževal nad usodo. Sadovi, ki jih žanjem, so mi poplačali ves trud.«

In srečen nasmeh je ožaril to lepo lice — lice človeka, ki sedi zdaj tu med nami in ki mu iz srca kličemo: »Ostani še dolgo med nami!«

Moj dedek

Srečala sem ga:

S palico v roki je počasi stopal po gozdni poti in na njegovem obrazu je ležal smehljaj

— moj dedek.

Predsednik občinske skupščine Maks Večko je na matičnem uradu orisal njuno življenjsko pot in jima zaželel še veliko let skupnega življenja in zdravja. To jima želimo vsi znanci in prijatelji.

V Kotljah pa je sprejel zlatoporočenca predsednik krajevne skupnosti Karel Polanc.

Po stari šegi pa so postregli z domačim kruhom, soljo in jabolki kakor tudi z domačim žganjem.

Slišala sem ga:

Pogovarjal se je s čebelami. Vabil jih je — vse premle — v svoje roke, da bi jih ogrel — moj dedek.

Čutila sem ga:

Njegovo ljubezen sem čutila globoko v srcu, ko me je rahlo pobožal po laseh — moj dedek.

Videla sem ga:

Zatopljen v branje je sedel za mizo in ni se menil za svet okrog sebe. Knjiga ga je bila prevzela, da ni odvrnil oči od nje — moj dedek.

Spoznala sem ga:

Spoznala med veliko množico ljudi, ki je bila razlita po trgu, saj ni nihče tako lep, kot je on

— moj dedek.

Gledam ga:

Njegovo lice, oči, gube, ki jih je zarisal čas. In želim: »Taka bi hotela postati tudi jaz!«

Maks Viternik

Osemdeset let Maksa Viternika

»STORIL SEM VSE,
KAR MI JE VELELO ŽIVLJENJE«

Maks je bil rojen 27. aprila 1905 na Strazišču. Bil je sin kmeta Florjana in Antonije (Kresnik), po domače Prosenca. Številna družina je bila daleč naokrog poznana kot izjemno muzikalična. Mali Maks je začel svojo življenjsko pot v zelo težkih razmerah. Doštudiral je brez vsakršne denarne pomoči. Po končanem študiju se je vključil v kulturno društvo SVOBODA GUŠTANJ (1922) in kasneje je delal kot tajnik v Železarni Ravne.

Poročil se je z domačinko Justino, hčerko valjarskega mojstra Aleša Dervodela. Leta 1928 je ustanovil prvi tamburaški klub — CANKAR-GUŠTANJ (17. 7. 1928), zatem pa še tri zборе. Imel je dve ljubezni. Prva je bila tovarna, sam ji pravi fabrika, ki ji je ostal zvest 49 let. Živel je za delo, njen razvoj vsa leta do upokojitve. Bil je del fabriške tovarišije, sodelavec vrste generacij, ki so ustvarjale tovarno in z njo rasle. Verjel je v njeno neustavljivo moč. Skoraj neverjetno, kako močno je čutil v sebi ta utrip delavske poti. In ko je jemal slovo, to niti ni bilo tisto pravo slovo. Da, segli so si v roko, vendar v mnogočem je še vedno bil potreben svoji tovarni. Laže mu je bilo zato.

A ostala je še druga njegova strast: ravenska kultura, godba, še danes je njihov častni predsednik. Vedno je veliko čutil do pihalnega orkestra, rad je pomagal in ustregel, če je bilo le mogoče. Ko je ob neki priložnosti, ko so ga obiskali njegovi muzikanti, odgovarjal na njihova vprašanja, je dejal: »Vredno je živeti. To moje

življenje je bilo polno in bogato, ker sem do vsega, kar sem se lotil, imel pošten in iskren odnos. In kultura je bila zame delo in delo kultura. Mislim, da mi je to povsem uspelo. In ta kultura je bila zame lepota, zaradi katere je bilo življenje v mnogih svojih preizkušnjah lepše, mirnejše, polnejše, bogatejše in je resnica, zaradi katere je imelo življenje neko posebno vrednost in zaradi katere sem tudi danes srečen in zadovoljen, čeravno mi zdravje onemogoča še sodelovati tam, kjer bi želel.«

Ob visokem jubileju mu vsi iz srca želimo še zadovoljna in zdravja polna leta v krogu domačih.

Maks Viternik bo dopolnil 80 let življenja. Še vedno je čil in poln življenjske energije, ki mu je bila lastna tudi ves čas njegovega aktivnega dela. Kot da se ni nikdar utrudil ali omagal, bi lahko rekli o Viterniku, čeravno je bilo to življenje tudi polno preizkušenj, tveganj, težkih trenutkov, pa tudi polno lepega, plemenitega, za kar je bilo vredno živeti, iskati višje človeške smisle in se z delom potrjevati.

MISLI

Nevarno je biti iskren, če nisi neunen.
Oscar Wilde

Človek, ki ni več otrok, ne more več občutiti nobenega zadovoljstva v življenju.
Chaplin

Kdor je z ničem zadovoljen, ima vse, kar potrebuje.
Boileau

Rok Gorenšek

Podpečka Roza

Nocoj je en fajn večer,
jutri bo zavber den...

...poje slovenska ljudska pesem. In letos, 2. februarja, je bil pri Dularju zares tak lep večer. Večer, kakršnega ne doživi vsak človek v svojem življenju, da bi lahko tako kakor naša Rozalija Kotnik, rojena Petrič, »Podpečka Roza« po domače, obhajala in proslavila sedemdesetletnico svojega življenja. Zdrava, čila in dobre volje je v krogu svojih sester, sina, hčerk, snahe, zetov, vnukov in pravnuka ter drugih sorodnikov in prijateljev, stopila v osmo desetletje svojega življenja in si spoštovana in priljubljena med Hotuljci in drugimi, ki jo poznajo, naložila osmi križ na svoja še krepka in čila ramena.

Sedemdeset let, kolikor jih je Podpečka Roza preživela do sedaj, je tako polno in bogato spominov, da se jih izplača popisati. Rodila se je na Svečnico 1914. leta pri Podpečniku, kmetu v Podgori. Tam je preživela svoja stroška leta, od tam je hodila v osnovno šolo v Kotlje. Ko sem jo jaz spoznal, je bila že živahno dekle. Odrezava, rdečih lic in živih oči, s katerimi je znala tako pogledati, da mi je postalo sitno, kadar sva se kje srečala, in me je ogovorila ter smeje pogledala. Tedaj sem bil še pač čudno sramežljiv.

Prekipevala in žarela je od zdravja, zato so smeh, petje, ples in igre bile zanjo največje veselje. Prav zato Podpečke Roze ni smelo manjkati pri nobeni igri, ki so jo igrali v Kotljah. Ni je smelo manjkati tudi na steljerajah, ovsetih in veselicah. Prva igra, v kateri je nastopila na odru, se je imenovala »Zgaga in zgagice«. Sledila ji je igra »Kralj in kraljična« in tako je šlo naprej vse do leta 1938. Do velikega kmečkega tabora v Kotljah, ko je kot »družica« dodala krono svoji igralski dejavnosti v igri »Hotuljska kmečka ovset«, ki jo je spisal brat Prežihovega Vrance, rajni Prežihov Anzi. Igrali so jo na prostem pri Štalekarju. Gledalo jo je nad 5000 ljudi, ki so takrat prišli v Kotlje na kmečki tabor. Seveda je bila Roza družica potem še na mnogih pravih ovsetih in svatbah.

Tako kot Podpečka Roza je znala plesati le malokatera ženska v Kotljah. Prav dobro še pomnim, kako je nekoč vsa hotuljska fara dolgo govorila o tem, kako sta za »stavo« z rajnim Hrvatom plesala in rajala več kot uro in pol, obuta v cikle in zmagala. Godba je tedaj pravgotovo igrala »hotuljsko polko«, saj jima je lahko samo ta dala pravi zagon in jima pognala kri po žilah, da sta vzdržala.

Roza je odraščala, z njo vred pa delo in skrb za zaslužek. Težkega dela je bila vajena že iz rane mladosti, zato ji delati ni bilo težko. Tri zime je hodila pomagat na Rimski vrelec k Marchiottiju. Kuhala in pospravljala je pri pisatelju Ksaverju Mešku, župniku na Selah. Tam je bilo posebno veliko dela ob večjih cerkvenih praznikih, ko je na Sele prihajalo mnogo romarjev k sv. Roku. Z Raven, tedanjega

Guštanja, je nosila pošto k Toniju v Kotlje, kjer je bila tedaj samostojna hotuljska pošta. V tistih bornih časih so Kotlje premogle samostojno pošto, danes, ko pa so tako zrasle, da jih ni prepoznati, pa pošta ne premore niti poštene dostave na dom, kaj šele samostojne pošte.

Leta so minevale, v Rozinem življenju se je pojavil nov mejnik! Poroka! 16. maja leta 1938 je vzela za moža Selanca, Mihaela Kotnika. Postala sta srečen mlad par. Vroče sta se ljubila in se zares rada imela. Žal je bila njuna zakonska sreča le kratkotrajna. Komaj 14 let je trajala. Toda tudi v teh 14 letih ljubezni in sreče ni šlo vse gladko. Bilo je vse polno truda in težav, strahu in odrekovanja. Že kar po poroki so se začele za moža orožne vaje. Te so trajale vse do okupacije stare Ju-

Rozalija Kotnik

goslavije, pa tudi še po njej v novi Jugoslaviji še nekaj let, saj nobene niso minile brez njenega moža. Okupacija. Prišli so Nemci. Začel se je narodnoosvobodilni boj. Partizani. Sodelovanje in pomoč tistim v lesu. Strah in negotovost, pomanjkanje. Končno je prišla svoboda. Pričela se je obnova. Tudi Roza in Miha sta zavihala rokave in leta 1946 zgradila novo hišo. Že naslednje, 1947. leto pa še nov hlev. Sreča zanju je bila, da je znal Miha toliko reči sam narediti, drugače bi bilo v tistih časih še huje in bi se bilo jima še težje godilo. Vmes pa so prihajali in se rojevali otroci. Roza je rodila sedem otrok. Šest jih živi in so srečni ob prazniku svoje matere. Zla usoda pa Podpečki Rozi ni prizanašala s svojimi krutimi udarci. Junija 1948 ji je vzela sina Cirila. Ubila ga je med vojno odvržena granata, ki je eksplodirala ob dotiku. To je bil zanjo prvi, strašni udarec. Ko pa je življenje pravzaprav že steklo in se je že obrnilo na bolje, jo je leta 1952 zadel drugi, najhujši udarec. Tragič-

na smrt njenega moža, očeta njenih otrok. Tedaj se je Rozi zazdelo, da se podira nebo in se ji ruši na glavo. Majala so se ji tla pod nogami, tako strašen je bil ta udarec zanjo. Vsi, ki smo jo poznali, smo tedaj sočustvovali z njo in se vpraševali: Joj! le kako bo šlo naprej?! Kako bo Podpečka Roza to preživela, zmogla in prestala. Saj se je kar čez noč vse zvalilo nanjo. Šest otrok, sirot brez očeta, malih in nemočnih, je bilo treba prehraniti, obleči, pošiljati v šolo, jih vzgajati. Zraven tega pa skrb za hišo, hlev in živino, skrb za zemljo, da bo obdelana in bo rodila. Življenje pa je močnejše od smrti, trdna volja dela čudeže, stori, da tisto, kar se človeku zdi nemogoče, zmore, zato je tudi Roza zmogla in znala storiti in narediti to, kar je bilo tedaj potrebno. Obrnila se je k svojim otrokom z vso skrbjo in ljubeznijo, kakršno premore zares le prava, ljubeča mati. Poskrbela je zanje. Niso bili lačni, ne umazani, tudi oblečeni so bili. Tudi v šolo so hodili. Vse od prvega do zadnjega je izšolala, jih spravila do poklica, do kruha. Le malokateri moški bi to zmogel. Kdo bi bil hodil napravljat drva in steljo visoko gor na Kozarinovo in Črni vrh pod Goro. Od tam pa vse to spravljati in vlačiti dol k Podpečki bajti. Ona, Roza, je tudi to zmogla. Gospodarila je. Delala, hodila na dnino k okoliškim kmetom, da je prišla do denarja. Ohranila je dom, obdelovala zemljo, redila živino. Otrokom pa je nudila topel dom, vzgojo in svojo toplo, materinsko ljubezen. Toda, za kakšno ceno!? Za ceno nesebične požrtvovalnosti in samoodpovedi. Odpovedala se je osebni sreči v življenju. Zato je zavračala snubce, ki so prihajali in bi jo bili radi imeli. Ni se več poročila. Ljubezen do otrok je zanjo pomenila več kot vse drugo. In to svojo toplo, materinsko ljubezen poklanja Podpečka Roza svojim otrokom in vnukom, ter jo bo tudi svojim pravnukom, danes in jutri in še naprej, vse do konca svojega življenja.

Naj končam s stihom Simona Gregorčiča:

Ne, ni vam treba slike,
sami ste slika svoja,
slika ste trpljenja, ljubezni
in življenja boja...

Zlatko Škrubej

Spoznanje

Če hočeš spoznati čar lepih dni,
moraš poznati temne noči,
v gosti plašč teme zajete,
od vseh nesrečnih preplete.

Tedaj boš spoznal, da grešiš,
v prepričanju tem, da živiš,
le ko se zarja razvije,
sonce ko zemljo prekrije.

Toda še bitja žive,
lakoto, žejo trpe,
ujim je dan temen kot noč,
sklenjen v peklenski obroč.

Marjan Merkač

35 let Koroškega filatelističnega društva

Letos teče 35. leto obstoja Koroškega filatelističnega društva. Ustanovljeno je bilo leta 1949, s sedežem na Ravnah. Vendar sega aktivnost filatelista že v prve povojne mesece.

Po nekaj zapletih glede registracije društva je bil 9. avgusta ustanovni občni zbor v gostilni Cvitanič. Zbranih je bilo 42 filatelista iz Mežiške doline. V filatelistično zvezo Slovenije je bilo društvo vpisano kot podružnica št. 4. Prvi izvoljeni odborniki so bili: Dr. Boštjan Erat, Marijan Juvanc, Ivan Ozvald, Engelbert Gostenčnik, Drago Kveder, Lizika Hanuš, Nada Bricman, Vlado Klinar, Rudi Simon, Jožef Hergot, Marija Kotnik, Rudolf Jernej, Nikola Jordanič, Ciril Vončina in Jožko Kermek.

Število članov se je v naslednjem letu že podvojilo. V društvo so se včlanjali filatelisti iz vse Mežiške doline in Dravograda, Vuzenice, Slovenj Gradca in z Mute. Množičnost pristopa se kaže v navdušenju za to novost in dejstvo, da so kompletne znamke dobili le organizirani člani v društvih.

Člani iz Slovenj Gradca so se v naslednjem letu osamosvojili. Ustanovili so svoje društvo. Tudi člani s Prevalj so s tovariši iz Mežice leta 1953 ustanovili podružnico. Nekaj let je delovalo tudi samostojno društvo v Črni. Ta društva danes ne delujejo več aktivno. Vzrok za ustanavljanje več društev je bil predvsem v tem, da so znamke delili po ključu vsakemu društvu nekaj. Tako je bil v društvu desetletje in več problem zagotoviti vsem članom vsaj eno serijo novih izdaj. Tudi prostore, kjer so

se filatelisti zbirali, so morali večkrat menjavati. Šele zadnjih nekaj let ima društvo v najem stalen prostor na Javorniku.

V društvu nas ne družijo samo zbiranje znamk. Že več let sodelujemo na vseh večjih razstavah v Sloveniji. Posebna dejavnost društva so spominske izdaje priložnostnih pisem in dopisnic. Te izdaje posvečamo pomembnim zgodovinskim, političnim, gospodarskim, kulturnim, športnim in drugim jubilejem, prireditvam in uspehom v državi. Ob takšnih priložnostih priskrbimo tudi priložnostni žig. Tak žig se uporablja na pošti samo za to priložnost. Naj naštejemo, kje vse so filatelisti sodelovali s temi akcijami.

Že pred ustanovitvijo društva so filatelisti priskrbeli v počastitev koroškega festivala 14. 10. 1945. Prvi priložnostni žig. Za žigosanje so uporabili rdeče črnilo. Naslednje leto, v času drugega festivala na Ravnah, je bil izdelan nov žig. Oba žiga spadata med prve povojne priložnostne žige v Sloveniji. Ob obeh festivalih sta bili izdelani tudi posebni nalepki.

V letu 1950 je potekal na Ravnah peti koroški festival. Priložnostni žig so uporabili zadnji dan festivala. Svojo zbirko na temo Koroški plebiscit je razstavil prof. Maks Dolinšek. Razstavljena je bila med dokumenti iz narodnoosvobodilnega boja.

Leta 1952 se je Guštanj preimenoval v Ravne. Preimenovanje so filatelisti obeležili s priložnostnim žigom. Podoben žig je bil uporabljen za odpiranje nove pošte in at centrale.

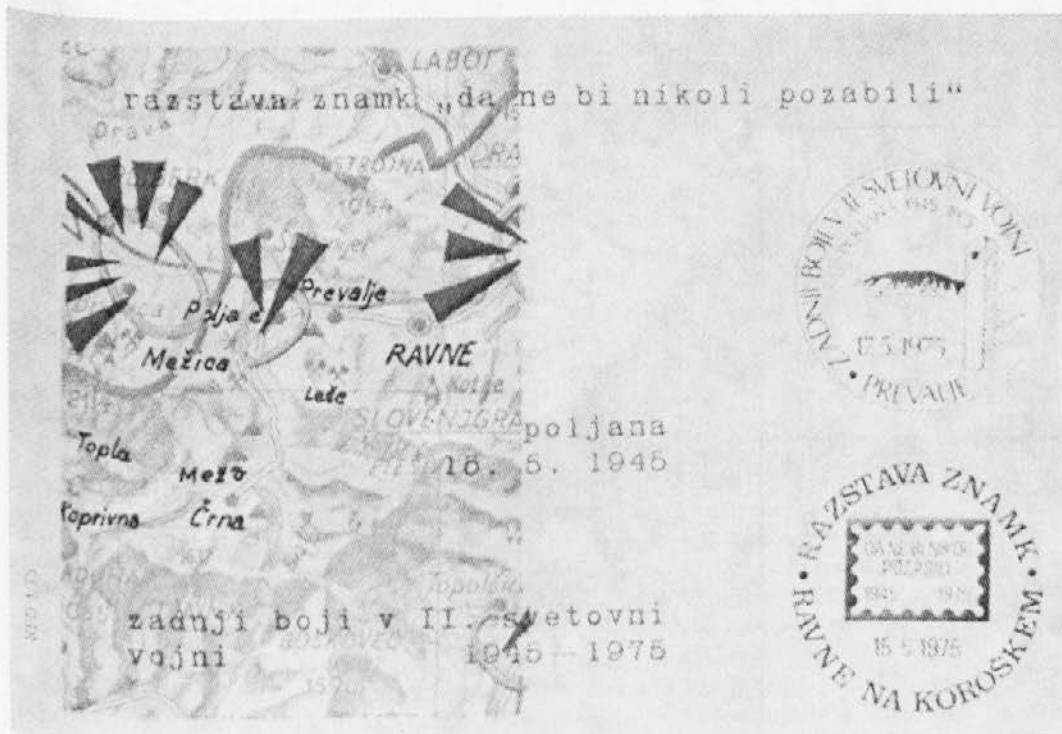

Nalepki, izdani ob času Koroških festivalov

Društvo aktivno deluje predvsem zadnjih deset let. Leta 1975 je odbor z mnogo truda prvič organiziral večjo filatelistično razstavo na Ravnah. V času prireditve na Poljani je društvo organiziralo razstavo »Da ne bi nikoli pozabili«. Razstavljali so člani drugih slovenskih društev. V času teh prireditvev sta bila v uporabi dva priložnostna žiga, prvi v počastitev Poljane in drugi ob otvoritvi razstave. Prvič je bil izdelan tudi priložnostni ovitek. Na ovitku je bil zemljevid Koroške z vrisanim potekom zadnjih bojev 1945.

Leta 1978 je bil ob srečanju borcev Slovenskih železarn v Šentanelu izdan tretji spominski ovitek, ki so ga dobili vsi udeleženci srečanja. Leta 1979 je društvo izdalo tri priložnostne ovitke in žige. Prvi ovitek je bil izdan ob odhodu Titove štafete z Raven. Na prireditvenem prostoru je delovala tudi pomožna pošta, ki je uporabljala priložnostni žig »Koroška Titu«. V okviru Vorančeve stavnosti je bil izdan ovitek ob otvoritvi Vorančeve bajte in še ovitek ob VII. sklicu kulturnih delavcev OF slovenskega naroda.

Leta 1980 smo pripravili prvo samostojno društveno razstavo v likovnem salonu na Ravnah. Nekaj takrat prvič razstav-

Priložnostna pisma in žiga v počastitev 30-letnice osvoboditve

Priložnostni žigi

ljenih zbirk je zasedlo kasneje nekaj odličnih mest na drugih razstavah po domovini.

Še istega leta smo pripravili drugo razstavo že na svojih panojih v društvenem domu na Prevaljah. Razstava je bila odprta ob 35-letnici lovske družine Jamnica na tematiko zaščita narave, lova in lovnih živali.

Ob 25-letnici Prežihove bralne značke smo izdali sedmi priložnostni ovitek in še dva priložnostna ovitka ob obletnici Suhodolčanove in Prušnikove bralne značke. Na osnovnih šolah smo prirejali manjše razstave z deli zbirk z namenom, da prikazemo način urejanja in možnosti zbiranja takega gradiva.

S svojimi zbirkami smo leta 1981 sodelovali na turističnem tednu v Črni. Praznovanju 60-letnice priključitve Libelič k matični domovini, smo se pridružili z manjšo razstavo. Izdali smo pismo s sliko Libelič iz časa plebiscita in priskrbeli priložnostni žig na pošto v Libeliče.

Ob Prežihovi 90-letnici rojstva smo izdali leta 1983 priložnostno ovojnico in dopisnico. Priskrbeli smo priložnostni žig za pošto Ravne.

Ob 40-letnici prihoda 14. divizije na Koroško, smo izdelali priložnostno ovojnico in priskrbeli žig.

Do danes je društvo izdalo 13 priložnostnih ovojnic in poskrbelo za dovoljenja in izdelavo 17 priložnostnih žigov.

Na mnogih razstavah v Sloveniji in Jugoslaviji so zbirke naših članov vedno prejemale visoka priznanja. Oglede teh zbirk bo mogoč maja 1985, ko bo društvo pripravilo razstavo v počastitev 40-letnice osvojitve.

Pohvalimo pa se lahko tudi z rednim obveščanjem v Informativnem fužinarju. Prav tako imamo vzorno urejeno prodajo in menjavo na naših sestankih. Žal so to le skromne udarniške akcije. Za večjo dejavnost, kot je organizirano usmerjanje mladine, zbiranje gradiva o zgodovini Koroških pošt, organiziranje razstav, pa nam manjka denarja. Vsa leta leži dejavnost le na upravnem odboru, zato naj omenim dva njegova dolgoletna člana, Liziko Hanuš in Petra Mihelača. Iskrene čestitke ob jubileju tudi vsem članom in mladincem za opravljeno delo.

Milan Vošank

Redovci

Zgodaj, še zelo mlad, sem se navadil rokovati s koso. Moje prve pokošene trave — moji prvi redovci — so bile precej bolj raztresene in nikakor še ne urejene v ravne črte, kakor se pravemu izvežbanemu koscu spodobi, toda sčasoma mi je kosa le začela pravilno teči. Z bratom sva imela v očetu trdega, vztrajnega in dobrega učitelja za vsa kmečka dela. In biti dober kosec sploh ni enostavno, je že kar svojevrstna spretnost in umetnost! In ko sva z bratom začela stopati vstrec s kosci, za začetek še bolj zadaj, na koncu vrste, so se časi postopoma, pa vendarle hitro začeli spreminjati; stare načine košnje in spravila sena ter otave je začela nadomeščati mehanizacija. Čeprav je še vedno treba krepko poprijeti tudi ratišče kose, ročaj vil in grabelj, nekdanji načini dela vse bolj postajajo preteklost s prijetnimi spomini. Imel sem srečo, da sem še živel s kosci; s tem opravičilo, ki je resda trdo, zahtevno delo, ki pa obenem vsebuje veliko lepega in vedrega. Družbe koscev so že znale poskrbeti za razpoloženje.

Nekdaj smo na našem gruntu kosili povsod, kjer je bilo moč pridelati krmo. Pokosili smo vse grabne in globače, najstrmejšje predele in gozdnate jase. Tudi na mokrih in zamočvirjenih tleh, kjer je bila košenina ostra in kislja, bolj za steljo kakor za krmo, in da je bila uporabna, jo je bilo treba mešati med boljšo, sladko seno ali otavo. Mnoge te odročne in nekoristne senožeti danes prerašča grmovje. Največ in najboljše krmo so dajali — in seveda še — travniki, imenovali ledine; za leto ali več namenoma opuščene njive.

Spominjam se mnogih košenj. Tistih — po starem! Vsak travnik mi posebej oživi v zavesti. Rekli so: Danes bomo pa kosili spodaj nad Hartmanom. Ali pa: Danes gremo »dovta h lesu«. In: Najprej pokosimo ledino »pod štavo«, potem pa še ono pri Hartmanovem štepihu. In še: Sedaj pa nam je ostal samo še »taveči« travnik in »pasovnek« pod Mehom. Seveda se še danes, ko odhajamo na ta ali oni travnik, pogovarjamo podobno. Pokošeno smo sušili vse zunaj, na prostem, na travnikih, le deteljo in boljšo ledinsko travo smo čisto zlagali na kozolce, da se je krma bolje posušila in tudi pridobila na kakovosti. Danes, tudi zaradi mehanizacije, kozolce opuščamo.

Košnja, ki jo bom sedaj opisal in ki jo imam najbolj živo v spominu, je še tista, kot rečeno — po starem. Dogajalo se je spodaj nad Hartmanom. Na travniku tam na levi, pri lesu, kjer je bolj strmo. Kakih osemnajst, morda še več let bo že tega.

Zbralo se je več kot deset dedov, močnih, vajenih košnje, ki so dolga leta stalno zahajali pomagat na naš grunt. Krivogradov Peter, Gradišnikov Franc, Janez s Stajerske, Vinko, Roman... se še spomnim nekaj imen — ostali naj mi ne zamerijo — obrazi pa so mi vsi še živo v zavesti.

Košnja se je začela sredi popoldneva, ko so dedi že naredili šiht, ko je bilo že malo hladneje in še vedno dovolj časa, da je travnik »padel« (često smo s košnjo pričeli zgodaj zjutraj). Začeli so na vrhu sredi travnika. Vodilni — tisti, ki je to sam hotel biti, ali so ga izbrali sokosci kot zelo dobrega, morebiti tudi najboljšega kosca,

Pri kmetu Haderlapu v Koprivni

takšnega, ki zna voditi — je zarezal, potem ko so se odteščali z moštom ali osvetili s šnopsom, drugi je sledil nekaj metrov za njim in tako so se razporedili v dolgo poševno vrsto desno od prvega. Veselje jih je bilo gledati. Za njimi so ostajali ravni redovci. Pravijo: kakršen kosec, takšen redovec! Po kakšnih desetih metrih se je prvi ustavil, potegnil iz čepuna, to je izvotlenega kravjega roga ali pločevinastega tulca, obešenega zadaj na pasu, v katerem je imel esih ali vodo, brusilni kamen — kosci rečejo kar kamen — s travo obrisal koso in začel brusiti. Ostali so sledili njegovemu zgledu in po travniku je kakor ubrana pesem odmevalo to brušenje. Takšni postanki so bili obenem tudi priložnost, da so si kosci izravnali hrbte, pogledali, kako jim gre delo in kakšno rekli. Seveda so morali imeti kose že pred začetkom košnje dobro pripravljene. Poleg tega, da so morale biti ustrezno pritrjene na leseno držalo, kosišče s posebno jekleno objemalko, kosirjem, so morale biti ostre. Sklepane. Nekateri kosci so imeli svoje kose in so jih vedno nosili s sabo, drugi so jih puščali pri nas ali kosili z našimi. Tisto dopoldne ali dan pred košnjo je imel naš oče vedno veliko dela s klepanjem. Klep, leseno sedalo z jeklenim nastavkom, čez katerega se nato ročno premika rezilo kose in se obenem udarja s posebnim klepnim kladivom, je zanesel nekam v senco, kjer je v miru obdelal vsako koso posebej. Klepanje kose je specialno delo, moraš ga biti vajen, moraš imeti pravi udarec. Klepanje moraš »imeti v roki«. Z napačnim udarjanjem lahko koso kvečjemu pokvariš, jo narediš neostro ali, kot rečemo, ji narediš »nit«. Ob košnji morajo biti klepe vedno na travniku, da si kosec, ki mu ne reže več, koso ponovno skleplje.

Ko so kosci v ubranem ritmu zamahovali, kjer moraš biti dovolj uren, da ne pride do medsebojnega oviranja, prikosili do konca travnika, so počakali, da so vsi odkosili svoj redovec, nakar je prvi zopet zarezal in sedaj so kosili v istem vrstnem redu nazaj navzgor. Sedaj so bili že utrujeni in razgreti in prenekateri je zavriškal. Dobra volja se je razvnela. Marsikomu je bila takale košnja prava strast, prelepo družabno doživetje v naravi.

Nazadnje so prikosili nazaj do vrha travnika, kjer sta jih čakala polna grča in pletenka mošta. Ti sta bili do konca košnje vedno polni. Le kdo bi šel pomagat tistemu pavru, ki ne bi obilo in dobro postregel? Kosci pravzaprav niso zahtevali plačila. Nekateri, »sabekarji«, so na ta način odslužili zemljo, ki so jo imeli v najemu, drugi, in ti so bili ponavadi v večini, so prihajali h košnji in ostalim kmečkim delom zgolj iz veselja ter zaradi prave kmečke jedi in pijače.

Medtem ko so kosci kosili navzdol in navzgor po travniku, sva z bratom — obenem sva imela na skrbi še prinašanje mošta — z lesenimi vilami trosila redovce. Raztrositi jih je bilo treba enakomerno. Če je bila trava mehka in kratka, je bilo trošenje lahko, če pa je bila dolga, težka ali celo mokra, pa ni veljalo več lahkotno mahanje z vilami sem ter tja, ampak je bilo potrebno težaško in dolgotrajno razmetavanje. Tokrat, na tem travniku, je šlo zlahka.

Dan se je že krepko prevesil v popoldne, pokošenega je bila že dobro polovica travnika, ko je mama prinesla v košari malico. Kar na robu travnika je razprostrela krušnico in nanjo položila domači kruh, povojene klobase in meso, skutni sir, nekaj zelenjave in pijačo in nas poklicala. Kosci, sprva, kakor da je niso slišali, nato pa so vsi hitro položili kose v travo in posedli okrog košare. Saj je prenekateri že kar težko dočakal ta dogodek, ki je obenem pomenil še krepak oddih. Ob malici se je razvnel glasen pogovor, ko je padla marsikatera pikra, vesela pa tudi resna.

Sonce se je približalo zahodnim obzorjem, ko se je delo nadaljevalo. Kosci so spet neutrudno zamahovali, spet se je zaslišal prešeren vrisk. Ob prvem mraku je bila vsa trava pokošena in večinoma raztrošena. Toda nobenemu od koscev se še ni mudilo domov v dolino. Oče je vse povabil na večerjo v hišo. Ob golažu, potici, moštu in šnopsu je bilo za veliko mizo v kuhinji še dolgo glasno, dokler le niso začeli odhajati. Zjutraj je bilo treba na šiht. Oče in mama sta se na pragu vsakemu posebej zahvalila in povabila na nova dela.

S pokošenim je bilo zatem še precej dela. Naslednje jutro smo travo pustili ležati, popoldne pa smo vsi odšli dol, da jo zgrabimo. Pokošeno smo izpod dreves in grabnov z vilami znosili na travnik in strosili, kjer je bilo še kaj prostora. Ves popoldan smo trdo garali, da smo pokošeno uredili in pripravili za sušenje. Ker je trave na debelo, je modroval oče, bomo, če bo vreme držalo, spravljali čez dva dni.

V najhujši opoldanski vročini smo dan kasneje vso travo obrnili. Dobro se je sušila. Ročno obračanje terja vso pozornost. Enakomerno razporejeno seno smo z vilami, kot se reče, brcali, da se je obrnilo in raztrosilo, večje kupe pa je bilo treba raztrositi še posebej. Na čelu naše vrste obračalcev je bil vedno oče. Obračal je počasi in previdno, vse seno skrbno pretresel in venomer pogledoval nazaj na ostale, če sledimo njegovemu zgledu. Če je opazil, da kakšen predel ni dobro obrnjen, se je vrnil tja in ponovno pretresel. Tako smo v vrsti hodili sem in tja po travniku, dokler ni bilo vse pokošeno obrnjeno. Imeli smo tokrat res srečo z lepim vremenom, kajti često se je znalo zgoditi, da je dobro obrnjeno ali celo že za basanje pripravljeno seno zmočila nenadna ploha ali nevihta. Tako manjše deževje ni naredilo posebne škode košenini, saj sta prvo sonce in veter takoj spet vse posušila, huje je bilo, če se je deževje vleklo več dni. Tedaj se je košenina »plehala«, izgubljala na hranljivosti in vitaminih in bila često le še za steljo. Medtem ko smo prve košnje, seno, še uspeli spraviti pravi čas na skedenj, so deževja pogosteje povzročala težave pri drugi košnji, otavi, in pri poznejenskih košnjah. Dnevi so v tem času že krajši, manj topli in jutra vlažnejša, rosna, zato smo še ne dovolj suho otavo često čez noč skupčali, da smo jo ohranili pred vlago, naslednji dan pa, če je bil sončen, smo te kupe ponovno raztrosili. Takšne kupi so nemalokrat znali zdržati tudi čez daljše deževje.

Sredi nedeljskega popoldneva smo pričeli z basanjem, potem, ko smo seno že prej še enkrat obrnili. Iz doline nam je prišlo v pomoč nekaj ljudi. Razveselili smo

se jih, kajti velikokrat smo bili na travnikih pri basanju sami in še kako je bilo treba poprijeti, tudi v noč, da je bilo vse seno ali otava na suhem na gumnu. Na travnik smo pripeljali oba lojtrska vozova. Vola smo privezali na senčno pod bližnje drevo in se lotili dela. Seno je bilo odlično posušeno, ravno prav, kot so ugotavljali starejši. Z vilami smo zbrcali in znosili seno v ravne vrste, nato pa iz tega naredili še manjše kupe za lažje basanje. Dobro smo se spotili, preden je bil ves travnik pripravljen in smo med vrste zapeljali prvi voz. Poravnali smo lojtre, žrd, debelo ranto za povez na koncu smo odložili in napolnili dno voza, nato pa je nanj splezala mama. Za tlačenje. Ali po domače: basala bo. Oče je nosil na voz kupe. Najprej na vogale, nato pa še na sredo. Vsak kup posebej je močno vrgel, že kar pritisnil na voz, da je mama laže »basala«. Morala je paziti še na lepo, pravilno obliko nabasane sena na vozu, ki smo ga najprej potiskali ročno, se je večala. Medtem so druge ženske grabile, ostali pa smo grabo nosili na voz in pomagali očetu.

Četrtno pokošenega smo pobasali, ko je bilo na vozu dovolj. Prinesli smo žrd in jo položili čez sredino sena na vozu po dolgem. Mama je na sprednjem koncu voza zatem žrd dvignila pokonci, da je oče nanjo navil verigo, nato jo je nagnila navzdol, da smo čeznjo vrgli vrv, ki je bila podobno kakor veriga speljana med obe lojtri, zategnili na horuk in zavezali s posebnim vozlom. Voz smo na koncu še ograbili, da se seno med vožnjo ne bi izgubljalo. Često, če je bila pot do doma dolga, z oddaljenih travnikov, ali seno drobnejše, smo za žrd položili še košate sveže drevne veje, kar je košenino bolj držalo skupaj.

Do večera smo nabasali še tri velike voze. Najhujša vročina je hitro minila in delo je postalo prijetnejše. Po drugem nabasanem vozu smo morali zapreči vole in zapeljati domov. Na strmejših predelih travnika in nagnjenih kolovozih smo spremljevalci voz z vilami podpirali, »držali«, da se ne bi prevrnili. Doma na skedenju, na gumnu, smo postavili hrbte in ga prevrnili.

Še en opravke je sledil v naslednjih dneh. Parnanje. Spravilo sena na parne, skednje ali ahar, kot se imenujejo prostori v zgornjem lesenem delu hleva, je to. Tudi za to delo jih mora biti več: prvi meče košenino z voza ali s tal gumna na skedenj, drugi in tretji ali celo še četrti pa naprej, na določene prostore, kjer je še tlačilec. Ali več tlačilcev. Zelo vroče, pa često še prašno, težje opravilo. Tako spravljeno, sparnano seno je bilo pripravljeno za hladne jesenske, zimske in pomladne dni, ko je bila živina v hlevu.

Skromnost

Skromnost se poda veličinam. Kako težko je biti skromen, če nisi nič.

Jules Renard

Skromen je laže tisti, ki je nekaj naredil, kot tisti, ki ni nikoli ničesar naredil.

Graf

Ajnzik

Zlati parklji

Intenzivna ovčjereja ima v sodobnem kmetijstvu skromen delež. Seveda velja ta trditev le za našo ožjo domovino, kajti v drugih republikah se ovcam niso izneverili v toliki meri. Tudi po krajih širom Slovenije je stanje zelo različno, za Meziško dolino pa lahko mirno trdimo, da smo na ovce skoro pozabili.

Zadnja leta so se začeli zanimati za ovce nekateri nekmetje, iz raznih poklicev so, predvsem upokojeenci; takšni, ki jim pravimo, da jim je kmetovanje ljubiteljska dejavnost. Gotovo sta jih navdušila tolikanj opevana skromnost in donosnost te male živali. Nič nimam proti tem rejcem in njihovim dobrim namenom, saj bo s tem izkoriščen marsikak kos trave, ki bi sicer propadla. Vendar imam o tem svoje mnenje.

Ovca namreč ni tako skromna in nezahtevna žival, kot poudarjajo. Za intenzivno in množično rejo ovc morajo biti dani pogoji. Glavni od teh je zadostna površina pašnikov. Že res, da je na naših hribovitih predelih nič koliko takšnih travnih površin, ki bi bile najbolj primerne za ovčjo pašo, kajti košnja in spravilo pridelka, ki je minimalen, se ne izplača, toda za pašo je potreben pastir ali ograja. Prvega ni, drugo je predrago. Za pastirsko palico noče nobeden več prijeti — saj v našem kraju ne. Ne star, še manj mlad. Šolski otroci pa so že itak preveč obremenjeni s šolo in z drugo dejavnostjo.

Pasti ovce poleg goveje živine je zelo težko, celo nemogoče. Ovčja čreda se ne drži goveje, njihov trop bega brezglavo sem in tja, tako da moti še kolikor toliko pametno govedo, seveda s tem pomendra

in onesnaži še nepopašeno travo. Ovčja paša je zelo težavna, so radi pripovedovali naši predniki, ki so si to izkusili. Iz teh grenkih izkušenj je nastala modrost: »Jagnje je že božje, ovca je pa hudič!«

Tako pikro pripombo so dajali na račun ovce, čeprav jim je prinašala kar lepe denarce. Pod staro Avstrijo je bila namreč v naši dolini ovčjereja zelo razvita. Takrat so bili za to pogoji, o katerih smo govorili prej. Za pastirje ni bilo težko, kakor tudi ne za drugo delovno silo na kmetih. Osnovna šola takrat še ni bila tako strogo obvezna; otroci s kmetij z nad petsto metrov nadmorske višine so je bili celo oproščeni. Trg za ovce je bil zanesljiv in zanimiv, ovce so šle zmeraj dobro v denar. Kupci ovc in plemenskih volov so bili Poljanci (Podjunci). Pot v Podjuno je bila odprta, zato je potekala trgovina nemoteno, brez deklaracij in drugih carinskih nevskečnosti. Ta trgovina je bila skozi vse leto, najbolj množična pa je bila vsako v igred na znamenem živinsko-kramarskem sejmu na Jurjevo v Guštanju.

Takrat so dale ovce zaslužiti tudi malim ljudem, kot so bili hlapci in dekle, pastirji in drugi otroci pri hiši. Ker je bila ovčjereja res donosna, se je porodila modrost, da imajo ovce zlate parklje.

To donosno trgovino je uničil versajski plot. Čez noč je upadla reja ovc, odslej so jih redili le še za domače potrebe. Razmere po drugi vojni so število ovc še zmanjšale, tako da je zdaj v naši dolini ovčjereja res na kritični točki.

Morda sem glede ovc res malo preveč črnogled. Nimam pa z njimi dobrih izkušenj. Kolikor pomnim, se pri naši hiši ni-

smo z njimi nikoli preveč bajžali. Redili smo po eno, dve, toliko da je bilo volne za dom, prav je prišla ovca tudi za steljerajo, saj je dala glavno jed: župco in meso. Z večjo čredo se nismo ukvarjali, saj nismo imeli primerne pašnika, hlevska reja je pa spet problem za sebe. Sena ti poteptajo več, kot ga požro, kvaliteta volne — tudi kvantiteta, je pri tej reji slabša. Spusti ovco malo na plan, pa boš videl, kakšno škodo bo naredila okrog oglov! Ne bo videla trave, ampak le rože na oknih, kakšen okrasni grm in sadje.

Nekemu zelo prizadevnemu združnemu delavcu — ki ima o ovcah drugačno mnenje kot jaz — se je pred leti posrečilo pridobiti šest strojanskih kmetov, da bi šli v intenzivno ovčjerejo. Stvar je propadla samo zato, ker mu ni uspelo zagotoviti stalnega trga za jagnjetino. Na jug ni šlo, na zahodu pa imamo še vedno versajski plot.

O ovcah so nam naši predniki vedeli veliko povedati. Poleg razmeroma dobrega zaslužka so imeli z njimi tudi trpljenje. Pasti so jih morali ob vsakem vremenu, slabo oblečeni, bos, premočeni in premraženi, dostikrat tudi lačni, opraskani od grmovja in trnja. Nekateri so pripovedovali, da so morali napasti ovce do šole, spet drugi, da so po ovčji paši morali na pašo z govejo živino. Drugih prič iz teh časov ni več. Propadli so tudi hlevi za ovce, ki so jim pravili ovčjaki. Nekateri so se podrli sami, druge so preuredili v goveje hleve ali v svinjake. Med staro šaro se potikajo škarje za striženje volne, kolovrati in drugi pripomočki za prejo.

Poleg vsega tega se je ohranilo še nekaj, kar pa ne sodi med staro šaro, saj je od časa do časa zelo aktualno, namreč primerjava: zlati parklji! Kadarkoli je šla kakšna stvar zaradi konjunkturo dobro v denar, so rekali: »To ima pa zlate parklje.«

— — —

Ljudem ne gre vselej tako po žurci, kot si to želijo. Suha leta, o katerih je govora že v Svetem pismu, kaj rada sledijo drugo drugemu; vmes je kakšno leto dobro, vendar se tega ne zavedamo, kajti o dobrem letu govorimo navadno le v preteklem času. Za slaba leta je krivo nebo, ki da preveč ali premalo moče. Stiska je tu. Pridejo lahko še težja, strahu in groze polna leta. Šele takrat skopni prevzetnost, šele takrat izginejo gube z obraza takega izbirčnega, ki se mrda pri vsaki, njemu nepriljubljene jedi. Tedaj je velika preizkušnja za vsakega. Prav zanimivo pa je to, da nam teh hudih let ne nakloni nebo, ampak jih povzroči človeška neumnost sama.

Domala vso Evropo, ki si je komaj izlizala rane prve svetovne vojne, je znova opustošila in obubožala Hitlerjeva osvajačna vojna. Nič ni pomagalo: ne tolikanj hvalisana dobra organizacija, red in stroga disciplina, vsega je primanjkovalo že takrat, ko je bil njegov vojni stroj še na zmagovitem pohodu.

Najbolj je primanjkovalo hrane, čeprav so jo racionalizirali že ob pripravah na svoj vojni pohod. Črna borza s hrano je zrasla čez noč, potem je cvetela vsako leto bolj bujno. Denar kot plačilno sredstvo je domala izgubil vso veljavo; vsaka iskana stvar se je dala najhitreje in zanesljivo dobiti v zamenjavo za živež. Največjo protivrednost je imel živež z visokimi kalorija-

Pri Končniku v dolini Tople

mi in žgane pijače. Duh po svinjini in žganju je bil tako močan, da je odprl vsaka, še tako trdno zaklenjena vrata. Našel je pot v urade, pritiskal štampljke, podpisoval najrazličnejše vloge in prošnje državljanov; prikradel se je v zdravniške ordinacije in pisal recepte za zdravila, izdajal je tudi zdravniška spričevala, ki so preložila ali oproščala službo v vojski ali drugi nezaželeni službi. Ta močni duh se je znašel tudi v trgovinah, kjer je našel še tako skrbno skrito blago. Treba je bilo seči le v žep, v torbo ali cekar, zvito oko trgovca je takoj uganilo, za kaj gre, uslužno in na skrivaj je postregel s tistim, kar malo prej ni imel. Vlaki proti Podjuni so bili vsak dan nabiti s tem močnim, zapepljivim vonjem, ki je na službenem mestu vznemirjal tudi železničarje in orožnike.

Gonja za živež se je razširila tudi na deželo; po kmetijah so raznašali najrazličnejše blago, novo ali rabljeno, vse to pa se je dalo plačati samo s hrano ali pijačo. Živež je pridobival vrednost, ljudje so do njega spremenili odnos, znali so ga bolj ceniti. Nadel si je zlate parklje.

Štefanija Smonkar

„Sveta si zemlja in blagor mu komur plodiš“ (Župančič)

VIII. POGLAVJE

Poletje se je poslavljalo in fantje so zapeli:

»Po polju pa rožice cvetijo... že fantje...

Tudi Ferdo se je odpravljal na odsluženje vojaškega roka. Pride se k Leni posloviti. Stisne ji roko, solza ji spolzi po licu, ko ji fant pritisne na lice topel, bratski poljub. Vrne mu sestrskega.

Prijatelj utone v množici mladih bojevnikov.

IX. POGLAVJE

Ob večerih si Lena in sestra Zorica kurita in se grejeta ob pečici. Naravo je pokrila skoraj meter debela snežna odeja.

Tisti večer se spravita kmalu počivat. Sestrico je strah. Sova skovika v bližini. Kdo bi slutil, da njen glas napoveduje nekaj zlovesčega.

Lena potolaži sestrico in kmalu zatisneta oči.

Precej dolgo sta že spali, ko začne Leno nekakšno prasketanje prebujati iz sanj. Še v polsnu začne premišljevat, kaj bi to moglo biti. Za trenutek jo prešine misel: »Lujo je tu!«

V kuhinji si je zakuril, suši se, sneg je gazil... ampak... Čudno poka! Mrzlično razmišlja, popolnoma budna je... Skoči in zdirja v kuhinjo in odpre naslednja vrata...

Krik groze se ji izvije iz prsi: »Ogenj! Gori, Zorica, gori!« vpije Lena in pograbi še spečo sestrico, ki ne more dojeti, kaj se godi... »Beživa, da ne bova zgoreli... Mota jo v rdečo haljo in bosí v srjcah skočita skozi okno več metrov globoko v sneg...

Pravijo, da v sedmih letih vse prav pride. Neki moj sošolec je bil sin priznanega trškega obrtnika. Nekoč, ko sva se sprla, je izlil svojo jezo na kmete: »Frdamani pavri! Spufani do kraja. Ko pridejo k nam k računu, nimajo denarja in ponujajo vse, kar se da pojedsti.« Začel je naštevati dobrote, ki jih daje zemlja, seveda vse prej ko pa v spoštljivem tonu. Kaj sem si mogel, saj je govoril resnico. Med okupacijo — sedem let pozneje, smo pri nas pri tem obrtniku naročili neki izdelek. Na moje veliko začudenje mi je mojster pri obračunu dejal, da ni treba denarja, ampak lahko damo kaj drugega: kruh, moko, meso, karkoli že. Maščevanje je sladko, boste rekli. Vendar ni bilo tako. Mojstru, ki tega ni vedel, sem prizanesel, sošolca pa je takrat že odpihnila vojna vihra.

Kako hitro mine čas, radi potožimo. Tudi spreminjajo se časi hitro in prinašajo neslutene spremembe. V teku ene generacije se lahko to zgodi dvakrat, celo trikrat.

O tem, kako si nadeva hrana zlate parklje dandanašnji, se bomo pogovorili prihodnjič. (Se nadaljuje)

v pepelu, ki ga je odnesla ona ali sestra v nezavarovano posodo, kriva... da je bila uničena dragocena dediščina in ogroženo življenje dveh mladih ljudi. Pri sosedu naredijo novo učilnico, njuno bivališče pa postane lesena hišica v bližini. Obleče ju dobrodelna organizacija. Strah še ni zlezal iz kosti, toda življenje teče svojo pot! Pouk se normalizira.

X. POGLAVJE

Ob delu mine zima in čisto tiho se v deželo vtihotapi pomlad. Lena jo čuti z vsem bitjem.

Neki dan dobi pismo. Že od daleč spozna pisavo. Bere in prebere tudi vrstice: »Ljubica, pa premestitev v bližino Cerkelj zaprosi takoj, ker bom le na ta način prišel iz tega kraja v Slovenijo.« Oči iščejo še naprej, vendar toplo ji postaja: »Pridi 5. maja k meni, da sklenjeni zakon potrdi najino odločitev!...«

Oče — Lenin oče — se pelje z njo — on je njena edina priča.

Ni bila bela nevestica, niti v eleganten kostim oblečena gospa (blago zanj je uničil požar). Preprosta obleka in skromna pogostitev obeh prič in njiju dveh vseeno premoreta, da je pritrdilni »hočem« dobil veličastnejši zven in zavesten pomen.

Ko Lena jemlje slovo od učencev, ljudi in kraja, ji je hudo. Solznih oči gospodinja Mojca tiho spregovori »Ali res ni moglo biti drugače?« V odgovor ji Lena dolgo gleda v oči...

Z dvorišča domačije po sončni rebri navzdol — zdrdra voziček... To pot ga krmari Lenin sopotnik, brat Alojzij.

Ozre se Lena... užaloščena mati še vedno stoji na mestu — zamahne z roko in skoraj krikne: »Pozdravite mi vse vrle...« Rahlo prikima.

Še postoji Lena na jasi. Zadnjič vpija ta prelestja. Zajame zrak... Se potopi v molk. Misli ji blodijo po nepoznatih krajih, duh pa je voljan poleteti novim ciljem naproti...

Pri lovski koči pod Olševo

Marjan Kos
Franc Uranc

Začetni tečaj vožnje z jadrnalno desko

V petnajstih letih, odkar sta letalski inženir Jim Drake in računalniški analitik Hoyle Schweitzer izdelala poceni jadrnico, ki naj bi omogočila užitke deskanja tudi ljudem, ki niso ob Tihem ali Indijskem oceanu, se je jadrnalna deska tako razširila, da bi bilo dobro tudi tu nekaj povedati o njej. Spregovorila bova nekaj o učenju jadrnanja na deski in upava, da bo ta lepi, zanimivi in mirni šport našel še

kaj privrženec, saj so to ljudje, ki spoštujejo in varujejo naravne lepote.

Pa pogledjmo, kakšni so začetki deskanja, surfanja.

Najprej je treba telo navaditi mirne, gotove stoje na nemirni jadrnalni deski, ki plava na vodi. Oblečem kopalke, dobro je obuti copate z gumijastimi podplati. Kjer bom vadil, naj ne bo na dnu ostrih predmetov. Toda, dokler ne znam plavati, se

kljub vsemu ne smem podati v globoko vodo.

Najlaže je stati blizu sredine deske oziroma jamborne luknje, in to z obema nogama na simetrali, t.j. vzdolžni osi deske. Nato poskušam hoditi po tej simetrali, kolikor daleč proti koncu deske se da. Potem stopam okoli jamborne luknje in skušam z nogama spremeniti deski smer.

Tem vajam za lovljenje ravnotežja brez jambora lahko že prvi dan sledijo vaje za lovljenje ravnotežja z vzdigovanjem jadra iz vode (ob šibkem vetru). Laže je ohranjati ravnotežje z jamborom (in jadmom) v roki kot v vodi.

Kako se hitro naučim jadrati z jadrnalno desko?

Počakam na ustrezno vreme (ne premočen veter, predvsem pa ne močni valovi) in se oblečem za kopanje. Desko položim na vodo s kljunom v smeri vstran od obrežja, najbolje pravokotno na smer vetra (če jo lahko ocenim). Jambor, ki leži na zavetrni strani v vodi, vtaknem v jamborno vtičnico in privijem (sl. 1). Zlezem na desko in se ustopim na vzdolžno geometrijsko os z eno nogo pred jamborno vtičnico, z drugo za njo, tako da kažem vetru hrbet. Počasi začnem vleči za vrvi jambora, dokler ne premagam površinske napetosti, ki je, posebno z dobro namočenim jadrom starejše izdelave, precejšnja. Ko je jadro že skoraj celo nad vodo, lahko zavoljo lažjega ohranjanja ravnotežja pustim spodnji vogal malo v vodi. Trudim se še naprej ohranjati pravi kot med vzdolžno geometrijsko osjo deske in vetrom. Ker držim jambor za vrvi, je nagnjen v smeri vetra. Ravnotežje ohranjam izključno s telesom in jadmom.

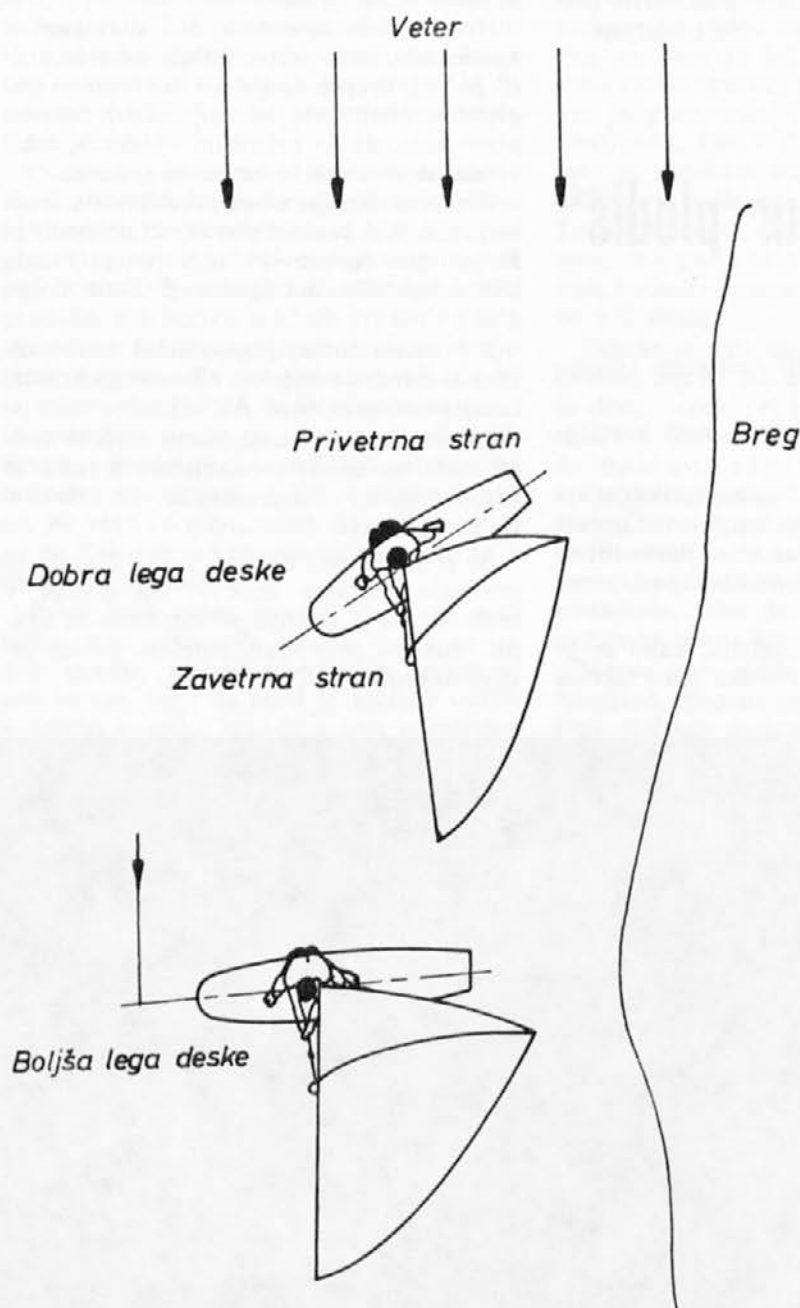
Razmere so precej podobne tistim na dvokolesu: najboljše ravnovesje imam tedaj, ko je ravnotežni vzvod (balans, krmičilo) pravokotno na vzdolžno geometrijsko os.

Če deska ni bila točno pravokotna na smer vetra, le-ta zasuče jadro v svoji smeri, tako da ne pritiska več nanj.

Glavno načelo jadrnanja: jadro mora zmerom moleti čez zavetrno (proč od vetra obrnjeno) stran deske oz. jadrnice. Takoj ko zavetrno stran s krmarjenjem spremenim v privetrno, moram vreči jadro čez drugi bok in istočasno sam prestopiti okoli jambora. Deska pravokotno na smer vetra je najugodnejša za (začetno) jadrnanje.

Zdaj je pomembno dvoje. Katera rama je bližja kljunu deske? Ali sem pogledal za stalnejšim ciljem (ladja, hiše onkraj zaliva), h kateremu je obrnjen kljun čolna?

Recimo, da je proti kljunu obrnjena moja desna rama. DESNICO bo v tem primeru čakala vloga jamborne roke. Z njo bom držal lok jadra ped od jambora, da bom

Sl. 1 : Dviganje jadra

premikal jambor naprej in nazaj. Ta roka (desnica) bo ob vračanju v pristan lokovna roka, ki je vlečna roka, saj premaguje glavno silo vetra, ker drži lok približno na sredini — če ni veter premočan. Če začnem jadрати z desnico ob jamboru, bo levica lokova (deblova) roka.

Zdaj ko vem, da bom peljal v smeri z desno ramo naprej (t.j.: bo desna roka jamborna), moram poskrbeti, da bom potegnil za vrv nazadnje z levo roko, ki jo zato primaknem po vrvi k jamboru. Ko dvignem jambor skoraj navpično, spustim z desnico vrv in sežem čez levico na lok, ki ga primem ped ali dve od jambora. Zdaj z desnico — jamborno roko — postavim jambor navpično (pravokotno na prečno geometrijsko os deske), ga rahlo nagnem naprej (proti kljunu), da mi veter ne bi zašel na drugo stran jadra. To je zelo pomembno ob močnejšem vetru, da se mi po zategnitvi jadra deska ne bi obrnila proti vetru in bi me jadro vrglo z deske.

Z levico spustim vrv in primem za lok jadra okoli 0,5 m od jamborne roke. Z levico zdaj začnem premagovati silo, katere del gre za vleko deske. Če levico stegnem, bo pritisk na jadro manjši, če skrčim (ali postavim dalje od desnice), bo vlečna sila večja, ker se pač veter bolj naravnost upira v jadro. In s tem se hitrost ustrezno manjša oziroma večja, ker mi pri bolj odmaknjenem jadru že ob majhni hitrosti pride veter za jadro (sl. 2). Zdaj ugotovim najvarnejšo smer, od katere se ne smem veliko odmakniti — razen ob zasuku. Izberem si oddaljen, obstojen predmet, proti kateremu bom vozil: počasno ladjo na obzorju, drevo ali hišo onkraj zaliva, ribiče.

Ne peljem se predaleč, saj se moram prej naučiti zasukati desko za vrnitev v pristan. To pa terja nekaj vaje.

Najprej se moram navaditi dvigniti jadro iz vode v različnih legah. To vajo kar ponavljam, saj je lažje prostovoljno spuščati jadro kot neprostovoljno sebe v vodo. Nato se vadim v sukanju deske s pomočjo jadra: jambor postavim pokonci. Jadro, obrnjeno proč od vetra, začnem sukati, da ga veter napne in z nogama morem prenesti silo vetra na desko, kakor želim. Zasuk kljuna deske proti vetru je lažji kot proč od vetra. Ker ni treba toliko motoviliti z jadrom, saj ga prestavimo le za kakih 45° čez krmo, se lotim tega obrata.

Jambor potisnem nazaj in z lokovo roko (tisto, ki drži lok približno na sredi) pritegujem jadro proti vzdolžni osi deske. Ves čas pritegovanja jadra se tudi deska suče — v obratnem smislu kot jadro, t.j. krma in jadro se zblížujeta.

Ko je jadro vzdolž smeri vetra (in proč od njega), ni več napeto. Lokovo roko (v mojem primeru levico) primaknem na loku k jamborni roki, le-to pa nato hitro prestavim na drugo stran jambora. Istočasno primaknem levo nogo bliže k desni in začnem z majhnimi koraki stopati pred jamborom na drugo stran deske. S tem sučem desko v želeno smer ter oddaljujem zadnji konec jadra od krme. Preprimem z levico čez desnico, le-to pa nato pod levico postavim na sredino loka v vlogo jamborne roke. Pazim, da prav stojim — z

obema nogama na vzdolžni geometrijski osi deske.

Ko je konec jadra že čez krmo in stojim na stabilni vzdolžni osi deske in imata roki vsaka svojo vlogo — moram spet začeti jadрати v določeno smer: določeno s tem, da mi mora pihati veter v hrbet in da je zdaj v smeri vožnje leva rama ali pa se cel obrnem v smeri vožnje (veter naravnost v hrbet — teže ohranjati ravnotežje, toda včasih le tako pripeljem okoli rta).

Hitrost bom prej pridobil, če zdaj jambor nagnem precej naprej, da se deska hitro zasučje v želeno smer. Potem dvignem jambor v normalno, skoraj navpično stoji. Spet se ozrem za ciljem — tokrat npr. pristanom — in se mu približam tako, da malenkostno pomikam jambor naprej ali nazaj (da me ne bi presenetil veter s hrbtni strani jadra) v skladu s tem, kako me zanaša proč od zelene smeri — ali pa če hočem zaviti, npr. zato, da se izognem kopalcu ali zasidrani ladji. Če nagnem naprej (pride težišče jadra in s tem sila vetra naprej), se kljun deske odmika še bolj od smeri vetra, kot je že odmaknjen. Če ga nagnem bolj nazaj — ni treba, da je že nazaj — bo zanašalo krmo deske proč od vetra, kljun pa, seveda, proti vetru.

Ne dovolim si prevelikega kota spreminjanja smeri, dokler se ne navadim posledicam pritegovanja oziroma popuščanja

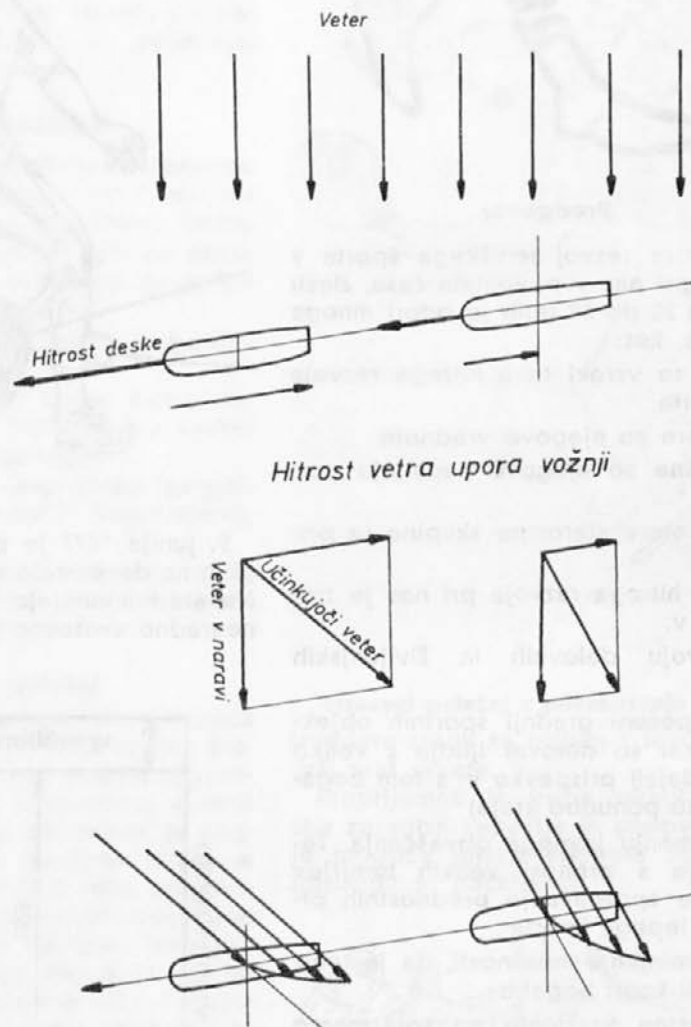
lokove roke v odvisnosti od tega, ali imam jambor nagnjen nazaj — za obrat proti vetru — ali naprej — za obrat proč od vetra (imenovan kroženje). Seveda pa je lahko smer vetra taka, da izplujem z levo ramo naprej (levica jambora) in se vračam z desnico kot jamborno roko.

Obračanje proč od vetra je povsem podobno, pač nagnem jambor naprej, jadro pa ne pritezam, temveč popuščam in nazadnje spravim na drugo stran deske prek kljuna (in odstopicam okoli jambora za njim, namesto pred njim).

Sklepni opomini

Za začetek je čisto zadosti. Pazim na kopalce in da ne zapeljem v preplitvo vodo. Na deski se bom veliko lažje obdržal s copati na nogah kot bos. In jambor naj stoji navpično, kvečjemu malo nagnjen proti kljunu. Stojim pokonci, rahlo upognjeni kolena, ne bok. Tako morem spreminjati nagib jambora le s krčenjem oz. stegovanjem jamborne roke, brez napornega prestavljanja težišča.

Kolikor ravneje stojim, toliko manj verjetno bom zašel iz izbrane smeri, toliko lažje bom obvladal vožnjo v levo in desno in bo jadranje stabilnejše, smešnih skokov v vodo pa manj. Daleč od obrežja ni dobro peljati — posebno ne, če se veter krepi, ker se zgodi, da ne moremo več vzdržati silnega vetra. Posledice podhladitve, valov itd. so lahko usodne.

Sl. 2 : Spreminjanje smeri in hitrosti vetra s povečevanjem hitrosti vožnje. Da ne pride učinkujoči veter za jadro (padec!), je treba pritegovati.

Esad Hadžiagić

SPOZNAJMO TENIS

Predgovor

Zelo hiter razvoj teniškega športa v svetu in pri nas v povojnem času, zlasti v zadnjih 20 do 30 letih je odprl mnoga vprašanja, kot:

— kje so vzroki tako hitrega razvoja tega športa

— katere so njegove vrednote

— kakšne so njegove nadaljnje perspektive

— za katere starostne skupine je primeren

Vzroke hitrega razvoja pri nas je treba iskati v:

a) razvoju delovnih in življenjskih okolij

b) pospešeni gradnji športnih objektov (za kar so delovni ljudje z veliko posluha dajali prispevke in s tem bogatili športno ponudbo kraja)

c) zanimanju javnega obveščanja. Televizija je s prenosi velikih turnirjev omogočila spoznavanje prednostnih prvin tega lepega športa

č) spreminjanju miselnosti, da je tenis »beli, čisti šport bogatih«

Kakovostne vrednote so sorazmerno odvisne od obremenitev in motivacije vsake športne panoge. Prav gotovo tenis ima vse kvalitete, ki jih potrebujemo pri razvoju celovite osebnosti glede na:

- psihosomatski status
- zdravstveno higijenski

- razvoj reakcije in koncentracije
- vztrajnostne učinke
- kodeks obnašanja
- estetsko motivacijske učinke.

NEKAJ IZ ZGODOVINE TENISA V SVETU, JUGOSLAVIJI IN V MEŽIŠKI DOLINI

Po nekaterih podatkih segajo začetki tenisa v preteklost Starega Egipta, Grčije in Rima.

Ob koncu XIII. in v začetku XIV. stoletja so v Franciji igrali z desko, podobno deski za sekanje mesa v gospodinjstvu. Dimenzije igrišča so bile približno 30 m × 10 m. Namesto današnje mreže so imeli razpeto vrvo v višini 2 m. V Franciji so leta 1657 zgradili 114 igrišč, takrat so jih imenovali »hiše za žoganje«. Beseda TENIS je starofrancoskega izvora in pomeni pozornost (TENEZ).

šče v Jugoslaviji so zgradili v Zupanji 1881. Tenis so pri nas prvi igrali tujci, največ Angleži. V času razvoja mežiškega rudnika in topilnice v Žerjavu so bila zgrajena igrišča v Mežici in v dolini Jazbine blizu Žerjava. Danes so pridni mežiški ljubitelji tenisa s pomočjo krajanov zgradili tri teniška igrišča, na katerih vsako leto igra večje število ljubiteljev tenisa iz vse doline, ter tuji gostje, ki obiščejo naše lepe kraje.

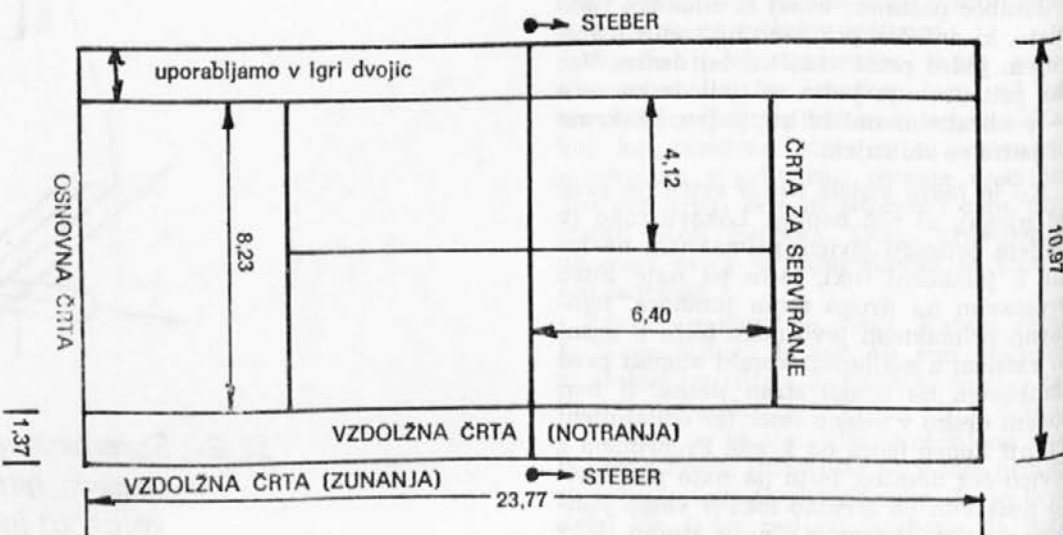
TENIŠKI REKVIZITI IN PRIPOMOČKI

Prvi in osnovni rekvizit za tenis je teniški lopar (reket), ki je obenem najdražji in najdoigotrajnejši pripomoček. Loparje danes izdelujejo iz različnih materialov: les, kovina, grafit, plastika in podobno. Znotraj glave loparja je razpeta mrežica, ki je izdelana iz strun posebne izdelave: izdelujejo jih iz črev ovc, goveda, sintetičnih, grafitnih in drugih vlaken. Predvsem je pomembna napetost vlaken (strun). V zadnjem času uporabljajo strojčke, ki napenjajo mrežico v kilogramih glede na: moč igralca, tehnično raven sposobnosti igralca, zdravstveni učinek na sklepe, kite in posebne vibracije, ki nastanejo pri igranju tenisa.

V naši državi še nimamo proizvajalcev teniške opreme, razen oblačil, tako da smo prisiljeni opremo kupovati v tujini, kjer je izbira pestra.

9. junija 1877 je bilo I. prvenstvo Anglije na danes zelo znanem Wimbledonu. Nekateri imenujejo wimbledonski turnir neuradno svetovno prvenstvo. Prvo igri-

Žogice in oblačila se dobijo v naših trgovinah, vendar so tudi uvožena in ceno ni najbolj navdušujoča.

Pri nakupovanju oblačil in obuval za teniški šport velja podobno pravilo kot za ostale športe:

— da so primerne velikosti (ne utegnjena)

— da so izdelana iz materiala, ki je primeren za zdravo športno potenje (bombadž)

— za obuvala (copati), da so vsaj pol številke večji in po možnosti, da imajo ortopedsko stopalo.

TENIŠKO IGRIŠČE

Teniško igrišče mora biti zgrajeno natančno, na kar vpliva precej dejavnikov:

- lega terena
- podlaga
- igrišče na prostem ali v zaprtem prostoru itd.

Položaj in lega igrišča sta zelo pomembna zaradi zunanjih vplivov: sončni žarki, deževje, veter in podobno.

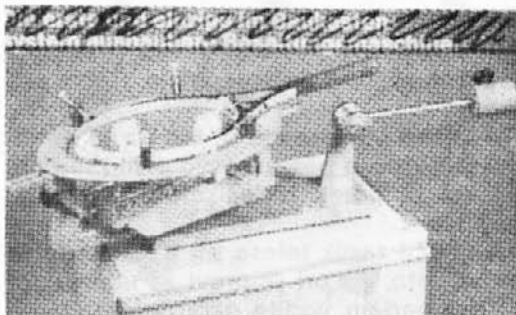
Podlaga igrišča: zemeljska (peščena), betonska, asfalt, sintetična, travnata.

V dvoranah: parket, sintetična, talne obloge (tapisoni).

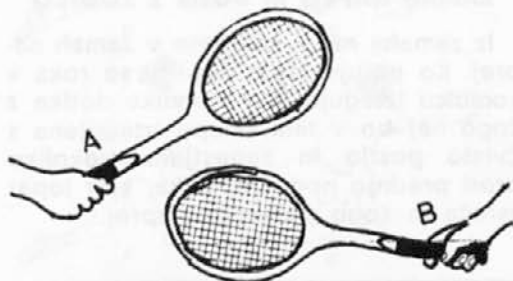
Značilnosti vsake podlage so zelo pomembne zaradi hitrosti žogice in načina spreminjanja ali boljše prilagajanja tehnike igranja.

Zelo pomembno je vzdrževanje teniških igrišč zaradi enakovrednih pogojev igranja za vse igralce. Tega se igralci zavedajo, zato vsi pomagajo pri vzdrževanju.

Režim igranja je treba spoštovati, ker je vedno več interesentov kot pa prostora na igriščih. Glede tega igralci ure igranja rezervirajo vnaprej in za to plačajo po dogovoru.

Priprava za nategovanje teniških žic (mrežica)

Pomembna je pravilna izbira loparja. Pri nakupu preizkusimo prijem za ročaj.

ZA UVOD V TENIŠKO IGRO

Preden stopite kot igralec prvič na teniško igrišče, je priporočljivo, da si dan prej ogledate igro. Opazujte predvsem let žogice.

Ob dobri fizični pripravi, ki je potrebna v vsakem športu, pričnete z vadbo. Vadite ob teniškem zidu (steni), ob navodilih učitelja, vaditelja ali prijatelja, ki je boljši igralec tenisa.

NEKAJ NASVETOV

— Moč udarcev stopnjujte postopoma. V začetku se morate predvsem truditi, da boste usmerjali žogo tja, kamor želite.

— Prvo vodilo v igri naj vam bo občutek lahkotnosti in sproščenosti, drugo pa pravilno izvajanje udarcev.

— Pozorno gledanje žogice je osnova teniške igre.

— Nikar ne mislite, da se boste naučili tenisa čez noč. Nadaljujte z vadbo in ne računajte na hiter uspeh.

— Ne jezite se na nasprotnika (soigralca), žogice, vreme, lopar in druge vplive, ki motijo vašo igro.

— Poiščite si stalnega soigralca, s katerim se ne kregate in je približno na isti stopnji teniške sposobnosti.

Osnovni položaj

Osnovni položaj je tak, da omogoča hiter prehod v gibanje proti žogici. Stopali sta približno za dve dolžini razmaknjeni in postavljeni vzporedno, kolena so skrčena in zgornji del telesa je nagnjen naprej. Dlan, ki oprijema držaj, je v višini pasu. S prsti leve roke podpiramo vrat loparja. Lopar držite vzporedno s tlemi in simetrično na telo. Tako pripravljene za start proti žogici, stojite en meter za sredino osnovne črte. Po vsakem udarcu se čim hitreje vrnite na ta položaj, če dogajanje na igrišču ne zahteva drugačne postavitve.

Gibanje proti žogici

Prvi korak napravite z nogo, ki je na strani, v katero se usmerite. Tečete s

kratki koraki, ker le tako pridete v dober položaj za udarec, to je, pravilno oddaljenost od žogice.

Prijemi in drža loparja (grif)

(Opisi veljajo za desničarje)

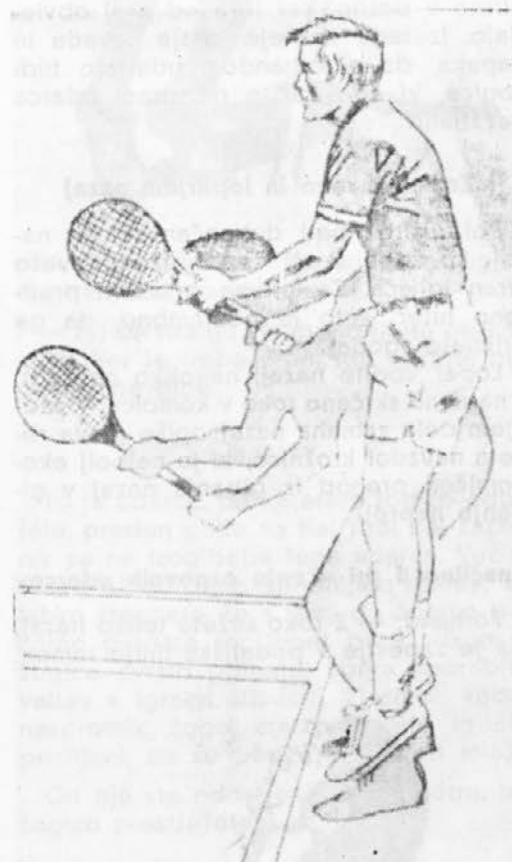
Prijem »forhand«

Z levo roko primete lopar, razširjeno desno dlan pa položite na mrežo loparja. Pod istim kotom, kot ste imeli dlan na mreži, vlečete razprto do držaja in zagrabite. Prijem je bolj na spodnji polovici, tako da se zadnji del dlani skoraj dotika konca držaja. Stisnete na enak način, kot bi se z nekom rokovali.

Prijem »backhand«

Z levo roko držite vrat loparja, tako da da mreža s tlemi pravi kot. Razširjeno dlan desne roke položite vodoravno nad držaj in nato primete. Odbojna površina loparja je sedaj obrnjena za četrtno obrata v desno, glede na zgoraj opisani prijem za udarec forhand.

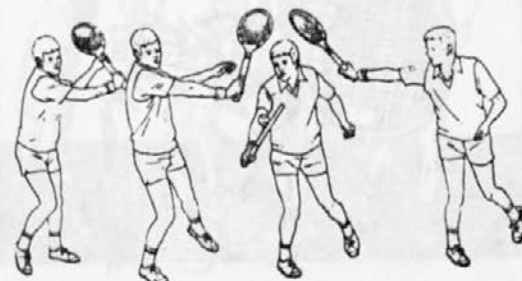
Za dober »backhand« zadostuje že zasuk telesu za osmino obrata. V času igre

Osnovni položaj v pričakovanju žogice

izvedete zasuk za prijem z levo roko, ki drži vrat reketa.

Preprijemati je treba zaradi anatomske zgradbe zapestja in prstov, le tako je mogoča enaka kontrola žogice pri forhandu in backhandu.

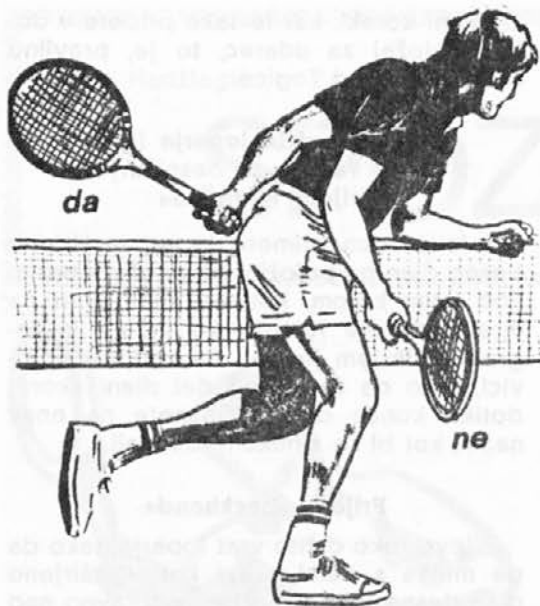

TENIŠKI LOPAR

Kakšno opremo naj bi imeli, da zado- stimo temeljnim potrebam?

Za toplejše dni: majico, kratke hlače, copate, nogavice — po možnosti frotiraste, lopar, najmanj 3 žogice. Za malo bolj mrzle dni pa še: trenirko, anorak, vrhne hlače in pod.

Podrobnejša navodila in informacije o opremi in pripomočkih bodo člani teniškega kluba na Ravnah dobili proti.

Umikanje od žogice

Pri umikanju od žogice se obračate v smer, iz katere prihaja žogica proti telesu.

Večina začetnikov se pri žogicah, ki prihajajo proti telesu z leve strani, raje obrne v desno, ker forhand prej obvladajo. Iz tega kasneje izhaja navada in napaka, da s forhandom udarjajo tudi žogice, ki so izrazito na strani udarca backhand.

Zamah z roko in loparjem nazaj

Poizkusite imeti dokončan zamah nazaj, ko žoga skoči čez mrežo na vašo stran igrišča. Zamah ne sme biti pretirano hiter. Zato je pomembno, da ga pričnete zgodaj.

Lopar vodite nazaj, nekoliko navzgor, z naravno skrčeno roko v komolcu. V zadnjem delu zamaha nazaj opiše glava reketeta navzdol krožnico, ki je najbolj ekonomičen prehod iz gibanja nazaj v gibanje naprej.

Značilnosti pri učenju osnovnih udarcev

Forhand: — Z roko sežete toliko nazaj, da je zapestje v podaljšku linije ramen.

Z nasprotnim udarcem od zamaha ste obrnjeni proti prihajajoči žogici.

Backhand: — Spremeniti je treba prijem.

— Roko vlečete nazaj, kot da bi hoteli položiti desno pest na levo prsno mišico, ali kot bi hoteli izvleči meč (sabljo) iz nožnice.

— Večji zasuk telesa pri backhandu je nujen zato, da pri pripravi za udarec roko z loparjem vodite okoli telesa.

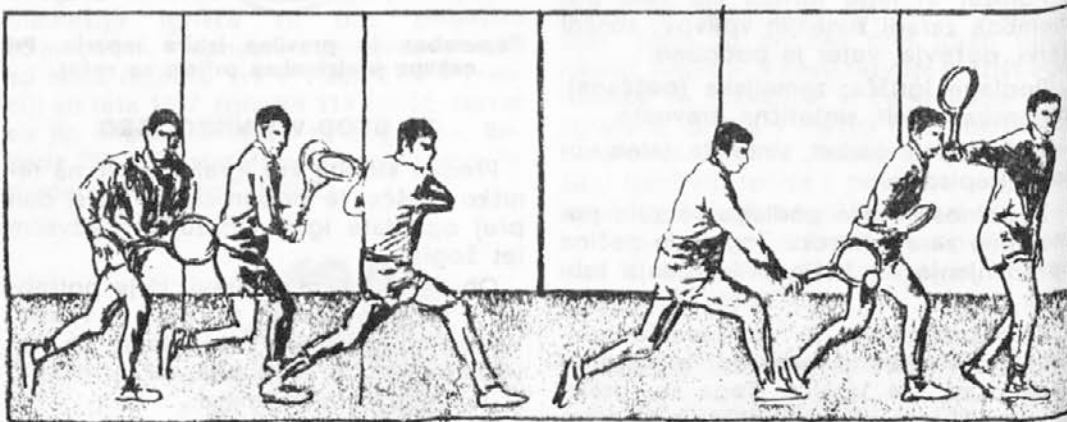
— S prsti leve roke podpirate vrat (reketeta) loparja do faze zamaha naprej.

ZAMAH NAPREJ IN DOTIK Z ŽOGICO

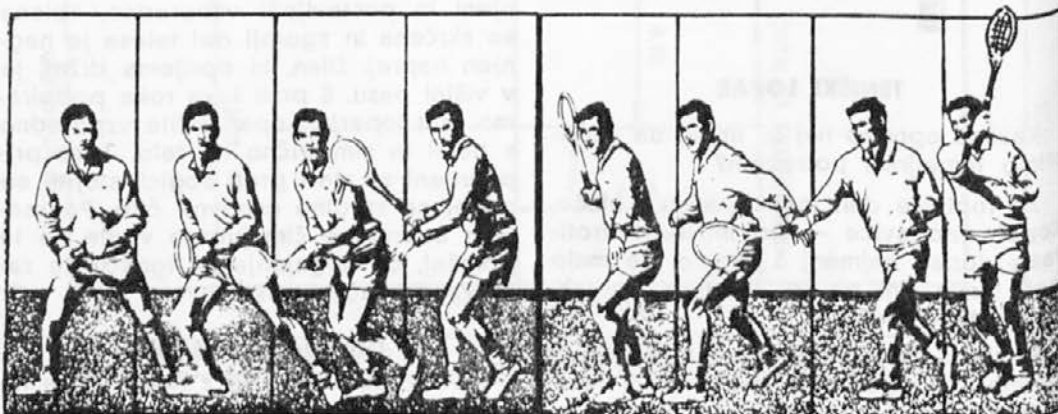
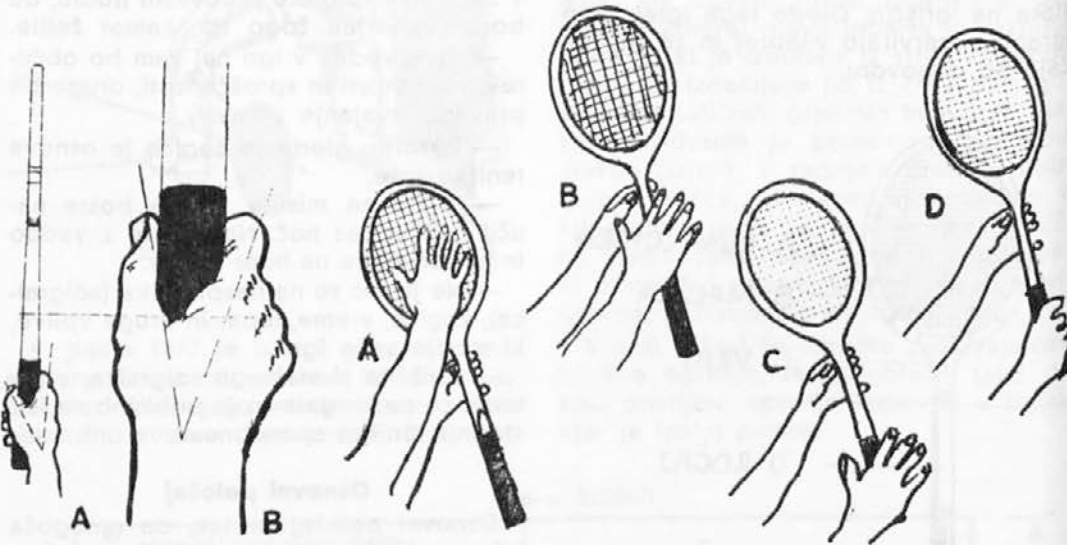
Iz zamaha nazaj preidete v zamah naprej. Ko potuje lopar naprej, se roka v komolcu izteguje in v trenutku dotika z žogo naj bo v tem sklepu iztegnjena s čvrsto pestjo in zapestjem. Nekoliko pred prednjo nogo je točka, kjer lopar »sreča in žogo pomed« naprej.

Če kasnite z zamahom naprej (posledica prezgodnjega zamaha nazaj), je

Dvoročni udarec backhand

točka odboja bolj zadaj, zato je kontrola udarca slabša in vanj morate vložiti več moči. Žogico prestrežete v višini bokov, ko se dviga ali že spušča. Nujno je, da ste pri nizkih udarcih tudi nizko spuščeni v kolenih.

Lahkotno izveden odboj vam potrjuje, da ste žogico zadeli v pravilni oddaljenosti in višini. Za začetnike je priporočljivo, da udarjajo žogico z rotacijo navzdol, ker vsi težimo k rezanju žogice.

SERVIS

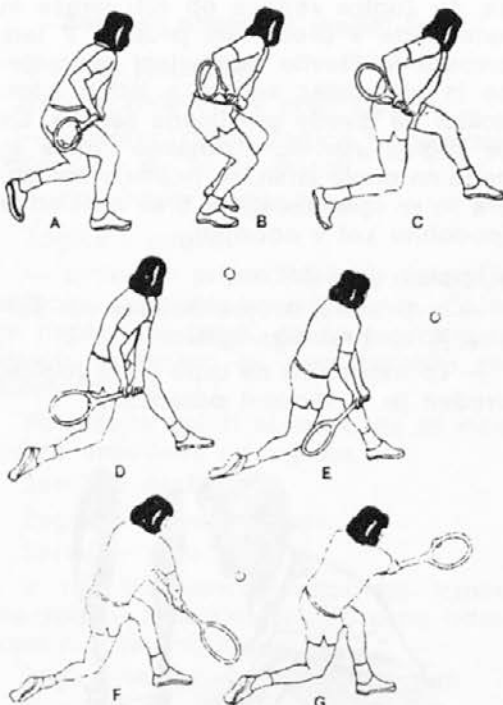
Če smo kolikor toliko obvladali osnovne udarce, pa potrebujemo za igro še začetni udarec ali servis. Z levo ramo (velja za desničarje) se postavimo v smer, kamor želimo servirati, s težo telesa na desni nogi in s stopali, razmaknjenimi približno za dve širini glave loparja.

Pravilen met žogice je pogoj za uspešen servis. Z levo roko bolj potisnete kot vržete žogico navpično navzgor, malo višje, kamor z vrhom loparja z iztegnjeno roko lahko sežete. Če žogice ne udarimo po pravilu, mora pasti pred prednje stopalo (kontrola). Ker je servis koordinacijsko zahteven, je primerneje, če začetnik najprej servira brez tako imenovane pentlje. Takšen servis je podoben onemu v odbojki, ki se imenuje teniški servis.

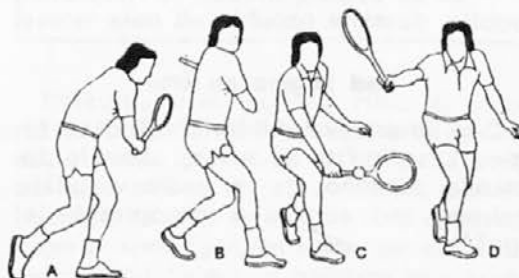
SERVIS S PENTLJO

Pri izvedbi je pomembno usklajeno gibanje obeh rok. (Izhodiščni položaj rok je podoben kot pri streljanju s puško, če bi jo držali v višini pasu.)

Roka, s katero držite lopar, naj bo sproščena. Pri gibanju nazaj je videti kot premik nihala na stenski uri. Ko preide lopar bedro desne noge, se obe roki skupaj dvigujeta. Ko delno skrčena roka z reketom doseže višino ramen, ostane komolec v tej višini, podlaket (pest) pa se giblje naprej v smeri proti tilniku,

dokler se z loparjem (za kontrolo) ne dotaknete spodnjega dela hrbta. V tem trenutku ste tudi vrgli žogico iz dlani navzgor ob iztegnjeni levi roki. S trzajem v zapestju v trenutku udarca pomagata usmeriti žogico navzdol proti mreži v servisno polje. V zamahu potuje lopar na levo stran telesa proti tlom. Za servis v začetku zadostuje prijem loparja kot za osnovni udarec forhand. V začetku je treba vaditi servis s pentljo ob strokovnem pojasnilu in demonstriranju tistih, ki tovrstni udarec tehnično brezhibno obvladajo.

Značilnosti servisa

— Pomembno je, da je servis natančen in da se pred servisom koncentrirate ter pogledate v polje, v katero boste usme-

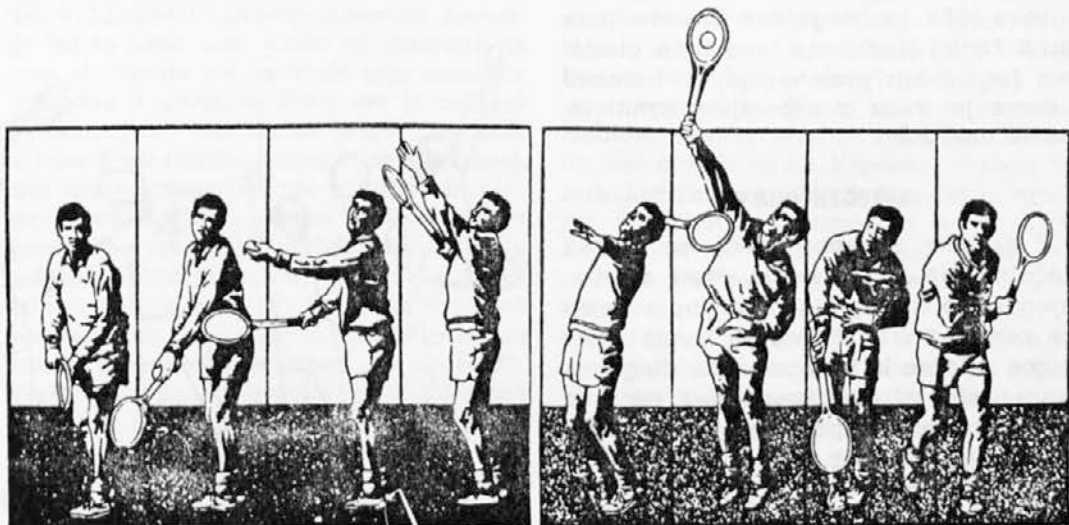
rili udarec, nato pazorno opazujte žogico do trenutka, ko jo udarite.

— Pri serviranju ne uporabljajte preveč moči, ker je treba v eni igri večkrat ponoviti iste gibe.

VALLEY

To je udarec, pri katerem žogico odbijete, preden pade na tla. Tudi kot začetnik se ne izogibajte tega udarca. Večini težav, ki običajno spremljajo valley, se lahko izognete že s tem, da žogico pazorno gledate ter lopar pred stikom z žogico čvrsto primete. Sprva uporabite valley v igralni situaciji, ki sledi, kadar nasprotnik žogo kratko odbije in ste prisiljeni, da se pomaknete proti mreži.

Od nje ste oddaljeni do 2,5 metra, ter žogico prestrežete z valleyem.

Značilnosti:

Ko pričakujete žogo, je pomembno, da stojite na prstih, da z levo roko držite oziroma podpirate vrat loparja.

— Za prijem loparja pri valleyu uporabljamo univerzalni ali kontinentalni prijem.

— Prestrezite s čvrstim zapestjem.

SMATCH

Udarec, ki ga uporabljamo za prestrežanje visokih (lob) žogic. Z dobrim smeč udarcem lahko zaključimo točko, ker je udarec močan in nepredvidljiv. Žogico zadenete kolikor je mogoče visoko nad glavo. Glejte jo zelo pozorno do trenutka stika z loparjem.

Leva roka je iztegnjena in usmerjena proti žogici (čez prste leve roke gledamo žogico kot prek vizirja). V trenutku udarca je treba z zapestjem trzniti izrazito navzdol.

IZVLEČEK PRAVIL

Z žrebom ali sporazumno se dodeli začetni udarec — servis. Pred serviranjem mora stati igralec z obema nogama za osnovno črto. Servis se izvaja izmenoma z desne in leve polovice diagonalno v nasprotnikovo (braničvevo) servisno polje. Po prvi napačni serviranji žogici ima server možnost, da še enkrat z istega mesta ponovi servis. Ob ponovni napaki dobi točko nasprotnik. Servis se ponav-

lja, če žogica zadene ob rob mreže in nato pade v predpisani prostor. V tem primeru je število ponavljanj neomejeno in napadalec servira v isti prostor, dokler ne izvede pravičnega servisa. Če se žogica med igro dotakne mreže in pade na pravo stran, se pojmuje kot dobra in se igra nadaljuje brez prekinitve (podobno kot v odbojki).

Igralec dobi točko:

— v primeru dvojne napake pri serviranju nasprotnega igralca

— če nasprotnik ne uspe vrniti žogice, preden je ta dvakrat odskočila,

— če se žogica, preden jo nasprotnik odbije, dotakne oblačila ali dela telesa.

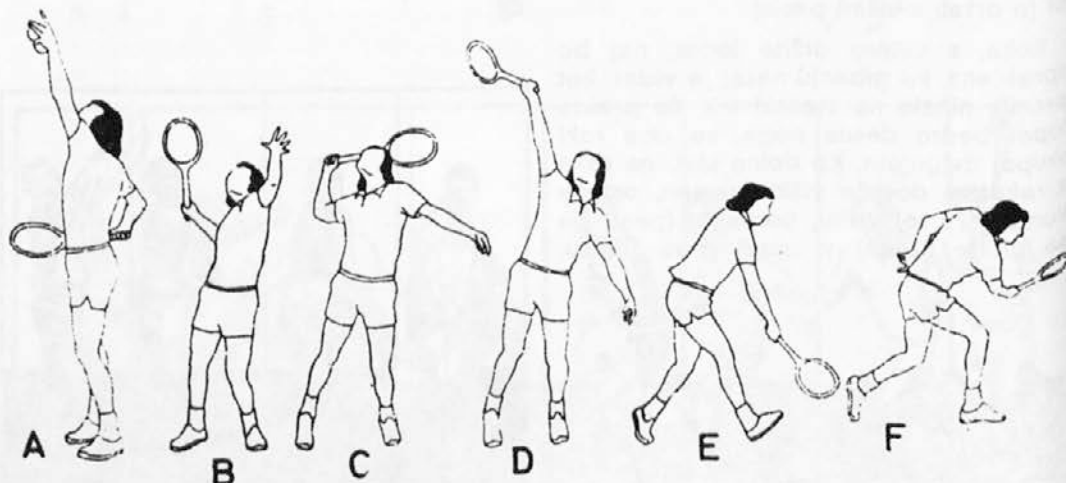
Pad žogice na črto

Črte so sestavni del igrišča. Tudi za žogico, ki se je črte na zunanji strani le dotaknila, menimo, da je padla v igrišče oziroma pri servisu v predpisani del igrišča.

Dobljen gem (igra)

Ko igralec dobi prvo točko, se šteje 15 zanj, ko dobi drugo, se šteje 30 zanj in ko dobi tretjo točko, je rezultat 40 proti nič. Četrta dobljena točka pomeni

o

dobljeni GEM (igra). Če sta oba igralca dosegla v igri po tri točke, sta izenačena, naslednja točka je prednost za enega. Če dobi drugi igralec (nasprotnik) naslednjo točko, se šteje kot izenačenje. Teoretično se lahko igra neomejeno število izenačenj. Dve točki zapored pomenita dobljeno igro (gem). Torej se igra na dve razliki v točkah, podobno kot v odbojki.

Dobljen set (niz)

Set dobi igralec, ki prvi doseže šest dobljenih gemov (iger) — 6:0, 6:1, ali 6:2 itd. Če sta dobila oba igralca po pet gemov, je stanje v gemih izenačeno. Naslednji gem, ki ga dobi eden od igralcev, predstavlja prednost v gemih. Če igralec dobi tudi naslednjega, je dobil set (niz) — na primer 7:5. Število izenačenj je teoretično neomejeno. Set se lahko konča tudi 14:12, ali pa 22:20. Zaradi tega je uvedeno pravilo (tie-break), to je po 6:6 se igra podaljšana igra. Pri rezultatu 6:6 igralca servirata vsak po dvakrat, razen ob začetku, ko prvi server izvede samo en servis. Vsaka napaka se šteje kot ena točka, kot je to pri namiznem tenisu. Prvi, ki doseže sedem točk, dobi set. Če sta oba igralca dosegla po pet točk, velja pravilo dveh točk razlike za končno zmago v setu. Torej je 7:5 končni izid, če pa je 6:5, se igra na dve točki razlike. Igralca menjata strani igrišča po vsakih šestih točkah (na primer pri 3:3).

Menjava prostorov

Igralca v igri, razen v tie-breaku, menjata prostor ob zaključku prvega, tretjega in nato vsakega naslednjega lihega gema v setu. Takrat imata pravico tudi do enominutnega odmora in osvežitve. Če je skupno število gemov v setu sodo, menjata prostor po odigranem prvem gemu v naslednjem setu.

TAKTIKA V IGRI

Opisali bomo nekaj najbolj značilnih taktičnih različic, da boste hitreje prešli na razmišljujoči način teniške igre:

— igrajte dolge žoge v nasprotno polje

— po vsakem udarcu se vračajte na osnovni položaj (izjemo predstavlja igra na mreži)

Značilne napake v teniški igri

Kako se jim ogniti?

Žogice zadevajo v okvir loparja:

— pozorno glejte žogico še trenutek zatem, ko ste jo že udarili

— bolj čvrsto primite lopar.

Žogice v mreži:

— preverite prijem loparja, morda je odbojna površina preveč odprta. Če ni te napake, je vzrok, da so žogice predolge, vzravnano ali celo nekoliko zaklonjeno telo.

Poskušajte dobiti občutek, da se med udarci »naslonite na žogico«.

Servisi v mrežici

Žogico mečite bolj nazaj

Servisi v avtu

V trenutku udarca odločneje trznite navzdol v zapestju. Žogice pred udarcem mečite bolj naprej.

Žogice ne zadevate pred telesom

Prej se pripravite na udarec. Pri udarcih z zadnje črte igrišča si dopovedujte: »Hitreje z roko nazaj v začetni položaj udarca.«

Naj na koncu omenim, da smo Ravenčani ponosni za zgrajene športne objekte (Ivarčko jezero, park in dom telesne

kulture, telovadnice, trim steze, kegličče, teniški kompleks, smučarske proge itd.). Vse to je v neposredni bližini mesta. Te pridobitve so sad mišljenja, dela in odnosa naših občanov do telesne kulture. Zato moramo vsi varovati te objekte kot svoje imetje. Žal, vsi ne mislijo tako. Občasno lahko vidimo na športnih objektih malomarno in skrajno neodgovorno obnašanje nekaterih posameznikov (razbite steklenice na igriščih, podiranje košev za smeti, nespoštovanje reda in dela zaposlenih, ki skrbijo za delovanje objektov).

Zahvaljujemo se vsem, ki so imeli toliko poslušnosti, razgledanosti in strokovnega znanja, da so s svojimi odločitvami prispevali k temu, kar lahko že danes koristno uporabljamo.

Srečno in uspešno treniranje in igranje želimo vsem ljubiteljem teniške igre.

Literatura:

R. Armenulič — TENIS

M. Čikeš — Tenis za početnike

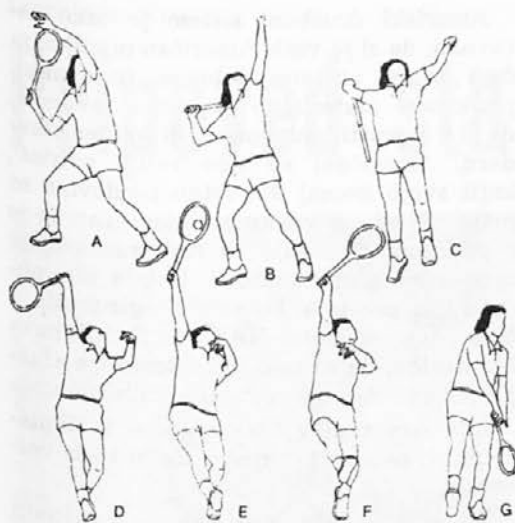
B. Perović — Igrajmo tenis

A. Kump — Tenis — pravilno in laže

V. Friščić — Tehnika osnovnih udarcev

Z. Uzorinac — Teniške legende

Tenis. savez Hrv. — revija TENIS

— spreminjajte natančnost in hitrost žogice

— skoncentrirani bodite samo na trenutni udarec

— v prvi vrsti je pomembna smer žogice, njena usmerjenost in nato moč udarca

— vzemite si čas in se v igri od časa do časa sprostite

— spremenite način igre, če nasprotnik ni enakovreden.

Andreja Pezdirc

VTISI IZ NEW YORKA

Poskusila bom napisati vtise, ki so se mi nabrali pred, med in nekaj tudi po obisku oziroma potovanju v ZDA. To bodo od vsepovsod in vsakršni občutki, mnenja in misli, ki so se mi utrile med opazovanjem in spremljanjem sveta, povsem drugačnega od tistega, v katerem sem odrasčala in se izobraževala. Rekla sem si, moram iti in videti kaj novega in drugačnega, kot je tisto kar mi je bilo do sedaj dosegljivo, v sicer še sorazmerno kratki življenjski dobi.

Torej 1. junija lani sem odletela v New York. Tam imam strica, ki živi že trideset let v Združenih državah Amerike. Seveda je bil to predvsem obisk, od katerega pa sem si obetala več in glede tega sem bila vsekakor zadovoljna. Stric me je namreč presenetil že s tem, da me je sploh povabil, v New York (darilo za opravljeno diplomu), kar mi je v času bivanja pri njem in njegovi ženi nudil in omogočil videti, pa je presevalo vsa moja pričakovanja. Imela sem priložnost res ogromno videti in v šestih tednih, ki sem jih preživela v tej za nas še vedno »nedosegljivi Ameriki«, nisem ostala brez novih spoznanj in doživetij. Predvsem sem sprejemala nove informacije in si jih poskusila kar največ zapomniti.

Z Jatovim letalom DC-10 je bilo zelo prijetno in udobno potovati. Z Brnika smo odleteli 30 minut čez poldne, na letališče

J. F. Kennedy pa smo se spustili okrog pol štirih popoldne, vendar takrat še nisem čutila »jet—leg«, čeprav so pri nas doma takrat že skoraj vsi sladko spali; v času je namreč 6 ur razlike. Vendar pa moram priznati, da mi je naslednji dan teh šest ur kar nekam hodilo »na poti« in sem se šele po nekaj dneh prilagodila drugačnemu urinemu kazalcu.

Srečanje s stricem je bilo zelo pristrčno in takoj sem dobila prijeten občutek. Moj stanuje v Floral parku, to je v neposredni bližini mesta New Yorka, že bolj proti znanemu Long Islandu, kjer so prekrasne plaže ob Atlantskem oceanu. Mesto-City New York sestavljajo Manhattan, Queens, Bronx, Brooklyn, Staten Island, torej pet mestnih predelov. Mesto leži v zalivu reke Hudson, na obeh straneh reke East River, na več otokih in na kopnem. Najbolj je vsekakor znamenit Manhattan, ki je zgrajen pravokotno, z mnogimi nebotičniki, zato se človek v njem nekako znajde, saj so avenije, ki tečejo počez, označene in poimenovane s številkami (1. avenija, ... 5. avenija ..., 8. avenija ...), 5. avenija je najmodernejša, znana po muzejih in bogatih stanovanjcih, v osrednjem delu 5. avenije je Central Park. Ceste pa tečejo počez in sekajo avenije. Tudi ceste so oštevilčene (47 th Street, ...). Edina poševna ulica je Broadway. Manhattan je podolgovat otok in je še razdeljen na Down Town, Up Town,

Midtown. V Downtown je znamenita business Area z Wall Street, kjer se sklepajo poslovni posli vsega sveta. Zelo impozantna sta dva najvišja nebotičnika v Manhattnu, ki se imenujeta World Trade Center ali tudi Twin Towers (kar pomeni dvojčka) in sta zasenčila celo višino Empire State Buildinga, ki je dolgo veljal za najvišjo stolpnico. Sedaj sta nebotičnika World Trade Center s 415 m drugi najvišji stavbi na svetu.

Organiziran je ogled z vrha ene od obeh stolpnic. World Trade Center so zgradili leta 1973, vendar je načrt za konstrukcijo nastal že leta 1966. V tem centru domuje 1200 firm in različnih poslovnih organizacij, v njem dela 50.000 ljudi in sprejme več kot 80.000 obiskovalcev vsak dan. Z nebotičnika je čudovit razgled po New Yorku, seveda le ob lepem vremenu, na Manhattan, na sosednjo državo New Jersey. Hudson River in East River. Pravijo, da je to najveličastnejši pogled na mesto New York. V tem centru je zelo zanimivo pogledati tudi New York Commodity Exchange, to je prodajna borza za bombaž, kavo, kakao, sladkor, olje, aluminij, torej prodaja in nakup naravnih surovin na podlagi ponudbe in povpraševanja, kjer kupujejo in prodajajo surovine vse države sveta. Ta prostor je odprt za radovedne obiskovalce; ti si lahko to mešetarjenje ter sklepanje svetovnih pogodb ogledajo iz daljave. Ogledala sem si tudi New York Stock Exchange — borzo delnic, kjer pa potekata prodaja in nakup delnic. Ogromen prostor, prepoln ljudi, smo si lahko ogledali z nekakšnega balkona nad njim. V njem se giblje veliko ljudi, na ekranu pa se nenehno prikazujejo cene delnic in se ob večjem ali manjšem povpraševanju spreminjajo.

Tudi v Federal Reserve Bank organizirajo skupinske ogleda. Imela sem priložnost pridružiti se eni izmed njih, seveda s posredovanjem mojega strica. V tej banki imajo shranjeno zlato vseh držav na svetu 16 nadstropij pod zemljo. Federal Reserve Bank je druga največja banka za shrambo zlata v Ameriki in na svetu. Največja je v nekem vojaškem objektu na zahodu ZDA. Pokazali so nam tri nadstropja oziroma tri oddelke, ki so 50 čevljev pod zemeljsko gladino. V 5. nadstropju pod zemljo je shranjeno zlato in varnostni oddelek, to je poseben oddelek, ki je odvisen od zvezne vlade. Banka je samostojna in hrani zlato vseh držav na svetu. Zlato je shranjeno v ploščicah. Imajo zelo strog in moderen režim varstva, kontrole in revizorstva. V posebnem oddelku so nam pokazali, kako nastaja denar, kako ga tiskajo, štejejo in pakirajo. V sobi, kjer to delajo, je nameščenih več kamer in nikoli ne sme ostati v takem prostoru en sam človek. Na koncu ogleda so nam prijazno poklonili spominek — lično pakiran zmet, uničen star dolar. Moj stric je takoj komentiral, da je to pristen ameriški humor.

Naj povem, da se nisem zanimala samo za ameriško gospodarstvo, saj sem si dobro ogledala tudi Broadway z neštetiimi majhnimi gledališči, ki človeka že na sprehodu mimogrede prav navdušijo s svojo pisarnostjo in živahnostjo.

Zelo mi je bila všeč 5. avenija s svojimi znamenitostmi. Rockefeller Center, ki postane poleti pravo zbirališče popotnikov, krasna je cerkev St. Patricka, posebno pa me je navdušila trgovina Sax Fifth Avenue,

ki je za Američane in svetovljane pojem mode in kakovosti. Povedali so mi, da je v njej nakupoval tudi Tito, kadar se je mudil v New Yorku... To je prekrasno urejena petnadstropna hiša tik ob 5. aveniji z najnovejšo modo vseh priznanih kreatorjev sveta. Zadnje čase pa postaja tudi Bloomingdale pojem mode in designa. Pred Tiffany stojijo ogromne limuzine in v njih šoferji čakajo na dame, ki nakupujejo v trgovini. Tudi sama sem si šla ogledat visoko estetsko oblikovan nakit, katerega cena sploh ni dostopna našim možnostim.

Z ladjico South Ferry, ki je hkrati trajekt, sem se z juga Manhattna odpeljala na Staten Island, ki je del mesta New York. Želela sem videti Statue of Liberty (kip svobode), darilo Francije ob 100. obletnici neodvisnosti ZDA. Na žalost so ga ravno takrat obnavljali in restavriral, zato si ga nisem mogla ogledati. Ker je vožnja trajala le pol ure, sem se odločila obiskati še China Town. Tam sem dobila občutek, kot da sem na pravem Vzhodu. Na vsakem koraku sami Kitajci, Japonci, Korejci in Vietnamci. Vse trgovine, restavracije in vsi napisi so v kitajskih pismenkah. Veliko teh ljudi sploh ne obvlada angleščine, tako da sem se težko znašla, ko sem na podzemski železnici (Subway) spraševala za številko vlaka, ki pelje v Uptown.

Ko sem bila v Palači združenih narodov, sem si želela vodiča z znanjem jezika enega naših narodov, vendar ga na žalost ravno takrat ni bilo. Združeni narodi so veličastni, če pa se spomnim, kakšno čudovito poslanstvo opravljajo v svetu, sem lahko srečna, da sem lahko videla njihov sedež od zunaj in od znotraj z lastnimi očmi.

Pokazali so nam, potem ko sem se pridružila vodniku, vse dvorane, generalno skupščino, varnostni svet... Zelo me je prevzel kip, ki stoji v parku Mir na konju, delo našega umetnika Meštrovića, ki ga je Jugoslavija podarila Združenim narodom. Kip stoji na vidnem mestu v parku pred palačo.

V centru Manhattna me je očarala čudovita stolpnica najsodobnejše arhitekture z modernim plastičnim pleksi steklom. Imenuje se Trump Tower, notranja oprema je fantastična, čudoviti atriji z eksotičnimi rastlinami in krasni, moderno oblikovani prostori. Stene razsvetljene z reflektorji, po njih pa se v obliki slapa pretaka voda. Seveda so v tej stolpnici v spodnjih nadstropjih trgovine in restavracije. Arhitektura je res izpeljana do najnovejših oblik estetske fantazije.

Zanimiv je bil tudi ogled avtentične in izvirne tradicionalne umetnosti ameriških Indijancev, njihovega nakita in oblačil. Z Američani se sploh ne da razpravljati o Indijancih, kajti kategorično so prepričani, da zanje ni rešitve, ker so leni, neinventivni in pijanci, ki so se vdali v usodo zasvojenec. Sicer pa so Američani zelo prijazni. Na vsakem koraku sem slišala »you are welcome« in »have a nice day«. V trgovinah in muzejih so korektno in spoštljivo prijazni in nisem zasledila nikakršne nestrpnosti in brezbržnosti. Res pa je, da se povprečni Američan ne zanima kaj dosti za zunanjo politiko, kajti preveč jih je zavzel standard doma in položaj njihovega dolarja in materialnega stanja.

Ameriški družbeni sistem je tako naravn, da si je vsak Američan prisiljen za časa svoje aktivne delovne sposobnosti priskrbeti materialno bogastvo in denar, da si v starosti lahko omogoči soliden standard. Američani so zelo veliki patrioti, kajti svojo komaj 200-letno zgodovino so pripravljani na veliko popularizirati in jo s ponosom razlagajo in radi razkazujejo zgodovinske znamenitosti. Dobila sem občutek, še posebno, ko sem si ogledovala v Washingtonu center NASA in Smithsonian Institution, da so zelo hitro dostopne ažurne informacije na vseh področjih znanosti.

Bila sem tudi v Washingtonu in Philadelphiji, vendar je preveč, da bi to še opisovala.

Jasno je, da sta ogromnost in različnost značilnosti tega ogromnega mesta, ki je polno nasprotij, od moderne 5. avenije do Harlema, polno vseh ras, jezikov in noš. Poleg rumene rase sem opazila tudi dosti pravih Židov, ki so zelo religiozni, kar pokažejo že s svojim oblačilom, na drugi strani pa držijo v rokah ogromen del trgovine z dragulji in zlatom. Prekrasna je njihova velika cerkev ob 5. aveniji Emanuel.

V jugoslovanskem kulturnem centru na 3. aveniji ni bilo nič kaj kulturno vzdrušje, kajti trenutno ni bilo nobene razstave ali kakšnega kulturnega dogodka. Stric mi je povedal, da so včasih tam prirejali in doživljali prelepe umetniške popoldneve, sedaj pa so na voljo le stari časopisi. Uslužbenka mi je povedala, da se pač pozna stabilizacija in da se trudijo, kolikor se le da. Tam je bila pred leti tudi Tisnikarjeva razstava.

Preden končam, naj povem, da sem bila tudi na Long Islandu na Jones Beachu, kjer so ogromne plaže neverjetnih razsežnosti. Za ljudi iz mesta New Yorka je obala zelo blizu, kajti z avtom je le pol ure do čudovitih obal Atlantika. Vendar je obala odprta, ni členovita in otočkasta, zato piha mrzel veter in se morje ogreje šele julija.

Odkrila sem tudi Nassau Community College, kjer so bile julija Olimpijske igre športnikov — invalidov. Na teh olimpijskih igrah so sodelovali tudi koroški športniki v sedeči odbojki in dosegli lepe uspehe. V Ameriki so posvečali tem igram veliko pozornosti, saj je bila vsak dan oddaja namenjena najnovejšim novicam s tekmovanj. Predvajali so celo intervju z nekim slovenskim športnikom s pomočjo naše prevajalke. Otvoritvi olimpijskih iger je prisostvoval tudi predsednik Reagan.

Posebna stran pa so seveda obiski muzejev, te sem si najbolj želela videti in nisem bila razočarana. To so predvsem Metropolitanski muzej umetnosti, Muzej moderne umetnosti in Guggenheimov muzej, potem pa še Narodni zgodovinski muzej, Muzej fotografije in Narodna akademija za oblikovanje.

MODROSTI

Živimo o dobi konfekcije, gorje vam, če ste večji od drugih.

G. Flaubert

Beseda je dana človeku, da z njo skrije svojo misel.

(Talleyrand)

Leopoldina Košuta

Pripoved stare fotografije

Slika, stara nad 60 let, je danes samo še spomin na dva velika moža, ki sta kot učitelja in upravitelja osnovne šole na Prevaljah vodila in vzgajala tedanjo šolsko mladino.

Stojijo z leve na desno fantje:

Feliks Mačič, priljubljeni gostilniški goslač, znan po celi dolini, živel in umrl na Prevaljah;

Avgust Pernat, elektromehaničar, pred upokojitvijo civilni mojster remontnega podjetja za vojaška vozila, sedaj upokojen, živi v Bregani pri Zagrebu;

Jože Jurač, upokojen, živi v Ljubljani, sedaj še tajnik Zveze društev upokojencev Slovenije;

Anton Hribernik, priljubljeni gostilničar z znamenito, dolgo brado, p. d. Brančurnik, živel in umrl v Dobji vasi pri Prevaljah, daleč naokoli ni bilo tako simpatičnega človeka njegove stroke;

Edi Koritnik, živi v Velikovecu. — Na koncu vrste fantov je;

Hanzi Neuhauser, o njem ni nič znanega.

Z leve na desno stojijo dekleta:

Vlasta Dobnik, hčerka carinika na Prevaljah, sedaj živi v Ljubljani, vdova. Bila je Juračeva prva ljubezen. Po dolgih letih jo je srečal po vojni v Ljubljani. Juračeva prevaljska povest Kraj umira se začne: Vlasta je prosila starše...

Stefka Kugovnik, kmetica na Lokovici, vdova, hčerka tedanjega narodnega poslanca in sestra znanega družbeno-političnega delavca na Prevaljah;

Malčka Plešivčnik, hčerka tedanjega veleposestnika na Dobjem dvoru, vdova, umrla v Radljah. Teta našega uglednega zdravnika, primarija bolnice Slovenj Gradec.

Lizika Kordež, Dobrovnikova, živi na Prevaljah, vdova po Liechteneggerju.

Pavla Meglič, oče železničar, družina je živel na postaji na Prevaljah;

Sedijo na tleh:

Lena Kert, oče železničar, stanovali na Selarhubi, služila v Šabcu, umrla za rakom;

Marica Grašič, v času šolanja je bivala pri gostilni Vaukan, kje je zdaj, ni znano.

V sredini sedita Pavel Košir, tedanji šolski upravitelj, in mladi učitelj Ivan Lebič, ki je prišel kot invalid prve svetovne vojne na Prevalje, se poročil z učiteljico Janjo Linhard in živel do svoje smrti v domačem kraju.

O PAVLU KOŠIRJU

(Zapis hčerke Lize)

Pavel Košir se je rodil leta 1878 v Logi vesi pri Vrbi ob Vrbskem jezeru. Iz preprostega kmečkega dečka je postal vzoren učitelj, ki je prehodil težko pot slovenskega učitelja. Niso mu bile prirasle k srcu samo rože, vse ga je zanimalo, kar je bilo v zvezi z domačo zemljo, narodom in njegovo zgodovino. Bil je marljiv zbiratelj narodopisnega blaga, ki ga je priobčeval v raznih znanstvenih listih. Za mladino je izdajal v plebiscitni dobi v Velikovecu mladinski list »Mlada Jugoslavija«. Sodeloval je v raznih revijah, kot n. pr. v »Koroški vigredi«, ki jo je leta 1920 izdal Narodni svet za Koroško v Velikovecu. Ob zasedbi Koroške mu je narodna vlada v Ljubljani poverila organizacijo slovenskega šolstva v velikovškem okraju. Težko ga je prizadela izguba Koroške po plebiscitu. Edina uteha mu je bila, da je našel pribežališče v zadnjem koščku svobodne koroške zemlje, na Prevaljah v Mežiški dolini, kjer si je našel dovolj obširen delokrog, tu je živel in delal, na narodnem, kulturnem, šolskem in znanstvenem polju. Vso skrb je posvetil mladini in razvoju šolstva. Z ljubeznijo se je lotil vrtnarstva, prirejal sadjarske razstave, predavanja in tečaje o sadjarstvu in vrtnarstvu in se boril za reorga-

nizacijo oziroma uvedbo šolskega vrtnarstva. Za mladino je izdal skupno s Toneom Gasparijem leta 1923 zbirko koroških popevk »Sijaj, sijaj, sončece«. Skupno z Vinkom Möderndorferjem sta izdala knjižico »Koroška ljudska medicina«, ki jo je leta 1967 znanstveno knjižna založba v Darmstadtu prevedla v nemščino.

Vse njegove načrte mu je prekržala pre zgodnja smrt. Umrl je leta 1925 na Prevaljah.

O IVANU LEBIČU

(Spomini hčerke Dorice)

Za to, da bi opisala spomine na nekoga, ki nam je tako blizu, kot je bil nam otrokom naš atič, manjka besed. »Spomini so kot sipine zlate, ki prihajajo in odhajajo...« pravi pesnik. In na očeta me veže toliko spominov, kolikor je trenutkov, ki sem jih z njim preživela. Vsi odmevajo v meni, vsi so mi enako dragi. Kolikor se mi zdi privlačno in pomembno, da bi z zapisom katerega od njih ohranila spomin na atiča, pa dvomim, da bi se mi posrečilo komu, ki našega očeta ni poznal, vsaj megleno zarisati njegovo plemenito človeško podo.

...Zadnja leta so ga moči že zapuščale in ni mogel več hoditi. Zjutraj je mirno čakal, da sem mu pomagala na voziček in ga zapeljala v kuhinjo. Nikoli se ni pritoževal. Kot osemnajstleten fant je na fronti v prvi svetovni vojni izgubil nogo in ostal vse življenje invalid. Neskončno potrpežljivo je prenašal vse tegobe, ki so mu iz dneva v dan oteževale življenje. Zahvaljeval se je za vsako storjeno uslugo, tudi za drobna dela, ki jih je vsak otrok dolžan storiti staršem.

...Sedeli smo ravno pri kosilu, ko je nekdo potrkal. »Gospod Lebič, prosim, napišite mi prošnjo.« Vsi ostali smo tiho zavzdihnil in obupano pogledali, atič pa je mirno, brez besed odložil žlico, odmaknil krožnik in napisal, kar ga je človek prosil. Koliko prošenj je napisal, prihajali so ob najrazličnejših časih, atič pa je bil vedno pripravljen pomagati ljudem v stiski. Nikoli ni za to zahteval plačila, ravno tako ne za svoje delo v različnih človekoljubnih odborih, kot so Rdeči križ, Društvo vojaških vojnih invalidov, Društvo upokojencev...

...Spominjam se večerov, ko smo otroci posedli okrog atiča in ga poslušali z odprtimi usti in velikimi očmi, ko nam je bral otroške zgodbe, pripovedke in pravljice. V nas je vsadil ljubezen do slovenskega naroda in jezika. Od njega je prehajalo v nas veselje do lepih knjig in branja slovenskih pisateljev. Njemu najdragocenejša knjiga je bila Sveto pismo, iz katerega je črpal moč, upanje in vedrino.

...Atič je bil nadučitelj na Prevaljah vse do začetka druge svetovne vojne. Poleg rednih predmetov je otroke naučil še vse mogoče. Obrezovali in cepili so sadno drevje, vrtnice, skrbeli za čebele, pletli košare iz vrbovih šib in vezali knjige.

Znal je sprejeti, kar mu je usoda postavila na pot. Ljubil je življenje in bil je radoveden, tako neizmerno radoveden. Vsega se je hotel naučiti. Skoraj ni bilo stvari, ki je ne bi znal. Bil je dober matematik, presenečal nas je z grščino, latinščino, igranjem na citre in tamburice. Zelo rad je

prepeval in vodil pevske zборе. Pa tudi spreten je bil, popravljaj je ure in mizaril.

Naj sklenem. Ko se je kdaj v lepo-žalostnih trenutkih z brati pogovarjamo o minulih časih, o mami in atiju, se mi zdi, da vsi, ne da bi to izrekli, čutimo, kako redka sreča je imeti take starše, očeta take strokovne, etične in duhovne širine. Naš ati je bil pokončen mož. Svojih nazorov nikoli ni skrival. Kadar se je moral odločati o čem pomembnem (in dve vojni, ki sta tako brezobzirno zaznamovali njegovo življenje, sta velikokrat terjali take odločitve), je sledil predvsem svoji vesti in plemeniti človeškosti. Morda gledam nanj sedaj, ko ga ni več med nami, še z bolj vdanim občudovanjem. Zavedam se njegove izjemne osebnosti in tudi od Tam mi pomaga hoditi mojo življenjsko pot.«

Svoje misli naj dodam še jaz. Hodila sem tudi v 5. razred k učitelju Lebiču. Moram priznati, da sem rada hodila, ker je bil blag učitelj, izjemen pedagog. Ure matematike, slovenščine, zgodovine, petja so bile kot zabava posebne vrste, ker je znal tako preprosto ljudsko posredovati učencem. Danes bi verjetno bilo malo učencev, ki bi se za pouk tako odzivali. Marsikak uporabni račun mi je prišel v življenju prav. Še pozneje sem tudi hodila k petju v njegov zbor, kar nam je bilo vsem pevkam in pevcem v zadovoljstvo in veselje.

S tem zapisom in sliko bi se skromno oddolžili dvema nesebičnima učiteljema, ki sta vsak do svoje smrti veliko naučila prevaljsko mladino. Mnogi od njih so nabrano znanje koristno uporabljali v svojem poznejšem življenju.

Pavel Košir počiva na pokopališču na Fari. Na nagrobniku je zapisano: Živel je narodu, mladini in rožam.

Ivan Lebič je živel življenje, kot bi ga le redkokateri zemljan ob taki invalidnosti tako potrpežljivo prenašal: požrtvovalno, nesebično, polno odpovedi, z ljubeznijo do vsega lepega in dobrega, skratka: kot najboljši človek. Umril je jeseni 1982. v 85. letu starosti. Počiva na pokopališču Barbara.

Pobudnik zapisa Jože Jurač je pa tudi vreden večje pozornosti. Sedaj živi kot upokojenec v Ljubljani.

Jože Jurač je Prevaljčan, rojen v Weizu 9. 11. 1908. leta, kjer je bil njegov oče zaposlen v elektrarni. Od tam se je družina preselila v Velikovec, kjer je oče še mlad umrl za tifusom. Mati Marija Jurač, šivilja, se je s sinom (Juračevim Pepijem, kakor so ga vsi klicali) preselila na Prevalje, kjer so živeli ded, babica, starši pokojnega očeta. Mati se je s sinom preživljala s šivanjem. Hodil je v prevaljsko šolo, ki je bila takrat še v stari zgradbi, bolj na koncu vasi. Po končani šoli se je zaposlil v tedanji Mohorjevi tiskarni, ki se je po prvi svetovni vojni preselila iz Celovca na Prevalje. V tiskarni je bil pomožni delavec. Po odhodu Mohorjeve tiskarne v Celje se je tudi mladi Jurač odselil v Celje, se tam izučil za tiskarja in bil odbor-nik napredne strokovne organizacije. Sodeloval je pri ustanovitvi OF za štajersko maja 1941. Ob izbruhu 2. svetovne vojne je bil izgnan z ženo in triletno hčerko v Srbijo. Po osvoboditvi je bil prvi tajnik glavnega odbora sindikatov Slovenije, bil tri leta v centralnem svetu sindikata v

Beogradu. Po letu 1958 je bil direktor Uradnega lista SRS. Upokojenec je od leta 1972 in od takrat tajnik Zveze društev upokojencev Slovenije.

Prevalje nosi v srcu in tiskani besedi: Kraj umira, v knjižici Majhne razsežnosti: Miklavževa povodenj, Ob Perovičevi ka-

pelj, Črke na cekljasti cesti, Radijska oddaja: Preljuba prevaljska družina, Ksaver Meško — koroški marternik.

In še mnogo je napisal o Prevaljah, Lešah in njih prebivalcih, kar zgovorno pričča o navezanosti in ljubezni do kraja njegove mladosti.

Rudi Mlinar

CIRIL MARIN

26. 6. 1904 — Maribor

6. 2. 1985 — Šentanel

UVOD

Ciril Marin, po domače Andrejčev oče, ded, praded, je za časa svojega življenja doživel mnogo veselih pa tudi žalostnih, skoraj pretresljivih trenutkov. Čez sedemdeset let je preživel v Šentanelu, bil je rudar, tesar, železničarski delavec... prijel je za vsako delo, da je lahko nahranil svojo številno družino.

Po osvoboditvi je bil pevec, vaški muzikant in član edinstvenega vaškega parlamenta, kot je sam zapisal, edinega parlamenta brez politike. Navsezadnje je bil tudi vaški kronist. Njegova kronika beleži vse pomembnejše dogodke te lepe vasi severno od dolinske ceste. To je dokument trajne vrednosti, saj nam ohranja marsikatero podrobnost iz življenja Šentanela.

Ni pa zapustil samo vaške kronike, ampak zelo izžrpen in poglobljen življenjepis. Ta življenjepis kar sam po sebi silil po objavi, in mislim, da se bom z objavo lahko na najboljši način oddolžil spominu nanj. Vmes sem vnesel nekaj spominov, ki so zapisani ostali že od prej in mi jih je ded izročil že pred časom.

Kaj več naj spregovorim sam, četudi že počiva skupaj z babico ob zidu na šentanel-skem pokopališču.

V številnih srcih pa je še enako živ, vesel in naš, kot je bil vedno.

Ciril Marin

MOJE ŽIVLJENJE

Ded: Jurij Marin, rojen 1849, umrl 1940. leta, star 91 let.

Pogled od Jakoba v Koprivni proti Peci

Babica: Helena Pikalo, poročena Marin, rojena 1847, umrla 1917, stara 71 let.

Mama: Helena Marin, poročena Velt, rojena 1869, umrla pri Jerejcu 1951, stara 82 let.

Sin: nezakonski sin Ciril Marin, rojen 26. 6. 1904. leta v Mariboru.

Moja mama je bila Brsnikova hčerka in ker je bilo pri hiši več otrok, ki sta jih starša težko preživljala, je morala že zelo mlada iti po svetu služiti svoj vsakdanji kruh. Ko sem se jaz rodil, je služila v Mariboru. Oče je bil sprevodnik na železnici, stanoval pa je pri svoji hčerki, ki je bila zaposlena v Mariboru. Ni bil poročen, kakor tudi moja mama ne. Tako sta se spoznala in iz te kratkotrajne zveze sem se rodil jaz, seveda nezaželen. Oče je dokaj redno plačeval zame, pa me je mama le težko imela poleg svoje službe, saj je morala stalno najemati ženske, da so me varovale tisti čas, ko ni bilo nje doma. Z očetom se mama ni hotela poročiti, ker je bil veliko starejši od nje pa tudi razumela se nista najbolje. Ko sem bil star tri mesece, je bil oče premeščen na drugo delovno mesto v Tolmin.

Nekega dne me je mama odnesla k očetu ter mu rekla: »Tu ga imaš, ti si kriv, da je na svetu, jaz ga ne morem imeti zraven službe.«

Tako sem potem ostal pri očetu. Oče je moral najeti služkinjo, da je skrbela zame in tudi za njega. Stanovali smo v Volčji Dragi blizu Tolmina v zelo visoki trinadstropni hiši, kjer je imel oče čisto pod streho kuhinjo in sobo. Zjutraj in zvečer je sam pripravljajl hrano, opoldne pa smo došli kosilo iz gostilne. Nekaj let pozneje se je oče upokojil. Tedaj sem že jaz hodil po kosilo ali pa v trgovino, če je bilo treba. S šestim letom sem začel tudi obiskovati prvi razred tamkajšnje šole. Končal sem že dva razreda, ko se je nenadoma oče odločil ter je rekel: »Veš, star sem že in težko te imam, peljal te bom v Maribor k mami, naj še ona skrbi zate.«

In tako me je 1912. leta peljal z vlakom v Maribor, najprej k svoji hčerki, ki je bila tudi moja krstna botra. Tam sva bila nekaj dni, nakar me je odpeljal k moji mami, ki je stanovala samo petnajst minut stran od očetove hčerke.

Mama pa je tedaj že bila poročena in ko me je pripeljal k njej domov, je rekel: »Na, tu ga imaš, dovolj dolgo sem skrbel zanj, saj mu mogoče niti oče nisem, ampak samo njegov rednik.«

Jaz sem se seveda branil ostati pri tuji ženski, ki se je sploh nisem spomnil, da bi bila moja mama. Oče pa me je kljub vsem mojim prošnjam in joku pustil pri mami z obljubo, da se bo hitro vrnil pome. Seveda me te njegove besede niso mogle potolažiti, slutil sem, da me je ata za vedno zapustil. Seveda sta me mama in njen mož, ko je prišel zvečer domov, tolažila na vse mogoče načine, a kaj, ko sem jaz samo jokal in klical ata, ata, ata.

Nič pa ni pomagalo, ostal sem pri mami. Mama je morala vsak dan v službo. Nanesla mi je vse mogoče stvari, da bi se z njo potolažil, potem pa je stanovanje zaklenila in odšla, da nisem mogel pobegniti. Zgodilo pa se je večkrat, da sem ji tedaj, ko je prišla domov, ušel in tekkel po ulicah

k očetovi hčerki, tako dobro sem si zapomnil, kje je stanovala. Dvakrat sem zvečer prišel prepoznati do tiste hiše in sem prespal kar na stopnicah pred vhodnimi vrati, pomagalo pa ni nič, zjutraj me je oče odpeljal spet nazaj k mami. Tedaj je mama rekla: »Jaz ga ne morem imeti tako blizu očeta, peljala ga bom na občino Šentanel, tam ga bo že kdo vzel.«

Imeli pa sta že s teto pisno dogovorjeno, da me bo ona vzela. Teta je imela tri hčerke, ki pa so ji vse pomrle, zato sta z možem sklenila, da vzameta mene.

Oče se je sam ponudil, da me odpelje na moj novi dom. Hotel je videti, kakšnim ljudem me bo mama dala.

29. junija, ravno na praznik Petra in Pavla, sva z očetom prišla k Rezarju. Tam je bilo zelo veliko ljudi, ki so pili in kegljali, saj je bil to velik praznik. Tudi župan Ploder — Miha Kumprej je bil tam. Z njim se je ata pogovarjal o moji nadaljnji usodi. Potem mi je dal 20 krajcarjev ter rekel: »Tu malo počakaj, jaz grem sedaj tu dol in se bom hitro vrnil po tebe nazaj.«

Vsak sam si lahko predstavljaj, kaj se je godilo v moji duši, ko sem ostal sam med tujimi ljudmi. Kljub lepemu govorjenju so bile moje misli le pri očetu in njegova obljuba, da bo prišel pome, je bila edina tolažba, s katero sem se tešil tiste prve ure svojega življenja v Šentanelu. Vsega objokanega so me peljali k Plodru.

Spominjam se, da so me naslednji dan Plodrove dečve peljale nabirat v bližnji gozd črnicice. Seveda so me tolažile, ker sem samo jokal in klical očeta. Česa vsega niso storile, da bi le malo pozabil na to, da sem bil še tako majhen pa že zapuščen v tujem svetu, kjer so celo čisto drugače govorili od mene, da jih nisem niti dosti razumel — oni pa mene ne.

Več ljudi se je prijavilo, da bi me vzeli za svojega. Ker pa je bilo že prej dogovorjeno, da me bo vzela teta in da bo oče plačeval vsak mesec zame 20 kron, so župan seveda odločili, da moram k teti. Ta je prišla pome tretji dan. Z njo je bila majhna deklica, zdi se mi, da je bila Brsnikova Lenčka. Počasi sta me odpeljali na moj novi dom, ki pa je bil seveda dom brez mojega očeta, ki sem ga še vedno tako močno pogrešal. Kljub vsemu prigovarjanju in vsem mogočim obljubam sem bil nepotolažen ter sem se jokal noč in dan. Večkrat sem jim ušel v Kusov gozd in tam jokal ter klical očeta, dokler me vsega objokanega zvečer niso našli. Teta je bila šivilja, njen mož Tevže pa krojač. Ščasoma sem se hočeš nočeš moral privaditi na svoj novi dom. Vzljudil pa sem najprej moža Tevža; ta je imel harmoniko in mi je večkrat zaigral. Glasba pa je bila že tedaj moja velika ljubezen in s svojim igranjem se mi je najbolj prikupil.

Po počitnicah 1912. leta sem začel hoditi tudi v šolo. Tam me je vprašal učitelj Vinternik, v kateri razred sem hodil v Tolminu. Povedal sem mu, da v drugega. Ker pa nisem nič znal, kar me je vprašal, saj je bila tu v drugem razredu nemščina, jaz sem pa razumel le italijanščino, me je predstavil nazaj v prvi razred. Tako sem hodil dvakrat v prvi razred, ne da bi zaostal. Tedaj sta v šolo hodili tudi Rašečnikova Mojcka in Ančka in sta vsak dan gredečo prišli tudi pome, da smo skupaj odšli v šolo.

Mama in mož sta prišla na obisk k svoji sestri enkrat letno in vedno sta mi prinesla zelo dobro pogačo. Teta mi je vedno že nekaj dni prej govorila, kako se moram obnašati, ko bom zagledal mamo. »Glej, da jo boš poklical mama in jo potem poljubil, kot se spodobi,« mi je zabičevala vsa v skrbeh.

Jaz pa sem jima enkrat ali dvakrat namesto pozdrava ušel ter se kje v samoti skrtil. Ščasoma sem se na te obiske privadil, a ljubezni do mame nisem čutil nobene. V meni je raslo spoznanje, da je ona kriva, ker me ata ni maral in tega ji nisem mogel nikdar odpustiti.

Tako so minevala leta. 1914. leta se je začela prva svetovna vojna. Možje so morali na vojno v štiriindvajsetih urah, tudi moji štirje strici so morali na nabor in naprej v vojsko.

Najprej je bila vojna s Srbijo, ker je neki Bosanec v Sarajevu ubil cesarjevega brata, ko je bil tam na obisku.

1915. leta, ko je moral na vojsko tudi stric Tevže, pa je bila vojska že z Rusi, ki so prišli pomagat Srbom.

Tako sva ostala s teto sama. Ni pa bilo več tako kot včasih. Teta je bila vsak dan bolj živčna, ker ni bilo doma moža in tudi bala se je zanj. Jaz pa je seveda tudi nisem tako rad ubogal kot Tevžeja. Za vsako napako sem jih potem dobil od tete, zvečer pa sem moral skupaj s teto še moliti rožni venec. Večkrat sem vmes zaspal in me je potem morala dregnuti, da je šlo spet nekaj časa naprej. To sva počela ves čas vojne. Spominjam se tudi, da smo morali otroci med vojno nabirati ostrožnično listje za čaj, ki so ga pili vojaki. Ko sem bil star 12 let, sem bil zaradi vojske oproščen šole. Zato sem pa moral doma bolj pomagati. Večkrat so prišli moj dedi, Brsnikov oče, in so rekli svoji hčerki, moji teti: »Mi boš poba dala, da bova gnoj nosila na njivo.« Tudi tetina hiša je bila njihova, saj še dobro vem, da so jo dedi kupili za 300 rajnišev. Tako me je teta seveda vedno posodila dedu za delo pri njih doma. Potem sem bil po več dni kar pri njih doma in sva po pol dni nosila na nosilih gnoj na njive.

Spet drugič je prišel in je rekel: »Daj mi poba, bova smreke žnurala.« Jaz seveda nisem rad šel, ker so bili ded bolj hudi pa tudi sitni so že bili. Tedaj so bili stari že 67 let.

Ko sva les rezala z žago, sem seveda pokleknil zraven smreke, on je pa zarobantil: »Hudič, al ne boš stal zraven, tako se navadi, si pa ja še dovolj mlad, mene poglej...« In sem ga seveda moral ubogati, da je bil mir. Tudi smreke lupiti me je ded učil, od vsake olupljene smreke mi je dal krajcar, tako da sem si ščasoma zaslužil svoj prvi rajniš — en goldinar.

Opoldne sem moral pa navadno ajdove žgance kuhati za oba. Imela sva železni pisker in ded mi je naročil: »Noter daj polovico vode; ko zavre, jo posoli in dodaj moko, nato pusti nekaj časa, da vre. Če je preveč vode, jo odlij, če je je pa premalo, jo pa dolij, vmes pa ves čas mešaj. Zraven spusti veliko zabele in ko so žganci gotovi, jih zabeli in nalij še vsakemu skodelico toplega mleka.« Kako dobro je bilo. Nato sva navadno v največji vročini počivala. Najbolj težko sem jih pa ubogal, ko so mi

rekli, da jim moram uši po glavi iskati. Seveda jih niso imeli, to je bil le izgovor, da so lahko malce zadremali.

Večkrat sem tudi pobegnil od doma, posebno če sem kaj narobe naredil in sem se bal, da bom tepen. Tedaj sem vzel svojo edino obleko in k Rašešniku prosit, da bi me vzeli. Seveda so dekleti in mati bile kar za to. »Kar tu ostani, če je teta tako huda.« A kaj je pomagalo, naslednji dan je že prišla teta pome.

Sčasoma se tudi teti nisem več pustil tepsti, a še vedno sem premišljeval, kako bi lahko za vedno ušel od nje.

Karta v Maribor je tedaj stala tri krone. Naredil sem že načrt, kako bom odšel k mami. Vprašanje je bilo le, kako dobiti denar. Nekaj krajcarjev sem imel sam, druge sem naprosil od svojih prijateljev, bivših sošolcev.

V nedeljo zjutraj, ko sva šla s teto v cerkev, sem se izmuznil iz cerkve in hitro domov, pri oknu sem zlezal v sobo, si zavezal vse, kar sem imel, v culo, in hajd na Prevalje. Tam sem poznal fanta, ki je prej služil pri Žiku, tudi ta mi je dal nekaj krajcarjev. Ko sem prišel že zvečer na železniško postajo, sem ugotovil, da sem zamudil vlak. Šel sem v čakalnico in se potuhnil v kot, zvečer so jo zaklenili, ne da bi me videli. Zjutraj so jo pred odhodom vlaka zopet odklenili, hitro sem smuknil k blagajni in kupil karto za Maribor. Nisem točno vedel, kje stanuje mama, ki se je medtem preselila, imel sem le njen naslov.

Ko sem se pripeljal v Maribor, sem šel kar za ljudmi po ulicah, potem sem pa le vprašal nekega fanta, kje je Vilandgasse. Z roko mi je pokazal na desno v današnjo Ciril Metodovo ulico.

Ko sem stopal gor in dol po tej ulici, me je tam našla po ne vem kakšnem naključju mama. »Ja Kristus Marija, kako pa si se ti tukaj znašel,« je rekla vsa začudena. Seveda sem ji hitro povedal, da nočem biti več pri teti.

A kaj je pomagalo, čez tri dni je že prišla teta pome.

Z mamo sta se skoraj skregali zaradi mene, ni pa bilo druge pomoči, kot da sem odšel z njo nazaj k Jerejcu. Topli me pa teta potem niso nikoli več. 1916. leta se je rodil sin Feliks, katerega sem moral potem jaz varovati. Pral sem mu plenice, ga previjal in hranil, da je lahko teta šivala. Vse to me je naučila teta. Bil pa je dojenček večkrat bolan in sva ga morala zibati po cele noči; takoj ko je zibelka obstala, se je namreč takoj začel jokati. Jaz sem zraven obvezno zaspal, potem pa je še mene budila teta, da sem lahko zopet zibal naprej. Prebolel je tudi črne kože in četudi sva ležala skupaj, se jih jaz nisem nalezal. To je bila grda bolezen, ves se je ognojil, da je bila luknjica pri luknjici.

Stric Tevž je bil 1917. leta ranjen in je prišel v Pliberk v vojno bolnico, ki je bila na gradu. Potem sem ga moral po dvakrat na teden obiskati ter mu nositi hrano. Te pa še sami nismo imeli zadosti. Bilo je tedaj zelo težko za hrano in tudi za druge stvari. Vse je bilo na karte, vsake reči si dobil po pol kilograma na človeka, petroleja pa liter na mesec. Delili pa so vse to pri Plodru, ki je bil tedanj župan. Tudi pri kmetih so vse žito in živino popisali, višek so morali kmetje oddati za vojsko.

1918. leta je bilo vojske konec. Avstrijci in Nemci so to vojsko izgubili.

Stric Tevž je prišel domov. Takoj je začel šivati in skupaj s teto sta tudi mene začela učiti sukati šivanko. Tevž je hodil od hiše do hiše in kjer so imeli kaj šivati, se je ustavil. Tudi po štirinajst dni je bil pri posameznih kmetih in je naredil vse obleke za vso družino.

Rekli smo, da je šel v štero. Iz domačega prta je delal srajce, hlače, odeje, za boljše obleke je pa naročeval blago iz trgovine. Tudi mene je vzel s seboj, da sem mu pomagal, kjer je bilo treba šivati na roke. Bila sva pri Prikeržniku, Račelu, Močniku, Grmu, Jakobu, Rašešniku...

Žnidarski poklic pa me ni preveč veselil. Želel sem si, da bi se lahko izučil za strojevodja ali za ključavničarja. Sestra Ančka, ki je služila v Mariboru, mi je našla učno mesto ključavničarja na Koroškem kolodvoru, tam so bile delavnice. Morali bi pa za moje učenje plačevati po 300 din na mesec. Iz tistih časov se spominjam dogodka ob osvoboditvi Maribora.

OSVOBODITEV MARIBORA

Stanoval sem na Suhem vrhu pri teti. Moja mama je bila poročena in je stanovala leta 1919 v Vilandgasse v Mariboru. Ta ulica je bila potem preimenovana v Ciril Metodovo ulico v stari Jugoslaviji. Bilo je meseca majnika ali v začetku junija 1919, ko sem šel kot 15-letni fant na obisk k materi v Maribor; pri njej sem ostal nekaj dni. Nekega dne dopoldne zaslišim godbo in nemško petje na ulici. Radovednost mi ni dala miru in sem šel pogledat, kaj se godi. Ulice so bile polne ljudi, ki so nosili nemške zastave, na čelu sprevoda pa so imeli godbo. Ker sem bil strašno navdušen za godbo, sem v čisto preprosti obleki in s coklami na nogah, ne da bi kaj dosti premišljeval, korakal za godbo po mestnih ulicah. Nisem se zavedal, kaj se dogaja.

V sprevodu je bila večinoma šolska mladina, študentje s profesorji, nosili so transparente z nemškimi napisi, peli so samo nemške pesmi. Tako smo korakali po glavnih mariborskih ulicah, dokler nismo prispeli na Glavni trg. Tu je bilo čisto polno ljudi, ki so vzklikali in peli samo v nemškem jeziku. Na trgu je stalo poslopje, ki so mu rekli Rotovž, pred vhomom so stražili štirje slovenski vojaki s častnikom. Sredi trga pa je stal tudi Marijin kip, okoli katerega so bili naloženi kamni. Ker sem bil bolj majhne postave, sem stopil na enega teh kamnov, da bi bolje videl, kaj se dogaja. Od tod sem zelo dobro videl proti Rotovžu. Govornik je po nemško navduševal mladino, ki se je zbirala okrog njega. Naenkrat je počil iz množice strel in zadel častnika pred vhomom v Rotovž. Ta je še zavpil: »Ogenj!« in se zrušil na tla. Vojaki so začeli streljati v množico, ki je vpila... V nekaj minutah je bil trg prazen, le ranjenci so ležali po tleh.

Seveda sem tudi jaz bežal, kolikor so me nesle noge. Ko sem prišel na konec trga, so mi prišli naproti slovenski vojaki, ki so korakali in prepevali. Ti so potem zasedli cel trg, na dravski most nasproti trga pa so postavili topove.

Iskala pa me je tudi že mama in me je potem okregala, ker sem pobegnil od do-

ma. Šele dosti pozneje sem zvedel, da sem bil navzoč pri zgodovinskem dejanju, osvoboditvi Maribora.

Demonstracije, ki so se začele z namenom, da bi bil Maribor ostal nemški, so se sprevrgle v dokončno osvoboditev Maribora pod poveljstvom generala Rudolfa Maistra...

***

Nekega jesenskega dne sem se znašel v Mariboru. V sredo sem začel. Z drugimi sem šel delat na elektrarno Fala. Tam smo nekaj demontirali, bilo pa je to že sredi novembra. Bilo je obupno mrzlo. Zvečer smo spali kar v barakah blizu elektrarne. Jedli smo pa v bližnji gostilni. Baraka je bila velika in tisti, ki so imeli postelje blizu peči, so bili še kolikor toliko na toplem, jaz sem bil pa med novinci, in sem moral ležati pač tam, kakor so mi pokazali.

Cele noči nisem mogel spati zaradi strupenega mraza. Tako je bilo vse do sobote, ko smo zvečer lahko šli domov. V ponedeljek bi moral nazaj, pa sem si rekel, ne nazaj v tisto mrzlo barako pa že ne bom šel in tudi nisem šel.

Šel pa sem zopet k mami, tam sem bil osem dni. Mama je šla vprašat na pošto. Tam bi me vzeli, da bi nosil telegrame od jutra do večera. To zopet ni bilo zame. Vzeli bi me tudi za čevljarja ali dimnikarja, pa se nisem mogel za nič odločiti.

Nato sem se odpeljal v Celje k Arzenški, pri katerem je brat Vincenc prej služil. Ta je imel zavarovalnico za primer požara in tu naj bi se izučil za pobiralca zavarovalnine.

Je rekel: »Jaz rajši vzamem takšne z dežele, so bolj pošteni kot pa ti naši mestni.« In me je prav rad vzel k sebi.

Bil pa je še neki fant tam pri njem in z njim sva skupaj stanovala. Šef ni bil poročen, imel je pa lepo, prostorno stanovanje, dve sobi in kuhinjo. Vse to sva morala midva vsak dan počistiti. Zraven pa še skuhati zjutraj kavo in zvečer večerjo, kosilo smo pa dobili iz gostilne. Zvečer ga je moj tovariš slačil, zjutraj sem bil pa jaz na vrsti, da sem ga pomagal oblačiti.

Tam sem bil tri mesece in sem mislil, da bom od samega dolgega časa obupal. Pa tudi lačen sem bil vsak dan. Zjutraj šalčko kave, žemljo, za malico majhen kos peciva, opoldne juha in kar je pač prinesel iz gostilne, zvečer pa spet kakšno zelje ali repa, pač to, kar sva sama skuhalo. Ker pa je šef spal precej dolgo, do osmih ali še dalj, sva midva tisti čas izkoristila in si na hitro skuhalo pšenični ali koruzni zдроб ter ga na hitro pojedla, potem pa pohitela in pomila posodo, da bi šef tega ne opazil.

To niti ni bilo težko, saj je bil zelo dobro založen s hrano. Ne vem, koliko žakljev je imel sladkorja in riža, vem pa, da sem imel vsega tega čez glavo, saj sva morala vse to včasih prebrati na roko. Včasih je dobil šef obisk in tedaj sva se midva prelevila v strežaja in natakarja. Jaz sem kuhal čaj ali kavo, on je pa serviral pecivo, ki sva ga tudi sama spekla in to navadno toliko, da sva ga potem še ves teden jedla.

Počasi pa mi je začelo vse skupaj prepadati. Pustil sem šefa in se odpeljal spet nazaj k mami v Maribor, od tam pa v svobodo — nazaj k Jerejcu v Šentanel.

Leta 1919 ali 1920 je neka firma iz Gurštanja začela kopati žvepleno rudo v Lač-

novem. To rudo so potem vozili na Ravne na postajo, od tam pa po železnici v tovarno v Železni Kapli. Tam sem dobil delo, da sem iz malega bazena vodo črpal. Spominjam se, da so tam delali Godčev Tévže, Rebernikov, Pongrac... na vsaki izmeni sva bila dva. Med žvepleno rudo je bilo menda tudi nekaj srebra, vse pa je obstalo takoj po plebiscitu. Kakšna dva meseca po tistem sem še hodil vodo črpat, potem je tudi mene minilo, da bi opravljal delo, za katerega ni bilo več plače.

Leta 1921 so začeli na Holmcu kopati premog. Naslednje leto sem dobil tam delo vozača. Peš sem hodil od Jerejca do jame, to je bilo približno eno uro do jame, ki je bila blizu železniške postaje. Poleti ni bilo hudo, zato pa je bila pot pozimi toliko bolj dolga in naporna.

Tedaj je dobila v rudniku delo tudi Klančnikova Meta in nama je bilo potem laže, ko sva dva hodila na Holmec.

Pozimi je bilo, kot sem že omenil, hudo, enkrat sem šel čez zimo za tri mesece k Oberu na hrano, da sem imel bliže na delo.

1923. leta smo ustanovili pihalno godbo. Podjetje je kupilo instrumente za dvanajst godbenikov in te smo morali potem mesečno odplačevati. Dobili smo dobre češke instrumente. Enkrat tedensko smo imeli vaje, učil pa nas je Prosenov Štefan in tudi note nam je on pisal. V kratkem času do rudarskega praznika sv. Barbare smo se že toliko naučili, da smo lahko med procesijo igrali

od rudnika do Poljane. Igrali smo Homberger marš in še nekaj drugih. Na Poljani je bila potem maša, po njej pa velika rudarska veselica, na kateri smo seveda tudi mi igrali.

Potem smo skupaj godli še večkrat na rudarskih praznikih in tudi na domačih veselicah.

Leta 1924 sem dobil poziv za nabor. To je bilo v gostilni pri Ahacu na Prevaljah. Zgoraj so bile dvorane in tam smo čakali napol slečeni, da so nas enega po enega klicali v sobo.

Jaz sem se po nerodnosti naslonil na vrata in naenkrat sem se znašel na hrbtu v sobi. Takoj je bil tam orožnik in me je nadrl, kaj ga vendar lomim. Malce sem bil pijan in sem se čisto zmedel, kriva so bila pa vrata, ki so bila samo prislonjena. Vendar sem na komisijo naredil tako slab vtis, da me niso potrdili.

Vrnil sem se domov.

Tisti čas sem rad videl Andrejčevo Mojcko in ko sva bila z očetom enkrat na samem skupaj, sem ga lepo vprašal, ali bi mi dali Mojcko za ženo. »Seveda, saj se mora oženiti, bajta je vsa raztrgana, jaz je pa tudi ne morem več popravljati,« so mi rekli oče in ni minilo veliko časa do poroke. Tako sva se z Mojcko leta 1924 poročila.

Pri hiši sta bila poleg očeta še hčerka Malka in sin Vinko, ki se je izučil v Pliberku za trgovca. Imeli so oče kravo in to

so zapisali otrokom. Krava je bila tedaj vredna 21.000 din in tako je dobil vsak otrok 7000 din. Mojcka pa je dobila hišo in tisto nekaj zemlje. Hči Ančka je tedaj služila. Ko je dve leti prej umrla mama, je Ančka vso lepšo posodo, obleko in prte zaklenila v veliko skrinjo zase. Tako je Mojcki ostalo le nekaj malenkosti in za prvo silo posode. Imela je samo eno obleko za nedeljo ter nekaj malega za delavnik. Kar je pa poleti zaslužila pri borovnicah, je morala dati očetu, ker je imel še nekaj dolga na bajti, in za vole, ki smo si jih sposojevali, ko smo sejali.

Hiša s skednjem je bila napol podrta, od zunaj so vodile k hiši tri stopnice na lopo in v črno kuhinjo, ki je imela le eno majhno okno v breg. Iz lope so bile tri lesene stopnice v sobo, veliko 4 x 4 m, tu so bile krušna peč in postelje. Oče je bil čevljar in je imel pri oknu v sobi svoj berštat (delovno mizo).

Midva z ženo sva si zaradi stiske morala postlati v kleti.

Spominjam se, da je bilo pri hiši obupno podgan, a si nisva mogla nič pomagati. Obleko sem ženi vso jaz kupil, prav tako tudi poročne prstane, vse to pa iz prihranjenega denarja, ki sem ga zaslužil pri rudniku. Že prvo leto sem zraven peči v sobi dal narediti majhno peč, da nama ni bilo treba kuhati v črni kuhinji. Oče, Bog mu naj odpusti, je bil strašno siten in smo ga vsi domači le z največjo težavo prenašali. Bil pa je tudi vseskozi nekaj malega bolan in je njegova volja izhajala tudi iz tega.

Imeli smo pa na Močnikovem njivo, na kateri smo sejali krompir in rž.

Leta 1925 se nama je rodila hčerka Ivanka. 1926. leta je prišel sin Vinko domov, bil je brez službe in naju je prosil, če bi bil lahko pri nama, dokler si ne bo našel službe. Tako nas je bilo tisto leto pet, zaslužil sem pa sam. 1926. leta je umrl oče.

1927. leta se je rodila Angela dva meseca prehitro. Nekaj dni po porodu je umrla tudi žena zaradi zastupitve, kriva je bila pa babica.

Prišel je tudi zdravnik iz Pliberka, a je rekel, ne morem vam več pomagati, ker je že vse vneto. Tako sem ostal sam z otrokoma. Malka je šla služiti v Mežico, Ivanko je Ančka vzela za nekaj časa k sebi v Mežico. Tudi Vinko je odšel od hiše. Tiste dneve je obstal tudi rudnik na Holmcu in sem bil nenadoma brez dela. Nekaj mesecev sem imel Angelo sam, nato jo je vzela k sebi bratova žena Micka; tedaj sta stanovala pri Novaku.

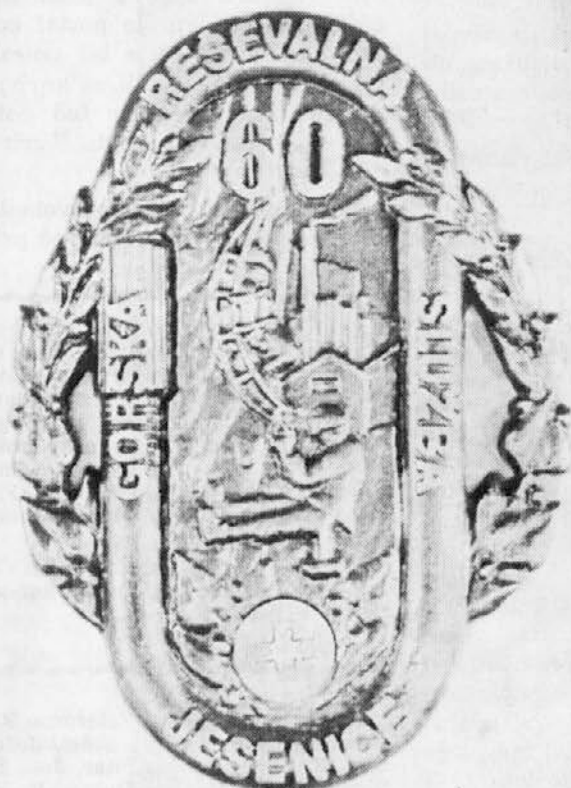
Bilo je tedaj težko in slabo življenje.

Leta 1928 sem šel vprašat Katrco, ki je pri Meležniku služila in sem jo še iz šole poznal, če bi hotela biti mojima punčkama mama. Počasi je privolila, ker so se tiste dni ravno nekaj sporekli. Tako je bila poroka s skromno gostijo januarja pri Marinu.

Sama je pripovedovala:

MAMINO ŽIVLJENJE V MLADOSTI

»Oče je bil Jezerčnikov sin v Libeliški gori, mati pa Kolmanova hči na Suhi. Poročila sta se na Strojni. Sprva sta stanovala v Požegovi bajti, tam sem se rodila jaz, Katarina, 1905. leta. Iz Požegove bajte smo se preselili v Mavrelovo bajto, od tam

Priznanje Gorski reševalni službi Prevalje

pa na Rebernikovo pušo. Tudi od tod smo kaj kmalu odšli k Šterovniku, povsod smo bili leto ali dve.

Od Šterovnika sem hodila v šolo v Šentanel. Pouk smo imeli od 9. do 15. ure, vmes smo imeli od 12. do 13. ure prosto za kosilo.

Leta 1915 sta mi umrla za tifusom zjutraj oče in popoldne mama. Pogreb je bil na praznik Petra in Pavla 29. junija. Tako sem ostala sama na svetu, stara deset let.

Četudi smo živeli skromno, pa smo imeli kljub vsemu vsega dovolj. Oče je znal delati ostrejšja in je imel vedno dovolj dela. Tudi mama je bila zelo pridna, delala je po kmetih za rž in kruh, tudi kravo smo imeli doma, da je bilo vedno sveže mleko na mizi. Oče je imel tri skrinje orodja, ki so ga potem prodali na javni dražbi pred Brsnikom po nedeljski maši. Tudi kravo so tako prodali, zanjo so dobili 3000 goldinarjev, ki so jih dali v hranilnico v Pliberk, oskrbnik pa je bil Miklov oče.

Sestra Treza je tisti čas služila pri Kramolcu in ker nisem imela več ne atija niti mame, me je vzela k sebi.

Po mesecu dni pa je še ona umrla za isto boleznijo kot oče in mama, ko je bila stara komaj 19 let. Tako sem resnično ostala kot sirota čisto sama. Krstna botra so mi bili Grmova mati, birmanska pa Kajžrova mati, ki so me tudi vzeli k sebi na dom. Tam sem bila šest let in skusila, kako trdo je to življenje.

Vmes je bila svetovna vojna in so bili večinoma vsi moški na vojski, pa smo morale ženske opravljati tudi njihovo delo, tudi mlatiti žito, in to pozimi že zjutraj od treh ali štirih in povrh še zelo slabo oblečene. Za to nismo dobile nobene plače, le hrano in skromno obleko. Leta 1921 sem pa šla služiti k Meležniku na Stražišče. Tu je bilo nekaj bolj in sem imela tako prvič nekako urejeno življenje ter seveda tudi več veselja do dela. Tu sem tudi spoznala moža Cirila.

***

Seveda je bilo pri hiši, kljub temu da sem sedaj imel ženo, ki je postala mama mojima otrokoma, vse narobe. Tedaj sem delal kot tesač v gozdu, kolikor sem seveda mogel od doma.

Istega leta sem moral na ponovni nabor in sem tudi bil potrjen. Novembra sem šel služiti v Zagreb. Bila pa je še sreča, da sem bil zaradi pomanjkanja zob že decembra za stalno izpuščen kot nesposoben. Ne vem, kako bi bila drugače Katarina z otrokoma sama doma, še posebej, ker je tudi ona že rodila sina Lenarta.

Delal sem potem vse do leta 1938 kot tesač v gozdu tudi pozimi. Od začetka je bil zaslužek zelo dober, ker je imel les visoko ceno in je šel večinoma v tujino. Kljub pridnosti pa sem zaslužil samo 28 do 30 din, kar pa je bilo malo več kot za 2 kg sladkorja, ki je bil tedaj po 12,50 din za

kilogram. Ta čas, ko sem bil jaz v gozdu, je ostala doma žena in se mučila z otroki in zemljo, ki smo jo imeli že od leta 1921 v najemu na Močnikovem, tam smo sejali krompir in rž. Za zemljo pa smo morali potem poleti odslužiti, in to ob žetvi ali košnji. Sprva je bilo to osem dni, pozneje pa že kar enajst dni. Sposojali smo si tudi živino za oranje in za vožnjo pridelkov z Močnikovega domov. Tako smo za en dan živine morali odsluževati kar tri dni. Tudi krme za kravo, ki smo jo imeli doma, ni bilo nikoli dovolj, saj nismo imeli nobenega travnika. Z vseh strani smo jo vozili, od Pokrznika, Jamnika, Žirovnika, Sabodina, Otona, celo s Holmca, dobil sem jo pač povsod tam, kjer jo je bilo težko spravljati in so mi jo kmetje odstopili še veseli, da jim je kdo počistil tiste težko dostopne travnike in pušče. Zgodilo se je, da nam je enkrat zaradi izredno dolge zime zmanjkalo sena in sem moral v gozdu žeti vresje, da sem lahko preživel kravo. Za živino, ki sem si jo sposojal in tudi za krmo pa sva morala včasih z ženo odslužiti, in to v najlepšem času, ko bi lahko v gozdu veliko zaslužil.

Tako sem tesaril večinoma le pozimi, da sem zaslužil za najpotrebnejše, to pa je bila obleka, saj smo že tako hodili vsi pokrpani in so otroci kar podedovali eden od drugega obleke. Bila je res še sreča, da je bila žena pridna in je večinoma vse postorila doma z otroki, ker jaz sem bil od jutra do večera v gozdu, včasih pa tudi po več dni, če smo šli delat kam bolj daleč. Bili smo v Koprivni, Črneški gori, pri Žirovniku in drugod; od tam me včasih tudi po teden dni ni bilo domov.

Večkrat sem vprašal v rudniku v Mežici za delo, pa ga zaradi številne družine nisem dobil, ker so v rudniku že bile otroške doklade in so se bali, da jih bom dobil preveč.

(Se nadaljuje)

Ignac Zdovec

Ivan Knežar

V mesecu decembru 1984 smo se za vedno poslovili od knapa, borca NOV in zvestega moža in očeta Ivana Knežarja. Na njegov 70. rojstni dan smo ga pokopali na pokopališču v Črni na Koroškem.

Rodil se je v spodnjem Razborju pri Slovenj Gradcu leta 1914. Komaj eno leto mu je bilo, ko mu je umrl oče. Zategadelj je moral v zgodnji mladosti iti s trebuhom za kruhom. Kot pastir je najprej služil pri raznih kmetih v Razborju. Ko je doraščal, ga je pot zanesla v Javorje, kjer si je služil kruh pri kmetu Kavšaku. Od tod pa je šel v Koprivno. Po vojni se je leta 1945 zaposlil pri mežiškem rudniku. Pridružil se je knapovski tovarišiji v helenskih rovih. Njegovi sodelavci so hitro spoznali, da je bil priden in marljiv delavec. Postal je jamski tesar, pozneje pa sposoben žagar na jamskem žagarskem obratu v Heleni. Od tega obrata je leta 1966 odšel v zasluženi pokoj. Nad Železno Kaplo v Avstriji si je našel svojo življenjsko sopolnico Sadvnikovo Marijo. Leta 1943 sta si pred pričami izrekla zvestobo. Najprej sta si ustvarila dom v Lipoldovi bajti v

Ivan Knežar

Koprivni, nato sta se preselila na Pečnikovo in si končno pridobila hišico v Šmelcu. Tu sta v miru in dobrih sosedskih odnosih uživala sadove svojega dela. Posebno spreten je bil Ivan v izdelkih iz lesa. V svoji mali delavnici, ki si jo je uredil, je preživel večino svojega prostega časa. Ni je bilo stvari iz lesa, da je Ivan ne bi znal narediti.

Ob preizkušnji narodne zavesti tudi Ivan ni stal ob strani. Vključil se je v odpor proti zavojevalcem. Zato je dobil priznanje za sodelovanje z NOB že od maja 1943. Kmalu nato je postal borec Koroškega odreda. Ker je bil zanesljiv in korajžen, so ga postavili za kurirja v okolici Železne Kaple, saj je to dobro poznal vse najbolj skrivne poti. Kurir je bil vse do konca vojne.

Za prispevek narodnoosvobodilnemu boju je Ivan Knežar dobil več priznanj.

Fotografije so prispevali: Franc Ocepek (naslovna), Franc Telcer, Franjo Hovnik, Muzej revolucije Slovenj Gradec, Bogdan Pogačnik, Ludvik Mori, Maks Hudopisk, Ignac Zdovec, Albert Konečnik, Zgodovinski krožek OŠ Prežihov Voranc, Franc Zabel, Adela Viternik, Rok Gorenšek, Marjan Merkač, Franc Urant, Esad Hadiagić, Leopoldina Košuta.

Listnica uredništva: Za članke s partizansko tematiko odgovarja Občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Uredniški odbor: Silva Sešel, Jože Kert, Franika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunc. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor: Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitinger, Filip Jelen, Marija Kolar, Janez Mrdavšič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.

Geniji so dinastija. Višje ni. Oni nosijo vse krone, tudi trnove. (V. Hugo)

Stari dajejo dobre nasvete, ko že več ne morejo dajati slabih zgledov.

La Rochefoucauld